

НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

А. М. РЕПЕНКО, М. В. ВАСИЛЬСВ

ПРОВЕДЕННЯ ШТУРМОВИХ ДІЙ МАЛИМИ БОЙОВИМИ ГРУПАМИ

Навчальний посібник

Київ
2025

УДК 355.4:356.118 (07)
P41

Автори:

М. О. Репенко, ст. викладач кафедри тактики КІ НГУ (вступ, підрозділ 2.1; розд. 5, 6);

М. В. Васильєв, ст. викладач кафедри професійної військової підготовки КІ НГУ (розд. 1, 2, 3, 4).

*Рекомендовано до друку вченою радою Київського інституту
Національної гвардії України (протокол № 7 від 29.11.2025 р.)*

Репенко О. М., Васильєв М. В. Проведення штурмових дій малими бойовими групами : навч. посіб. Київ : КІ НГУ, 2026. 136 с.

ISBN 978-617-8361-37-2

Пропонований посібник підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Загальна тактика». Розглянуто такі питання: формування індивідуальних практичних навичок військовослужбовця; обладнання районів (позицій) військ (сил), маскування військ (сил) і об'єктів місцевості; формування навичок і вмінь командира групи (відділення); дії групи (відділення) під час пересування, розташування на місці, а також дії в обороні й наступі.

Рекомендовано для використання у навчальному процесі з підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України. Порядок подання матеріалу допомагає курсантам опанувати необхідні вміння й навички, щоб упевнено діяти у складі бойових груп і механізованого відділення під час виконання бойових або службово-бойових завдань.

Для здобувачів вищої освіти, слухачів вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

УДК 355.4:356.118 (07)

Рецензенти:

А. В. Гіжецький, ст. викладач кафедри військової підготовки та післядипломної освіти Військової академії (м. Одеса);

С. Є. Совінський, ст. викладач кафедри тактики КІ НГУ.

© О. М. Репенко, М. В. Васильєв, 2025

ISBN 978-617-8361-37-2

© Київський інститут Національної гвардії України, 2025

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
Розділ 1	
ІНДИВІДУАЛЬНІ ПРАКТИЧНІ НАВИЧКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ	7
1.1 Спорядження військовослужбовця	7
1.2 Камуфляж	19
1.3 Сигнали й жести управління	22
1.4 Способи пересування у бою	23
1.5 Основи орієнтування на місці, робота з картами	30
1.6 Інженерне обладнання позицій	33
1.7 Використання системного забезпечення	39
1.8 Дії на замінованій місцевості, заходи протимінної безпеки	42
1.9 Організація зв'язку	44
1.10 Основи тактичної медицини	52
Розділ 2	
НАВИЧКИ І ВМІННЯ КОМАНДИРА ГРУПИ (ВІДДІЛЕННЯ)	60
2.1 Основи управління діями групи (відділення) під час виконання бойових завдань	60
2.2 Основи планування, прийняття рішення командиром групи (відділення) на поставлене бойове завдання	65
2.3 Основи організації бойової охорони (чергування) під час розташування на місці	67
2.4 Дії командира взводу, відділення (групи) з організації інженерного обладнання опорного пункту	68
2.5 Організація обладнання позиції відділення (спостережного поста)	69
Розділ 3	
ДІЇ ГРУПИ (ВІДДІЛЕННЯ) ПІД ЧАС ПЕРЕСУВАННЯ	75
3.1 Порядок пересування відділення (групи) на техніці	75
3.2 Основи застосування безпілотних авіаційних комплексів, БпЛА мультироторного типу	79
Розділ 4	
ДІЇ ГРУПИ (ВІДДІЛЕННЯ) ПІД ЧАС РОЗТАШУВАННЯ НА МІСЦІ	83
4.1 Тимчасове розташування відділення (групи) під час привалу, відпочинку	83
4.2 Заходи маскування позицій	84

Розділ 5	
ДІЇ ГРУПИ (ВІДДІЛЕННЯ) ПІД ЧАС ОБОРОНИ	92
5.1 Дії групи у позиційній обороні	92
5.2 Дії групи у круговій обороні	97
5.3 Порядок дій під час вимушеної оборони	99
5.4 Відхід, заміна на позиціях. Вихід із бою	100
5.5 Застосування засобів радіоелектронної боротьби	102
5.6 Заходи маскування від БпЛА противника	105
Розділ 6	
ДІЇ ГРУПИ (ВІДДІЛЕННЯ) ПІД ЧАС НАСТУПАЛЬНОГО БОЮ	109
6.1 Висування на рубіж атаки	109
6.2 Проходження мінно-вибухових загороджень противника	115
6.3 Штурм укріплених позицій противника	117
6.4 Дії групи прикриття	121
6.5 Дії групи штурму	122
6.6 Дії групи закріплення	123
6.7 Способи зачистки окопів противника	124
6.8 Застосування FPV-дронів	127
ВИСНОВКИ	129
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	130
ДОДАТКИ	131

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТО – Антитерористична операція	мпр – мотопіхотна рота
БМ – бойові машини	мср – мотострілецька рота
БМП – бойова машина піхоти	НЗФ – незаконні збройні формування
БпЛА – безпілотний літальний апарат	ООС – Операція об'єднаних сил
БРД – бойовий розвідувальний дозор	ОПВ – опорний пункт взводу
БРМ – бойова розвідувальна машина	ПК – кулемет Калашникова
БТР – бронетранспортер	ПКТ – кулемет Калашникова танковий
ВТЗ – високоточна зброя	ПНБ – пристрій нічного бачення
ДВід – дозорне відділення	ППО – протиповітряна оборона
ДМ – дозорна машина	ПТРК – протитанковий ракетний комплекс
ДРГ – диверсійно-розвідувальна група	ПУ – пункт управління
ЗАК – зенітний артилерійський комплекс	РВіА – ракетні війська та артилерія
ЗСУ – Збройні Сили України	РГ – розвідувальна група
ІРГ – інженерна розвідувальна група	РД – розвідувальний дозор
ІРД – інженерний розвідувальний дозор	РДГ – розвідувально-диверсійна група
КП – командний пункт	РПГ – ручний протитанковий гранатомет
КПВТ – крупнокаліберний кулемет Владимилова танковий	РПК – ручний кулемет Калашникова
КСП – командно-спостережний пункт	РРП – рухомий розвідувальний пункт
КХ – короткохвильовий діапазон	РХБз – радіаційний, хімічний, біологічний захист
КШМ – командно-штабна машина	УКХ – ультракороткохвильовий
мв – механізований взвод	FPV-дрон – вид безпілотних літальних апаратів
мвІд – механізоване відділення	

ПЕРЕДМОВА

Війна, нав'язана нашій країні російським агресором, є унікальним і безпрецедентним викликом у сучасній історії. Вона відрізняється від усіх відомих збройних конфліктів кінця XX – першої половини XXI ст. як своєю природою, так і масштабами. Цей конфлікт не вкладається у класичні уявлення військової теорії, адже важко було уявити, що можливо ефективно протистояти державі, яка значно переважає за кількістю ресурсів, численністю населення і територією, володіє ядерною зброєю, що зазвичай є засобом стримування будь-якої агресії.

Проте сучасні технології, висока організація, патріотизм і гнучкість у прийнятті рішень суттєво змінили правила гри. Інноваційні підходи до ведення бойових дій, широке застосування розвідувальних та ударних безпілотних систем, ефективне використання цифрових технологій в управлінні військами, а також координація дій – усе це дало змогу зменшити залежність від матеріальних ресурсів і компенсувати нерівність сил.

Унікальність цієї війни полягає у її гібридному характері: поєднання традиційних бойових дій з інформаційними, економічними, кібернетичними атаками, а також використання ворогом терору проти мирного населення. Такі умови потребують від нашої країни не лише витримки, а й постійного вдосконалювання системи оборони, тактики малих підрозділів та підготовки військовослужбовців до швидкої адаптації в умовах динамічного розвитку бою.

У цій боротьбі відіграють ключову роль малі підрозділи рівня відділення або групи. Їхня ефективність, злагодженість дій і здатність приймати оперативні рішення у складних ситуаціях є вирішальними в окремих епізодах війни, які зрештою створюють загальну картину на фронті.

Запропонований посібник сприяє не лише опануванню теоретичних знань і формуванню навичок виконання бойових завдань у сучасних умовах, а й акцентує на значущості новітніх технологій, ініціативності командирів і згуртованості підрозділів у досягненні єдиної мети. Як доводить практика, знання й досвід здатні компенсувати відсутність переваги у ресурсах, а сила нації полягає у її рішучості, єдності та прагненні до перемоги.

Розділ 1. ІНДИВІДУАЛЬНІ ПРАКТИЧНІ НАВИЧКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

1.1 Спорядження військовослужбовця

Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася 2014 р., змусила всі підрозділи швидко адаптуватися до викликів гібридної війни. Реформування стосувалося майже всіх ключових аспектів бойової роботи підрозділу. Так само актуалізувалися й питання модернізації зброї, правильного використання одягу і спорядження та їх адаптації до кожного окремого завдання. Це цілком відповідає світовим тенденціям, які вже давно інтегровані й успішно використовуються у передових підрозділах США, Німеччини, Великої Британії, Франції, Польщі, Південної Кореї, Канади, Австралії, Нової Зеландії.

Слід зауважити, що світові тенденції виробництва і розроблення спорядження найвідомішими фірмами-виробниками полягають у зменшенні загальної ваги спорядження за незначного зменшення рівня міцності виробу (наприклад, заміна 1000-ї кордури на 500-й нейлон, що в комплексі зменшує суху масу виробу до 35 %). До сучасної тенденції розвитку спорядження можна також віднести зменшення загальних габаритів виробу, що досягається завдяки якісному ешелонуванню його елементів безпосередньо виробником, а також розроблення навісних модульних платформ, які дають змогу швидко адаптувати спорядження до різних бойових завдань (рис. 1.1). Тому, якщо до 2010 р. цілком переважала над іншими системами кріплення навісної амуніції система «Моле», то зараз очевидна тенденція щодо розроблення комбінованих систем як із інтегрованих елементів, так і системи «Моле». Це дає змогу до 25 % заощадити місце на «Моле»-платформі та візуально зменшити силует і габарити бійця, позитивно впливаючи на комфортне виконання всіх видів операцій.

Отже, вдосконалення конструкцій сучасного спорядження та одягу пов'язане як із технологічним прогресом, так і зі специфікою сучасних воєнних дій. Це зумовлюється тим, що окремому бійцю

Рисунок 1.1 – Плитоносний жилет із навісними модульними платформами (Plate carrier)

доводиться вирішувати найрізноманітніші завдання, використовувати різні види спорядження та озброєння, швидко реагувати на зміни під час виконання бойових завдань. Метою всіх інновацій у цій сфері діяльності є забезпечення максимального комфорту, ергономічності, надійності та універсальності спорядження та одягу, спонукаючи тим самим до підвищення загальної ефективності дій під час виконання військовослужбовцем бойових завдань.

Одяг військовослужбовця

Варто детально зупинитися на понятті систем пошарового одягу, що є одним із найважливіших чинників, які дають змогу виконувати завдання у відносно комфортних умовах.

У розвинутих країнах світу військові підрозділи мають на постачанні комплекти одягу, створені в концепції пошарового одягу, що забезпечують бійцю комфорт в умовах будь-якого холоду (до $-45\text{ }^{\circ}\text{C}$) і за будь-якої активності. Концепція пошарового одягу передбачає наявність на військовому трьох умовних шарів: базового (потовивідного), проміжного (зігрівального, теплоізолювального) та зовнішнього (вітро-вологозахисного) шару.

Фізично такі шари можуть містити як кілька предметів одягу в межах одного шару, так і поєднання функцій одного-двох шарів в одному предметі одягу, залежно від кліматичних умов і завдань, покладених на підрозділ. Такий одяг поділяють на 7 шарів (рис. 1.2).

Рисунок 1.2 – Загальний вигляд 7 шарів одягу

1-й шар – легкий натільний костюм (термобілизна). Базовий шар. Одягається безпосередньо на тіло, комбінується з іншими шарами. Призначається для теплої погоди, відведення вологи і тепла.

2-й шар – щільний натільний костюм (утеплена термобілизна). Це також базовий шар, він може одягатися як безпосередньо на тіло, так і на перший шар. Комбінується з іншими шарами. Призначається для холодної пори року, теплоізоляції та відведення вологи.

3-й шар – куртка флісова. Проміжний шар. Одягається під верхні шари одягу або використовується як верхній окремий предмет одягу (в холодну пору року). Фліс створює повітряний прошарок для утримання тепла, а сама куртка доволі легка, щоб не створювати додаткове навантаження. Матеріал має властивість швидко висихати.

4-й шар – зовнішній вітрозахисний шар. Одягається поверх базового і проміжного шару. Призначається для захисту від вітру й пилу на пересіченій місцевості. Має водовідштовхувальні властивості, використовується як зовнішній шар і може носитися під бронезахистом або спорядженням для виконання завдань в автономному режимі.

5-й шар – комплект одягу (софтшел). Зовнішній шар. Одягається разом із базовим і проміжним шарами. Призначається для низьких температур холодної пори року. Виготовляється з еластичного водовідштовхувального і паровідвідного матеріалу. Один з основних і незамінних елементів одягу під час виконання бойових завдань в автономному режимі у осінньо-зимовий період, що неодноразово підтверджувалось як спеціальними тестами, так і практикою його використання.

6-й шар – комплект одягу (хардшел) для вологої і холодної погоди. Зовнішній шар. Одягається разом із базовим і проміжним шарами. Цей шар повністю водонепроникний і цілком вітростійкий, водночас має властивість відводити пару, що позитивно впливає на процес терморегуляції.

7-й шар – комплект одягу з утеплювачем для сухої й морозної погоди. Зовнішній шар. Призначається для статичних видів операцій в умовах сухої морозної погоди. Шар забезпечує водонепроникність і хорошу термоізоляцію, зберігає також можливість відводити пару, позитивно впливаючи на процес терморегуляції. Позитивно зарекомендував себе під час частого виконання завдань на позиціях Збройних Сил України по лінії розмежування як в умовах міста, так і в умовах пересіченої місцевості.

Загалом же правильне комбінування компонентів систем пошарового одягу є необхідною умовою підготовки бійця до виконання завдань залежно від їх типу.

Бойові завдання прийнято поділяти на короткострокові і довгострокові. До короткострокових відносять усі види завдань на пересіченій місцевості без глибокого відриву від бази чи базового табору або місця днювання.

Виконуються вони у проміжку часу до однієї доби. До довгострокових належать усі види завдань на пересіченій місцевості з організацією базових таборів або ведення розвідки в часовому інтервалі від двох діб.

Слід зауважити, що в екстремальних погодних умовах комплект спорядження на короткострокові завдання загалом буде тотожним комплекту на довгострокове виконання бойових завдань в автономному режимі, що зумовлюється кліматичними чинниками.

Вибираючи зовнішній шар одягу, потрібно звернути увагу на малюнок камуфляжу. Наразі підрозділи використовують надзвичайно широку палітру таких малюнків. Найбільш універсальним типом камуфляжу є «мультикам». Під час виконання бойових завдань у районі проведення АТО цей вид неодноразово доводив свою перевагу навіть перед спеціалізованими малюнками камуфляжу незалежно від пори року. Неодноразово проводилися тестування з метою виявлення кращого маскування в різних погодних умовах і на різній місцевості. За їх результатами малюнок типу «мультикам» у 80 % штучно створених умов і бойових ситуацій демонстрував свою перевагу над іншими зразками. Недоліком є лише те, що камуфляж «мультикам» є запатентованим винаходом і більшість виробників військового спорядження закладають у ціну товару відчутний відсоток за використання ними ліцензії, що значно збільшує його вартість. Однак варто зауважити, що комбінування такого типу камуфляжу цілком доцільне з малогабаритними однотонними камуфльованими елементами забарвлення «койот», що може суттєво зменшити витрати на закупівлю описаного вище типу камуфляжу.

Крім того, популярність і порівняно висока вартість камуфляжу «мультикам» призвела до масової підробки малюнку задля зменшення витрат під час виробництва, що у більшості випадків унеможливує використання одягу та спорядження через критичне демаскування в інфрачервоному діапазоні. Зазначений чинник є критичним в умовах позиційних бойових дій з інтенсивним використанням снайперських груп, БпЛА з тепловізором або стаціонарних приладів спостереження на позиціях ворога.

Наводимо список рекомендацій щодо вибору й експлуатації одягу та взуття для виконання завдань в автономному режимі. Усі елементи одягу пропонується розглядати у камуфляжному малюнку «мультикам». Елементи одягу, які можна використовувати в однотонному кольорі, позначатимуться словами «захисний колір».

1. Панама з короткими полями, шапка флісова (за сезоном).
2. Баф або тонкий підшоломник захисного кольору.
3. Шарф-сітка 190 × 90 см (захисного кольору). Зберігає шийний відділ від натирання, а також дає змогу здійснювати маскування позиції, з якої ведеться спостереження, маскувати зброю.

4. Термофутболка Fahrenheit Polartec Dry Power, X-bionic, Craft, X-Tech, Helikon-Tex або аналоги захисного кольору (рис. 1.3).

5. Термобілизна (комплект) Fahrenheit Polartec Power Dry Level 1, X-bionic, Craft, Helikon-Tex або аналоги захисного кольору (див. рис. 1.4).

6. Флісові кофти Gen Fahrenheit, X-bionic, Craft, Helikon-Tex або аналоги захисного кольору (рис. 1.5).

7. Бойова сорочка Massif Combat Shirt або аналоги (рис. 1.6).

8. Комплект від дощу (куртка і штани) Gen III Leve l 6 Gore-Tex PACLITE або аналоги (рис. 1.7).

9. Комплект зимовий (куртка і штани) Fahrenheit шар 7, Gen III Level 7 або аналоги (див. рис. 1.8).

Рисунок 1.3 – Термофутболка

Рисунок 1.4 – Термобілизна

Рисунок 1.5 – Флісова кофта

Рисунок 1.6 – Бойова сорочка

Рисунок 1.7 – Комплект від дощу (куртка і штани) Gen III Leve l 6 Gore-Tex

Спорядження

Рисунок 1.8 – Комплект зимовий (куртка і штани) Fahrenheit шар 7

Під час вибору та експлуатації спорядження для виконання завдань в автономному режимі виникає проблема кріплення штатних приладів нічного бачення на захисному шоломі, що йде в комплекті з ПНБ 14 ПНБ 7б. Як показує практика, таке кріплення зовсім непридатне для бойового використання. Тому вирішити зазначену проблему можна шляхом придбання протиударних шоломів із навісними елементами (як на штатних балістичних шоломах Ops-core). Це дасть змогу використовувати прилади нічного бачення у повному обсязі і з відносним комфортом. До спорядження належать такі предмети.

1. Шолом захисний із кріпленням під ПНБ (див. рис. 1.9).

2. Активні балістичні навушники з гарнітурою відкритого типу (див. рис. 1.10). Під час виконання завдань в автономному режимі слід використовувати гарнітури відкритого типу, але у балістичних активних навушниках 3М PELTOR Com Tac III або Com Tac IV є можливість налаштування гучності

та локалізації джерела звуку. Використання активних навушників під час виконання завдань у зоні проведення бойових дій часто давало змогу уникнути контузій і пошкодження слуху.

3. Окуляри тактичні стрілецькі зі змінним склом. Під час роботи в лісистій місцевості, здійснення піших нічних маршів у нічних умовах вони забезпечують органи зору від гілок та інших непомітних предметів. У денний час можуть демаскувати солдата через часте виблискування на сонці.

4. Рюкзак об'ємом 100 л TASMANIAN TIGER-TT Field Pack або аналоги (див. рис. 1.11, а). Вибираючи рюкзак, слід урахувати можливість регулювання плечових і поясних лямок, поясної посадки рюкзака, загальної висоти посадки рюкзака, а також наявність:

- жорсткої платформи кріплення основних адміністративних відділів;
- системи «Моле» та строп для кріплення допоміжних елементів спорядження;

- системи стягування основного адміністративного відділу та можливість доступу до речей через нижню частину рюкзака;
  - глибокого клапана для закриття горловини рюкзака;
  - кишені із захисним вологостійким чохлам;
  - двох ешелонів адміністративних підсумків;
  - камуфльованого маскувального чохла на рюкзак;
  - зимового маскувального чохла на рюкзак.
5. Рюкзак об'ємом до 40 л TASMANIAN TIGER Mission Pack або аналоги (рис. 1.11, б).
6. Ремінно-плечова розвантажувальна система у комплекті (рис. 1.12).

Рисунок 1.9 – Шолом захисний із кріпленням під ПНБ

Рисунок 1.10 – Активні балістичні навушники

Рисунок 1.11 – Рюкзак:
а – об'ємом 100 л; б – об'ємом до 40 л

Рисунок 1.12 – Ремінно-плечова розвантажувальна система в комплекті

7. Підсумки для 8 магазинів АК з можливістю використання як із клапанами, так і без них. Клапани на підсумках для перенесення магазинів загалом мало ефективні у використанні під час частих переповзань і роботі на нижньому рівні. До позитивних моментів слід віднести менший ризик забруднення магазинів.

Однак значним чином втрачається швидкість здійснення екстрених і тактичних змін магазину. Тому оптимальне рішення полягає у комбінованому поєднанні різних видів підсумків для перенесення магазинів.

8. Кобура польова універсальна (рис. 1.13).
9. Утилітарні підсумки малі (до 1,5 л) (рис. 1.14).
10. Утилітарні підсумки великі (до 4 л) (рис. 1.14).
11. Два підсумки для пістолетного магазину (рис. 1.15).
12. Два підсумки для ручних гранат (рис. 1.16).
13. Сумка для скидання магазинів (рис. 1.17).
14. Два підсумки для кулеметників під коробки на 100 набоїв (див. рис. 1.18).

Як доводить досвід бойових дій, найбільшою вогневою міццю у групі є кулеметник, і саме від інтенсивності його вогню великою мірою залежить можливість групи маневрувати або (у найгіршому випадку) не давати ворогу вести прицільний вогонь. Тому доцільно використовувати підсумки під кулеметні коробки, які дають змогу максимально швидко проводити зміну коробки для майже безперервного вогневого впливу на ворога у критичні моменти бою (як правило, на самому початку вогневого контакту).

Рисунок 1.13 – Два види кобури польової універсальної

Рисунок 1.14 – Утилітарний малий і великий підсумки

Рисунок 1.15 – Підсумки для пістолетного магазину

Рисунок 1.16 – Підсумки для ручних гранат

Рисунок 1.17 – Сумка для скидання магазинів

15. Підсумок для аптечки зі швидким доступом Warrior Assault system Personal Medic Rip Off або аналоги (рис. 1.19).

16. Підсумок для гідратора (рис. 1.20)

17. Підсумок для радіостанції (рис. 1.21).

Обов'язковим елементом є також фіксувальні еластичні гумові канати довжиною 4–8 м із гачками розміром до 70 см (рис. 1.22), які під час виконання бойових завдань дають змогу не тільки швидко і зручно розгортати та згорнути намет із пончо, але і споруджувати укриття, створювати довгострокові спостережні пункти або маскувальні екрани на місцевості із підручних матеріалів.

Упродовж виконання завдань в автономному режимі гостро постає проблема відновлення фізичних можливостей організму під час відпочинку. Недостатньою є якість килимів – не надається правильна підтримка тіла, що негативно впливає на здоровий сон та відновлення. Вирішенням цієї проблеми стало використання килимів із більшою щільністю й товщиною.

1. Спальний мішок Carinthia Sleeping Bag System чи Snugpak Special force complete system або аналоги (див. рис. 1.23).

2. Теплоізоляційний килимок (див. рис. 1.24).

Рисунок 1.18 – Підсумки для кулеметників

Рисунок 1.19 – Підсумок для аптечки зі швидким доступом

Рисунок 1.20 – Підсумок для гідратора

Рисунок 1.21 – Підсумок для радіостанції

Рисунок 1.22 – Гумовий канат із гачками

Ліхтар налобний (захищений за стандартом IP 67) створює можливість освітлення в інфрачервоному спектрі (рис. 1.25).

Газовий пальник (рис. 1.26) дає змогу безперешкодно приготувати їжу або гарячі напої навіть в умовах сильного вітру, а також створює маскувальний ефект відкритого вогню під час експлуатації. Наприклад, щоб підігріти один літр рідини в літній період достатньо 5 хвилин, у зимовий час при температурі повітря $-10\text{ }^{\circ}\text{C}$ потрібно приблизно 15 хвилин.

Вибираючи столовий набір, слід звертати увагу на пластикові або гумові матеріали, з яких його виготовлено. Універсальність столового набору «Mil-Tec» або його аналогів (див. рис. 1.27) дає змогу значно зменшити вагу й заощадити простір у рюкзаку. Однією з переваг є цілковита безшумність таких наборів, що вкрай важливо в умовах виконання бойових завдань для звукового маскувannya під час руху групи, особливо в лісистій місцевості.

Використовується ніж складний універсальний Skif або його аналоги (див. рис. 1.28).

Лопатка складна універсальна Fiskars або її аналоги (див. рис. 1.29) мають своєрідний жолоб жорсткості, що запобігає деформації під час роботи у твердих шарах ґрунту. Її використання має зумовлюватися необхідністю в разі виконання певних завдань (наприклад, організація довгострокового спостережного пункту, періодичний обстріл артилерією ворога квадратів, у яких працює група). В інших випадках її використання як достатньо важкого елемента спорядження не є виправданим.

Рисунок 1.23 – Спальний мішок

Рисунок 1.24 – Теплоізоляційний килимок

Рисунок 1.25 – Налобний ліхтарик

Рисунок 1.26 – Газовий пальник

Мотузка альпіністська 50 м на підгрупу (рис. 1.30) використовується для організації переправ, спусків, підйомів. Вона не є постійним елементом спорядження під час виконання завдань в автономному режимі. Наявність мотузки у комплекті спорядження обґрунтовується відсутністю бродів у річках, гірською або сильно пересіченою місцевістю з великою кількістю глибоких ярів тощо.

Шнурок тонкий не менше 20 м (на кожного бійця групи) використовується для проведення інженерних робіт (наприклад, організація довгострокового спостережного пункту або обладнання вогневої позиції), а також для прокладання стежки на мінно-небезпечній ділянці місцевості разом із набором розмінування або без нього.

Набір для розмінування індивідуальний – важливий складник приладдя військовослужбовця (рис. 1.31).

Необхідними предметами приладдя військовослужбовця є: наручний годинник; супутниковий або мобільний телефон; додаткові засоби електроживлення; лінійка, олівці, записник та сірники й запальничка.

Рисунок 1.27 – Столовий набір

Рисунок 1.28 – Ніж складний універсальний

Рисунок 1.30 – Мотузка альпіністська

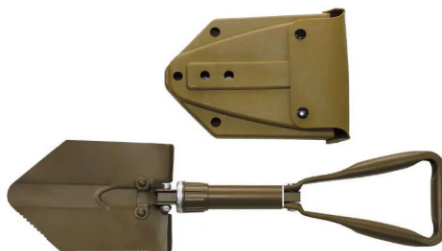

Рисунок 1.29 – Лопатка складна універсальна

Рисунок 1.31 – Набір для розмінування

До приладдя належать також пончо з еластичними мотузками з гачками (рис. 1.32) та гідратор (рис. 1.33). Гідратор створює можливість постійного й безперешкодного доступу до води, її зберігання протягом тривалого часу, зручний для наповнення ємності у польових умовах.

Кожна підгрупа повинна мати ноші еластичні (рис. 1.34).

Сміттєві пакети великого об'єму використовуються як безпосередньо за призначенням, так і для організації переправи через водні перешкоди (розміщення спорядження та одягу в пакеті і з подальшим пересуванням на ньому по водній поверхні).

Рекомендації щодо вибору й експлуатації навігаційних приладів

Для успішного виконання завдань група, крім безлічі новітніх приладів навігації, повинна мати компас.

Компас має такі складники: дзеркало; мушка; виділена й пофарбована люмінесцентною фарбою зона, що позначає напрямок на північ, безпосередньо на лімбі компасу; стрілка компаса, яка вказує на північ. На компасі також мають бути позначки для відліку дистанцій (див. рис. 1.35). Такий компас дає змогу точно орієнтуватись як удень, так і вночі. Це одна з найважливіших речей комплекту кожного солдата для роботи груп в автономному режимі.

Рисунок 1.32 – Пончо з еластичними мотузками

Рисунок 1.33 – Гідратор

Рисунок 1.34 – Еластичні ноші

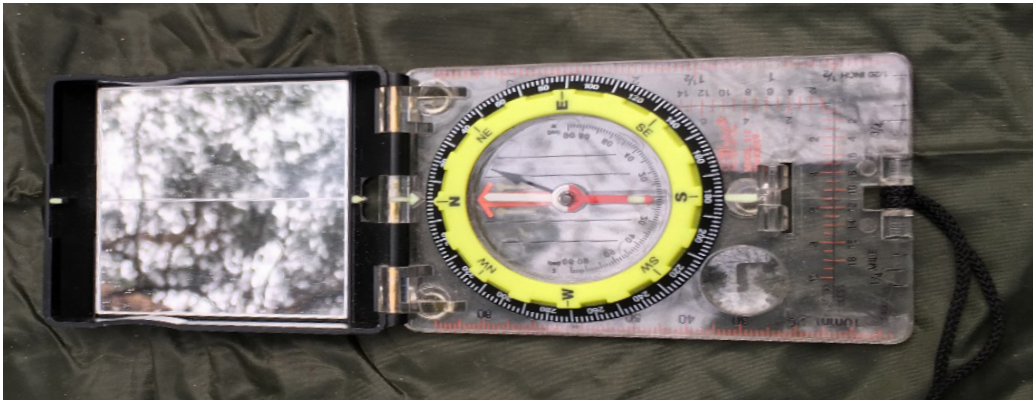

Рисунок 1.35 – Компас

Планшет з установленими програмами «Кропива», «MilChat». Програми універсальні і практичні, мають бути в наявності у кожного командира групи й навіть у командирів підгруп. Окрім своїх основних функцій з коригування артилерії вони дають змогу перевіряти й уточнювати дистанції, прописувати трек і маршрути, допомагають в обчисленнях і розв’язанні специфічних математичних задач, чого іноді потребує виконання завдань.

Суттєвим недоліком планшета є мала ємність акумулятора, що доволі просто вирішується наявністю додаткових акумуляторів.

1.2 Камуфляж

Маскувальний костюм являє собою індивідуальний засіб маскуванню і призначений для того, аби приховати особовий склад від візуального виявлення противником (див. рис. 1.36).

Камуфляж має максимально ускладнити противнику виявлення людини під час швидкого візуального огляду місцевості, а також точне і швидке прицілювання. Для досягнення цього потрібно, аби камуфльоване обмундирування не виділялося на навколишньому фоні, а в разі нерухомості бійця робило його зовсім непомітним, зливаючись із навколишньою місцевістю.

Під час дій маскувальний камуфляж має забезпечувати максимальну непомітність на тлі різної місцевості, тому підбирають кольорову гаму, що найбільш характерна як для пори року, так і для певної місцевості. Водночас слід брати до уваги, що кольорову гамму місцевості змінюють погода, освітлення й час доби.

а

б

в

Рисунок 1.36 – Варіанти маскуванню військовослужбовців:
а – степова місцевість; б – узимку; в – лісиста місцевість

Для місцевості у середній смузі найефективнішим кольором для маскуванню є оливковий однотонний (хакі) або плямистий. Дрібні плями на одязі оливкового кольору добре маскують силует поблизу, бо виконані у вигляді контурів дрібного листа. Коли людина, одягнена у такий камуфляж, віддаляється, плями зливаються і розмивають її силует. Для кращого маскуванню застосовується несиметричне розташування плям: наприклад, одна половина робиться світлішою, інша – темнішою.

На відстані до 30–50 м малюнок камуфляжу працює добре, далі всі плями зливаються і силует стає більш помітним.

Маскхалат вибирають із натуральної або змішаної тканини, бо синтетичні матеріали не тільки парять і шурхотять, а й засвічуються у пристрої нічного бачення (ПНБ).

Маскуванню каски є складником системи індивідуального маскуванню військовослужбовця. Правильне маскуванню елементів спорядження зменшує ризик виявлення противником. На каску надягають чохол із тканини або «Кавер» – спеціальний чохол, виготовлений за розміром тактичної каски із системою «Моле», аби було зручно кріпити пучки трави. Крім того, на чохол по колу нашиваються розпатлані по кінцях смуги матерії. На вершині каски шматки матерії закріплюють, попередньо склавши їх удвічі. Замаскована таким чином каска з поворотом голови кожного разу матиме різні обриси. Головне – закріпити шматки так, щоб вони не затуляли бічний огляд і не заважали рухати головою. Надмірна кількість матерії зробить каску важкою, особливо після того, як шматки намокнуть під дощем. Ззаду шматки матерії кріплять так, аби вони звисали на шию і плечі, маскуючи їх (див. рис. 1.37).

а

б

в

Рисунок 1.37 – Варіанти маскуванню армійської каски:

а – чохол зі шматків тканини; б – чохол із трави й гілок; в – чохол із гілок

Бойовий грим. Природне освітлення в лісі, навіть у доброму маскувальному костюмі, робить помітним бійця за відкритими світлими ділянками шкіри. Для маскуванню обличчя, шиї та інших відкритих ділянок шкіри використовується маскувальний грим.

Маскувальний грим можливо замінити на маску з прорізами, шарф і рукавички. Головне завдання бойового гримування – наблизити колір обличчя до кольору навколишнього фону, а також справити деморалізуючий вплив на противника (див. рис. 1.38).

Варто пам'ятати, що гримувати потрібно все: очні повіки, підборіддя, вуха, шию. Для рук грим не застосовується, оскільки він швидко змивається, за кількост метрів. На руки краще надягати зелені рукавички. Забарвлення має зробити обличчя несиметричним. Так, на частини обличчя, що виступають, наносять темні тони, на западини – зелені. Якщо місцевість рослинна (трава чи очерет), то наносяться вертикальні смуги. Для пересування місцевістю з деревами смуги мають бути горизонтальними або діагональними.

Якщо гриму під рукою немає, то можна використовувати підручні матеріали: темний сік рослин, бруд, глину, сажу, деревне вугілля (див. рис. 1.39). Найпростішим способом маскуванню вважається нанесення на обличчя суміші золи і бруду або золи, змішаної із соком трав. У такому разі обличчя попередньо покривається мильним розчином. Такий бойовий грим дуже ефективний, оскільки не відсвічує навіть на сонці.

Однак підручні засоби для бойового гримування мають і свої недоліки: можуть бути токсичними, сильно подразнюють шкіру, не захищають від мошкарів й комарів, неефективні у ближньому ІЧ-діапазоні.

Рисунок 1.38 – Варіант нанесення фарби для маскуванню обличчя

Рисунок 1.39 – Варіант нанесення гриму для маскуванню обличчя підручними засобами

1.3 Сигнали й жести управління

Командир підрозділу, групи (відділення) управляє особовим складом по радіо, голосом, сигнальними засобами та умовними (встановленими) сигналами (жестами). Усередині бойової машини командир керує діями підлеглих командами, які подаються по переговорному пристрою, голосом або встановленими сигналами.

Під час дій у пішому порядку командир підрозділу розташовується у місці, що забезпечує ефективне управління підрозділом (групою) і вогнем.

Управління підрозділами (вогневими засобами, особовим складом) організовується і здійснюється на підставі рішення командира.

Передавання сигналів, команд і постановка завдань по радіо здійснюються у такому порядку:

- 1) позивний радіостанції, що викликається, – двічі (у разі якісного зв'язку – один раз);
- 2) слово «я» і позивний своєї радіостанції – один раз;
- 3) сигнал (команда) – двічі (завдання, а за якісного зв'язку і команда – один раз);
- 4) слово «я» і позивний своєї радіостанції – один раз;

5) слово «прийом» – один раз.

Під час спілкування необхідно враховувати відстань від командира до підлеглого. Перебуваючи поруч один з одним, для подання сигналу або команди не варто, наприклад, високо піднімати руку. Це можна зробити й на рівні особи або навіть грудей.

В умовах можливого зіткнення з противником, а також у бою подання команд супроводжується поданням сигналів жестами. На відміну від статутних сигналів управління строєм єдиних сигналів управління жестами немає, тому можна скористатися наведеними нижче сигналами. Їх перевага полягає в тому, що вони можуть застосовуватися для управління підрозділом на великій відстані за умови маскування від спостереження противником.

Перебуваючи в лісі на умовно середній і далекій відстанях, перед поданням сигналу командир повинен спочатку звернути на себе увагу і лише після цього подавати команди.

Військовослужбовець, який зрозумів «казане» йому, підтверджує це знаком «зрозумів».

Варіанти фраз під час передавання сигналів, команд і постановки завдань жестами:

- 1) Я – Рухаюся Туди – Ти – Мене – Прикрий;
- 2) Ти – Подивися – Туди;
- 3) Ти – Ти – Рухайтесь – Туди;
- 4) Я – Ти – Ти – Рухаємося – Туди – Ти – Ти – Прикрийте;
- 5) Там – Снайпер;
- 6) Увага – Туди – Троє – Один – Два – Три – Вперед;
- 7) Там – Два – Противника.

Для передавання абстрактних сигналів використовують мову жестів (див. додаток А). У додатку запропоновано варіанти сигналів, які подають руками.

1.4. Способи пересування у бою

У всіх видах бою пересування – основа бойових дій. Залежно від характеру місцевості, умов, обстановки і вогневих дій противника солдат, перебуваючи у пішому строю, може пересуватися:

- кроком (бігом);
- перебіганням;
- переповзанням.

Прискорений крок або біг (на повний зріст або пригинаючись) застосовується для подолання ділянок місцевості, недоступної для спостереження і вогню противника. Темп прискореної ходьби у середньому становить 130–140 кроків за 1 хв, довжина кроку сягає 80–90 см. Для подовження кроку треба швидше й дужче розгинати ту ногу, що позаду, і більше виносити другу ногу стегном уперед. Оскільки тривале пересування прискореним кроком дуже стомлює, під час швидкісного пересування доцільно чергувати ходьбу і біг. У такий спосіб рухаються і в ході атаки, тримаючи зброю у положенні готовності до негайного відкриття вогню.

Ходьба пригинаючись застосовується для прихованого пересування місцевістю з невисокими укриттями (низькі кущі, висока трава, канава тощо). Потрібно зігнути ноги в колінах, податися корпусом уперед, дивитися перед собою й рухатися нешироким кроком. Усі рухи виконуються вільно, без напруження. Зброя завжди наготові, погляд військовослужбовця спрямовано у бік противника або небезпеки (рис. 1.40).

Рисунок 1.40 – Варіант пересування у повний зріст або пригинаючись

У разі значної крутизни сходження краще робити зигзаги, тобто рухатися поперемінно то правим, то лівим боком до схилу на трохи зігнутих ногах, упираючись ребрами підошов у виступи гори. На схили можна також сходити прямо, тримаючись руками за гілки, кущі, густу траву тощо; ноги ставити на всю ступню «ялинкою», з розведеними вбік носками. Рух угору здійснюється вкороченим кроком із нахилом корпусу вперед (див. рис. 1.41).

Униз по схилу сходять вільним кроком, ногу ставлять на п'ятку, відхиляючи корпус назад. Із крутого схилу можна спускатися боком, приставними кроками, тримаючись за нерівності схилу, регулярно перевіряючи опору під ногами і зберігаючи центр ваги максимально низько для уникнення зриву, зсуву або падіння (рис. 1.42).

Рисунок 1.41 – Варіанти пересування вгору зигзагом і «ялинкою»

Рисунок 1.42 – Варіант пересування вниз по схилу

Пересування по грузькому і слизькому ґрунту здійснюють короткими кроками; швидко переставляють ноги, аби вони не встигли глибоко загрузнути чи зісковзнути з опори. Ному ставлять на всю ступню, намагаючись вибирати для опори твердіші ділянки: борозни, виступи, корені (рис. 1.43).

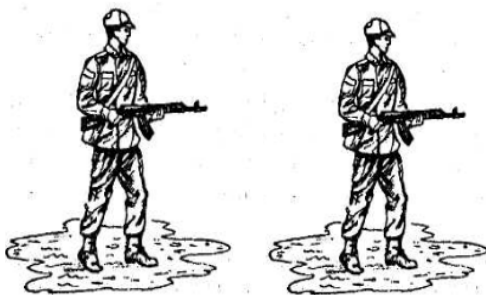

Рисунок 1.43 – Варіанти пересування болотом

Повільним бігом долають довгі дистанції. Під час бігу корпус нахилено вперед трохи більше, ніж під час ходьби. Темп бігу становить 150–160 кроків за одну хвилину, довжина кроку сягає 70–90 см.

Біг у середньому темпі здійснюється вільним маршовим кроком. Корпус тримають трохи нахиленим уперед. Енергійно відштовхуються тією ногою, що позаду, і, зігнувши її в коліні, виносять стегном уперед угору і ставлять на всю ступню. Гомілка при цьому не виноситься дуже вперед, а ступня ставиться на землю далеко від проекції центра ваги тіла. Темп бігу становить 165–180 кроків за одну хвилину, довжина кроку – 85–90 см.

Швидкісним бігом перебігають з укриття до бойових і транспортних машин, розбігаються перед подоланням перешкод. Корпус нахилиється вперед значно більше, ніж під час бігу в середньому темпі, а відштовхування ногою і рух рукою ще енергійніші. Збільшення довжини кроку забезпечується за рахунок відштовхування ногою, що позаду, і швидкого перенесення її стегном уперед. Нога після відштовхування вноситься вперед зігнутою в коліні і м'яко ставиться на передню частину стопи з наступною опорою на всю ступню. Темп бігу – 180-200 кроків за одну хвилину, довжина кроку сягає 120–150 см. Перебігання застосовується для швидкого зближення з противником на відкритій місцевості.

Довжина перебігання залежить від рельєфу та інтенсивності вогню противника і в середньому має становити 20–40 кроків. Чим більш відкрита місцевість і сильніший вогонь, тим коротшим має бути перебігання.

Для перебігання з положення лежачи необхідно спочатку поставити зброю на запобіжник, за попереджувальною командою визначити шлях руху і можливе укриття, потім за виконавчою командою стрімко перебігти у визначене місце. На місці зупинки лягти на землю, відповзти трохи вбік і, досягнувши вказаного командою місця, приготуватися до ведення вогню.

Переповзання застосовується для непомітного наближення до противника і прихованого подолання ділянок місцевості, що мають незначні укриття, нерівності рельєфу і перебувають під спостереженням або обстрілом противника.

Залежно від обстановки, рельєфу місцевості та вогню противника переповзання може здійснюватися кількома способами.

По-пластунськи:

1) звичайне переповзання:

– лягти на землю, правою рукою взяти зброю за ремінь біля верхньої антабки і покласти її на передпліччя правої руки;

– підтягнути праву (або ліву) ногу і водночас просунути ліву (праву) руку якомога далі, і, відштовхуючись зігнутою ногою, пересунути вперед, підтягнути другу ногу, висунути другу руку і продовжувати рухатися так само, притискаючи до себе зброю;

2) з досвіду АТО та ООС – здійснюється все так само, як і під час звичайного переповзання, але з деякими доповненнями:

варіант 1 – покласти автомат на передпліччя обох рук під час переповзання з опором на лікті рук (див. рис. 1.44);

варіант 2 – покласти приклад автомата на передпліччя лівої руки, притримуючи автомат правою рукою за цівку (для шульги – відповідно навпаки) (див. рис. 1.45).

Рисунок 1.44 – Варіант переповзання по-пластунськи з опорою на лікті

Рисунок 1.45 – Варіант переповзання по-пластунськи

Переповзання напівкарачки. Стати на коліна і, спираючись на передпліччя або кисті рук, підтягнути зігнуту праву (ліву) ногу до грудей, водночас ліву (праву) руку просунути вперед, потім просунути тіло вперед до повного випрямлення правої (лівої) ноги, і, підтягнувши другу зігнуту ногу і просуваючи вперед другу руку, продовжувати рух, при цьому зброю тримати, опираючись на передпліччя так само, як і під час переповзання по-пластунськи, притискаючи до тіла (рис. 1.46).

Рисунок 1.46 – Переповзання напівкарачки

Переповзання на боці. Для цього потрібно лягти на лівий бік, підтягнути вперед ліву ногу і зігнути в коліні, обіпертися на передпліччя лівої руки, каблуком правої ноги опертися в землю якомога ближче до себе, розгинаючи праву ногу, просунути тіло вперед, не змінюючи положення, і продовжувати рух, тримаючи зброю правою рукою, поклавши її на стегно лівої ноги (рис. 1.47).

Рисунок 1.47 – Переповзання на боці

Під час переповзання у будь-який спосіб зброю слід оберігати від ударів і забруднення, особливо від потрапляння землі у канал ствола. Добре навчений солдат здатен швидко й непомітно пересуватися на полі бою, що надає йому перевагу над противником.

Дії на полі бою передбачають дотримання солдатом таких правил.

1. Під час виконання завдання тебе зобов'язані прикривати твої товариші. За будь-яких обставин – один за всіх і всі за одного, тобто один виконує завдання, а інші – прикривають. Це закон ближнього бою.

2. Завдання твоїх товаришів – перебуваючи в укритті, вести спостереження за місцевістю і твоїм переміщенням, у разі виявлення противника відкривати вогонь не пізніше 3 с, не даючи йому вести прицільний вогонь по тобі.

3. Під час висування (виконання завдання) головний твій обов'язок – постійне й безупинне спостереження на відстані до 300 м у постійній готовності до відповідних дій із відкриттям вогню з боку противника.

4. Під час відкриття вогню постійно змінюй вогневу позицію, зробив чергу – відповзи вбік (перекотися) на 3–5 м і продовжуй вести вогонь, потім – перебіжка.

5. Не забувай про ймовірність натрапити на противника, а також установлені міни, розтяжки та інші інженерні боєприпаси у напрямку твоєї дії. У разі необхідності падай назад, зігнувши ногу, яка стоїть попереду, а задню, зігнувши, підкладай назад і падай навскоси на м'які тканини стегна, перекочуйся на спину, розставивши ноги, і приготуйся до ведення вогню по противнику. Якщо є змога, змінюй положення для стрільби на більш зручне.

6. Перед початком дій не поспішай, уважно оглянь місцевість на відстань 25–50 м, визнач маршрут свого просування, а також місце, куди ти повинен прибути, обов'язково враховуй можливості прикриття від вогню противника

7. Визнач місця, де може перебувати противник і звідки може вести по тобі вогонь, а також свої можливі наступні дії з огляду на вогневе прикриття твоїх товаришів.

8. Після зайняття чергового укриття негайно розпочинай спостереження за полем бою, будь у постійній готовності до вогневого прикриття переміщення інших військовослужбовців. У разі можливості подальшого переміщення подай їм заздалегідь установлений сигнал на пересування до наступного рубежу. Надалі умовними сигналами здійснюй уточнення завдання і новий кидок.

Час, що витрачається на переміщення, залежить від щільності та ефективності вогню противника: чим ближче противник, тим сильніше вогонь і тим швидше й коротше має бути перебігання. На дистанції 700–800 м довжина переміщення може становити 40–50 кроків (подолані

за 30 с), на відстані 400–500 м це 15–20 кроків. У разі близькості ворога або під його інтенсивним вогнем вона становитиме 5 кроків. Зазвичай вважається, що за 3 с противник не встигне зробити прицільний постріл, бо середньостатистичному солдату для цього потрібно близько 5 с. Довжина короткої дистанції запам'ятовується за допомогою виразу: я встав (КРОК) – він (КРОК) – мене (КРОК) – побачив (КРОК) – униз (КРОК)!

ВАЖЛИВО ПАМ'ЯТАТИ, що на п'яту секунду пересування необхідно зайняти вибране укриття, бо через п'ять секунд противник здатен виявити, прицільнитись і вести прицільний вогонь по цілі.

Якщо противник веде прицільний вогонь, то переміщуватися слід, не даючи йому змоги пристрілятися. У такій ситуації просто впасти на рівному місці означає перетворитися на чітку мішень і загинути.

Крім переповзання також використовується перекочування, проте в цьому випадку більша ймовірність себе демаскувати: задерти ствол або зігнути ногу в коліні.

Переповзання здійснюється вправо від себе, оскільки постріли від черг з автоматичної зброї йдуть вліво і вгору відносно точки прицілювання. Якщо солдат потрапив під одиночний снайперський вогонь, то перебіжки слід здійснювати зигзагами, ускладнюючи вибір точки прицілювання для снайпера.

Потрапивши під обстріл звичайного кулемета або автомата з великим розкидом куль, краще просто скоротити час перебування під вогнем противника шляхом прямолінійної перебіжки, а не зигзагами (рис. 1.48).

Рисунок 1.48 – Варіанти послідовних перекатів і з очікуванням

На рівній місцевості також можливо використовувати перебіжки, навіть низька рослинність може бути укриттям від противника, ускладнюючи йому огляд. Постійне переміщення вводить противника в оману щодо кількості тих, хто атакує, та результативності його стрільби, бо солдат то падає, то встає. Не варто використовувати занадто очевидні й легкодоступні укриття (так звані «гнізда для ворожих снарядів»). Це може призвести до скупчення в одному місці. Противник може добре пристріляти укриття, попередньо замінувати його або організувати пастку, використовуючи скиди з дронів-бомберів.

1.5 Основи орієнтування на місці, робота з картами

Орієнтування на місцевості являє собою процес визначення свого місця розташування відносно сторін горизонту, місцевих орієнтирів, а також позицій своїх військ і військ противника. Воно охоплює розпізнавання характерних ознак місцевості, визначення напрямків руху та оцінювання відстаней до об'єктів. У бойових умовах орієнтування є критично важливим для забезпечення ефективності дій підрозділів, особливо у незнайомій чи складній місцевості (ліси, урбанізовані райони) або вночі.

Головні завдання орієнтування:

- визначення сторін горизонту (північ, південь, схід, захід);
- вибір і призначення орієнтирів (природних або штучних об'єктів);
- визначення азимутів для руху;
- оцінювання відстаней до цілей чи орієнтирів.

Роль топографічних карт в орієнтуванні

Топографічні карти Збройних Сил України є основним інструментом для орієнтування на місцевості. Вони створюються в єдиній системі координат і висот, мають уніфіковану систему умовних знаків і чітке розграфлення аркушів. Залежно від завдань застосовуються карти різних масштабів:

- 1) 1:10 000 і 1:25 000 – для детального вивчення невеликих ділянок, (наприклад, під час прориву оборони чи форсування водних перешкод);
- 2) 1:50 000 – для орієнтування і планування дій підрозділів у бою;
- 3) 1:200 000 – для оцінювання місцевості під час маршів і перегруповань.

За допомогою карт можливо:

- вивчити рельєф, дороги, водні об'єкти та населені пункти;

- визначити координати цілей і висоти точок;
- оцінити тактичні властивості місцевості (прохідність, захисні й маскувальні можливості).

Основи роботи з топографічними картами

Робота з картою розпочинається з її орієнтування за сторонами горизонту. Для цього використовують компас або місцеві орієнтири. Головне правило: карта завжди орієнтується в напрямку руху. Під час маршу карту повертають відповідно до зміни напрямку, а за межами доріг орієнтують за рельєфом і місцевими об'єктами.

Алгоритм роботи з картою такий.

1. Визначення сторін горизонту. За допомогою компаса: магнітна стрілка вказує на північ, що дає змогу вирівняти карту.

2. Вибір орієнтирів. На карті позначають помітні об'єкти (гори, річки, будівлі), які видно на місцевості.

3. Визначення свого місця розташування. Порівнюють об'єкти на карті з реальними орієнтирами, визначають відстані до них (окомірно чи за масштабом карти).

4. Прокладання маршруту. Вибирають шлях руху з огляду на рельєф, прохідність і тактичні цілі.

5. Визначення азимуту. За компасом вимірюють кут між напрямком на північ і потрібним напрямком руху.

Практичний приклад: На карті масштабу 1:50 000 командир підрозділу визначає маршрут через ліс. Він орієнтує карту за компасом, позначає просіку як лінійний орієнтир і обчислює азимут (наприклад, 45° на північний схід). Під час руху він періодично звіряє просіку на карті з реальною місцевістю, коригуючи напрямок.

Визначення координат за системою MGRS (Military Grid Reference System)

Прийнята НАТО система MGRS є стандартом для точного визначення координат на топографічних картах і використовується у ЗСУ для координації дій із союзниками та цифровими системами («Кропива», «Дельта»). MGRS базується на системі UTM (Universal Transverse Mercator) і для спрощення визначення позицій поділяє земну поверхню на сітки.

Структура координат MGRS

1. Зона сітки (Grid Zone Designation). Складається з номера зони (1–60) і літери широтного поясу (C–X, окрім I та O). Наприклад, для України це зона 35U чи 36U.

2. Ідентифікатор квадрата 100×100 км. Дві літери (наприклад, TP), що позначають квадрат у межах зони.

3. Східний і північний показники (Easting/Northing). Числова частина, яка вказує точне місце в межах квадрата з точністю до 1 м, 10 м, 100 м тощо (наприклад, 12345 67890).

Приклад координат MGRS:

1) повна форма – 35U TP 12345 67890 (точність до 1 м);

2) скорочена форма – 35U TP 123 678 (точність до 100 м), де 35U – зона сітки; TP – квадрат 100×100 км; 12345 – східний показник (Easting); 67890 – північний показник (Northing).

Визначення координат за MGRS

1. Орієнтування карти. Вирівняйте карту за компасом або GPS-пристроєм.

2. Визначення зони і квадрата. Знайдіть на карті позначення зони (наприклад, 35U) і квадрат (TP), які вказано на полях карти.

3. Читання координат. Використовуйте сітку карти: горизонтальні лінії – північний показник (Northing), вертикальні – східний (Easting). Знайдіть точку перетину вашої позиції з цими лініями.

4. Точність. Для бойових завдань легкої піхоти достатньо точності до 100 м (6 цифр: 3 для Easting, 3 для Northing, наприклад, 35U TP 123 678).

Практичний приклад

Командир визначає позицію в лісі на карті 1:50 000. Він знаходить зону 35U, квадрат TP і за сіткою визначає координати 35U TP 456 789 (точність до 100 м). Ці дані передаються через систему «Кропива» для коригування артилерійського вогню.

Орієнтування у складних умовах

На складній для орієнтування місцевості (з малою кількістю орієнтирів) використовують підвищені форми рельєфу – гребені пагорбів чи висот, які видно на тлі неба вночі. На карті їх виділяють коричневим кольором, а пониження (річки, лощини) – синім. Уночі орієнтири вибирають заздалегідь, урахувавши їхню видимість у темряві чи при штучному освітленні.

Втрата орієнтування

Якщо об'єкти на карті не збігаються з місцевістю, необхідно зупинитися, відновити орієнтування за рельєфом чи іншими ознаками і скоригувати маршрут.

Втрата орієнтування часто трапляється через недостатній досвід або неуважність до змін напрямку. У такому разі MGRS дає змогу швидко уточнити позицію за GPS-пристроєм (наприклад, у системі «Кропива»), порівнявши її з картою.

Орієнтування в урбанізованій місцевості

У містах легка піхота НГУ використовує карти для планування оборони та маневрування. Як орієнтири використовуються будівлі, вулиці й перехрестя. Координати за MGRS допомагають точно позначити позиції у будівлях або на перехрестях для передавання даних артилерії чи БпЛА. Варто дотримуватися таких рекомендацій:

- облаштувати позиції у будівлях із круговим оглядом;
- використовувати проломи у стінах для прихованого переміщення;
- контролювати верхні поверхи для спостереження і вогневого ураження.

Приклад у місті: легка піхота фіксує ворожий кулемет у будинку за координатами 35U TP 543 321 (точність 100 м), передаючи їх через «Дельта» для удару FPV-дроном.

Практичні рекомендації

1. Завжди тримайте карту орієнтованою у напрямку руху.
2. Використовуйте компас для точного визначення азимуту.
3. Періодично звіряйте карту з реальною місцевістю та координатами MGRS із GPS.
4. Уночі для підтримання напрямку застосовуйте світлові орієнтири (трасуючі кулі, освітлювальні снаряди).
5. У містах для стримування ворога контролюйте ключові точки (перехрестя, висотні будівлі), фіксуючи їх за MGRS.

1.6 Інженерне обладнання позицій

В умовах сучасної війни, коли певні території України характеризуються великою активністю артилерії та мінометних обстрілів, а також значним застосуванням БпЛА з функцією скидів боєприпасів і застосуванням ударних дронів, гостро постало питання стосовно порядку інженерного обладнання військовослужбовців на полі бою. Слід зауважити, що якість обладнання захисних споруд впливає на виживання військовослужбовця у бою.

Основні принципи інженерного обладнання такі.

1. Маскування. Позиції мають бути приховані від спостереження ворога, зокрема з повітря (дрони, БпЛА).
2. Захист. Споруди мають витримувати ураження артилерії, дронів і хімічних речовин.
3. Маневреність. Позиції облаштовуються з урахуванням можливості швидкого переміщення на запасні рубежі.

4. Функціональність. Забезпечується зручний доступ до боєкомплекту, засобів зв'язку та укриттів.

Насамперед обладнується основна позиція для військовослужбовця та бойової техніки, далі – запасні позиції з такого розрахунку, аби підрозділ мав змогу утримувати свою кругову оборону. За наявності часу й матеріалів можуть обладнуватися хибні позиції.

Найпростішим є варіант бойової позиції, що захищає тільки фронт підрозділу. Найчастіше її роблять із мішків із піском, але є простір для винахідливості: в хід можуть іти каміння, колоди (від 20 см завтовшки), які потім укріплюються землею і дерном. Мінімальна товщина барикади біля вершини має становити 50 см і 60 см біля основи (простіше кажучи – два мішки).

Позицію потрібно замаскувати так, щоб її не було видно з 35 м. Для цього шматки дерну розміром 15 – 20 см укладаються на фронтальну і флангові частини позиції. Якщо дерну немає, то можна використовувати у відповідному обсязі листя, гілки, пісок або сніг (рис. 1.49).

Рисунок 1.49 – Варіанти бойових позицій

Обладнання позицій здійснюється у декілька етапів.

1. Розвідка. Визначення місця з урахуванням рельєфу, видимості для ворога і тактичних цілей.

2. Планування. Розмітка на карті масштабу 1:25 000 або 1:50 000 окопів, «нір» і запасних позицій.

3. Будівництво. Риття траншей із застосуванням лопат (кирок), перекриття (дошками, гілками), натягування сіток.

4. Маскування. Використання гілок, трави чи уламків для приховування від дронів і розвідки.

5. Перевірка. Тестування стійкості споруд і доступності БК.

Опорний пункт взводу – ділянка місцевості, яка підготовлена до ведення оборони, обладнана в інженерному відношенні та зайнята взводом для виконання бойового завдання.

Взвод обороняє опорний пункт по фронту до 400 м і до 300 м углиб. Проміжки між опорними пунктами взводів можуть бути до 300 м. Вони мають перебувати під безперервним спостереженням, прикриватися вогнем і загородженнями (рис. 1.50).

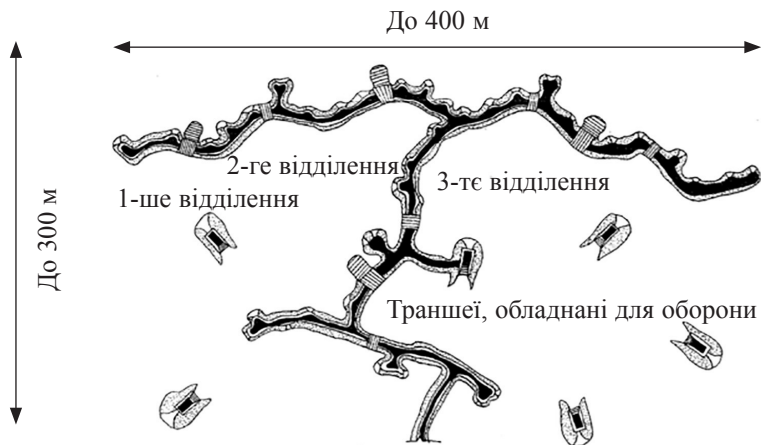

Рисунок 1.50 – Фортифікаційне обладнання взводного опорного пункту (на БТР або БМ)

До опорного пункту механізованого взводу входять:

- бойові позиції механізованих відділень і доданих підрозділів;
- вогневі позиції БМП (БТР), танків та інших вогневих засобів;
- позиції групи управління і вогневої підтримки;
- місця розташування групи бойових машин, місця розміщення запасу боєприпасів і місця збору поранених, траншеї та ходи сполучення.

Позиції механізованих відділень розміщують в одній траншеї з інтервалом 50 м між ними. Під час побудови бойового порядку взводу у дві лінії позиція одного з відділень може облаштовуватися у глибині опорного пункту (на другій лінії) на відстані 100–200 м за траншеєю (див. рис. 1.51).

Основні вогневі позиції БМП (танків) в опорному пункті взводу розташовуються розосереджено по фронту з інтервалом до 200 м і вглиб від траншеї до 100 м. Місця для них вибирають, ураховуючи умови місцевості, як на передніх, так і на зворотних схилах висот із таким розрахунком, аби забезпечувалося таке: приховане розташування і маскування, спостереження за противником і ведення вогню на граничну дальність прямим (напівпрямим) наведенням із гармат, кулеметів і протитанковими керованими ракетами (ПТКР), взаємна вогнева підтримка та можливість вести зосереджений вогонь перед переднім краєм і на флангах опорного пункту, а запасні вогневі позиції для ведення кругової оборони.

На позиції групи управління і вогневої підтримки облаштовуються командно-спостережний пункт (КСП) командира підрозділу, вогневі позиції штатних і доданих вогневих засобів, які входять до складу групи. КСП командира механізованого підрозділу розташовується у ході сполучення між першою і другою траншеями (на позиції відділення, що обладнана у глибині опорного пункту) або у БМП (БТР), у зручному для спостереження за діями взводу місці. Поблизу нього обладнуються вогневі позиції засобів вогневої підтримки групи.

Місце для розміщення запасу боєприпасів взводу обладнується на відстані до 50 м від КСП взводу, місце збору поранених – у ході сполучення або у бліндажі у глибині опорного пункту (на позиції відділення другої лінії). Збір поранених, їхній облік і відправлення на медичний пост роти, а за потреби охорону й оборону здійснює стрілець-санітар.

Траншея може відриватися на всьому фронті опорного пункту механізованого взводу і з'єднувати бойові позиції відділень (окопи).

Перша траншея є переднім краєм оборони і обороняється механізованими відділеннями взводів першого ешелону. Вона має забезпечувати добре спостереження за противником, найкращі умови для створення зони суцільного багаточарового вогню всіх видів зброї перед переднім краєм, на флангах, у проміжках між взводами і ведення вогню із глибини оборони роти.

Друга траншея обороняється механізованими взводами другого ешелону (резерву) роти. Вона обладнується на відстані 400–600 м від першої траншеї з таким розрахунком, аби взвод, що її обороняє, міг своїм вогнем підтримати

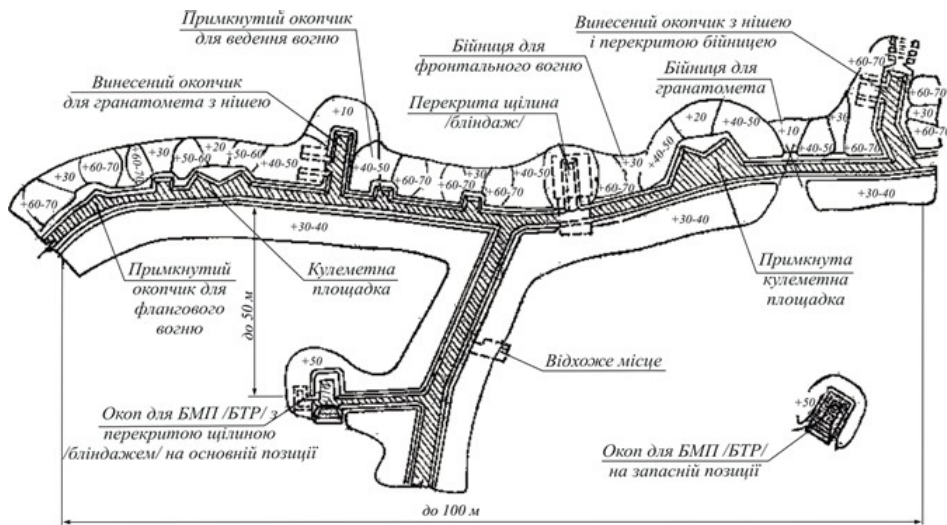

Рисунок 1.51 – Обладнання позиції відділення на ділянці траншеї

підрозділи, які займають першу траншею, а також вести вогонь по противнику на підступах до переднього краю оборони і прикривати вогнем інженерні загородження перед ним.

Третя (четверта) траншея обороняється механізованими взводами роти другого ешелону батальйону. Вона обладнується на відстані 600–1000 м (400–600 м) від другої (третьої) траншеї з таким розрахунком, щоб розташовані у ній вогневі засоби могли вести вогонь у смузі між другою і третьою (четвертою) траншеями, а на окремих ділянках – і перед переднім краєм оборони батальйону.

Ходи сполучення відривають *від бойових позицій відділень до окопів* для БМП (БТР), танків та інших вогневих засобів, КСП командира взводу, укриття для особового складу і боєприпасів, а також углиб оборони до наступної траншеї.

Траншея та ходи сполучення мають забезпечувати *ведення флангового і перехресного вогню*, прихований маневр і розосередження вогневих засобів, а ходи сполучення – забезпечувати ведення бою з противником, що вклинився в оборону, створення кругової оборони, евакуацію поранених, подачу боєприпасів і доставлення їжі. Прямолінійне прокладання траншей і ходів сполучення не допускається.

Важливим у забезпеченні захисту військовослужбовців під час перебування на позиціях є замасковане укриття. Залежно від бойової ситуації, наявності часу, матеріалів для особового складу використовуються такі види укриття: щілини (відкриті й перекриті), бліндажі, сховища та ніші у вигляді нір. Ніші облаштовуються у земляних стінках окопів, де особовий склад може відпочивати, сховатися під час обстрілу, скидів БпЛА та в негоду. Завдяки твердості ґрунту їх роблять без будь-якого зміцнення стелі і стін. Такі ніші можуть застосовуватися під час улаштування окопів у горах, у кам'янистому і щільному глинистому ґрунтах, а також у мерзлій землі взимку. У разі масового застосування противником авіації, артилерії та дій БпЛА, які завдають вогневе ураження піхоті, що займає окопи, ніші є незамінним засобом для укриття бійців.

У ґрунті середньої твердості ніші мають міцно укріплюватися, щоб вони не обвалилися і не придавили бійців, що перебувають у них. Ніші влаштовують розмірами 100 × 100 см і зміцнюють готовими рамами із дощок 5 см завтовшки, шириною від 18–23 см, що з'єднуються між собою (див. рис. 1.52). Дощки заготовлюють у найближчому тилу.

У разі, якщо нішу не мають наміру відривати далі, її тильну стінку закладають дошками, щоб запобігти осипанню ґрунту. Аби в нішу не затікали вода і рідкий бруд, перед входом улаштовують поріжок із дошки, поставленої на ребро і вкопаної в землю на половину своєї ширини. Кінці

дошки мають виходити за краї ніші на 10–15 см і зміцнюватися кілочками завтовшки 30–40 см. Вхід у нішу закривають дерев'яним щитом, розмірами 120 × 120 см. Щит збивають із товстих (5 см) дощок і зовні обмазують глиною. Щит оберігає нішу від потрапляння до неї дрібних уламків снарядів і бомб, крапельно-рідких отруйних речовин, що розбризкуються з літаків та БПЛА, а також від дощу. Якщо дощок для щита немає, отвір ніші закривають листом фанери, завішують полотнищем намету або ковдрою. На облаштування ніші для двох бійців потрібно 4–6 рам і 7–8 дощок завтовшки 5 см, поріжок і щит. Час на облаштування – приблизно 3 годин.

Якщо передбачається відривати нішу на велику глибину, то для того, щоб над нішею залишався товстіший шар землі, рами встановлюють сходами вниз. Тоді кожна наступна рама встановлюється нижче за попередню, у середньому ґрунті – на половину ширини дошки (близько 10 см), при твердому ґрунті рами можна знижувати на повну ширину дошки (рис. 1.53).

Рисунок 1.52 – Обладнана ніша для одного військовослужбовця

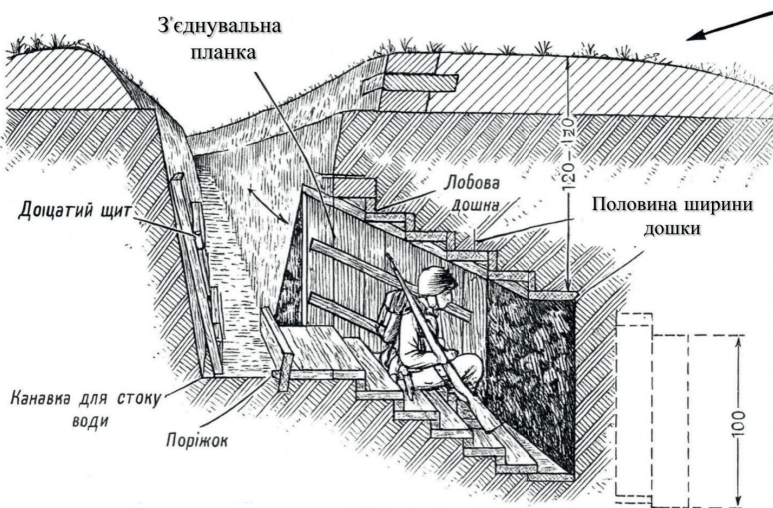

Рисунок 1.53 – Загальний вигляд поглибленої ніші

Аби ґрунт не сипався всередину ніші через проміжки між поперечинами або лежнями, ці проміжки закладають дошками. Для цього ставлять їх на ребро, заводячи їхні кінці за стійки рам. Відстань між двома розташованими поруч нішами має бути не менше 4–6 м. Дві ніші, відриті на глибину у 4–6 м, можна з'єднати під землею, тоді вийде глибший підземний притулок на кілька бійців, або «лисяча нора» (рис. 1.54). У цьому випадку над обома входами додатково укладають товсті колоди, рейки, бетонні плити. Відстань між входами має бути не менше 8–10 м, щоб вибухом одного снаряда не було зруйновано обидва входи відразу.

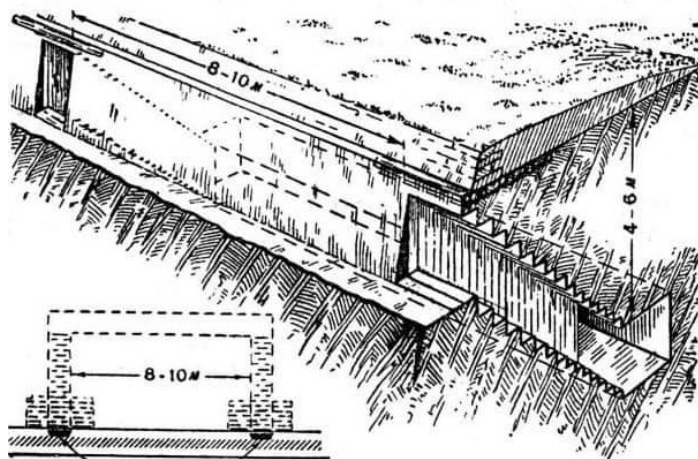

Рисунок 1.54 – Обладнання глибокої ніші «лисяча нора»

Для захисту бійців від дрібних осколків снарядів, скидів, куль, від танків, ударних FPV та краплинно-рідких отруйних речовин переkritтя влаштовують в окопах і ходах. Вони полегшують маскуванню окопів і ходів сполучення від повітряного й наземного спостереження.

Для максимального маскуванню обладнаної ніші вхід до неї необхідно закрити щитом із дощок або плащ-наметом чи брезентом. Щит слід обмазати глиною, що захистить від дрібних осколків і зробить його не таким помітним.

У бліндажі для укриття, зберігання майна, боеприпасів, а також для забезпечення сухого місця проживання краще відривати кілька «лисячих нір»

1.7 Використання системного забезпечення

Системи «Кропива» і «Дельта» являють собою програмно-апаратні комплекси, розроблені для підвищення ситуаційної обізнаності, координації дій та ефективності бойових операцій Збройних Сил України, зокрема

й підрозділів Національної гвардії України. Зазначені системи широко застосовуються в умовах російсько-української війни для вирішення тактичних завдань на полі бою.

Тактична система управління «Кропива» створена у 2014 р. волонтерами «Армія SOS». Вона призначається для автоматизації роботи артилерії, розвідки та піхоти, забезпечує швидке орієнтування, розрахунки та обмін даними між підрозділами. Працює на планшетах і смартфонах із GPS, відображаючи карту з позиціями своїх військ і координатами цілей противника (рис. 1.55).

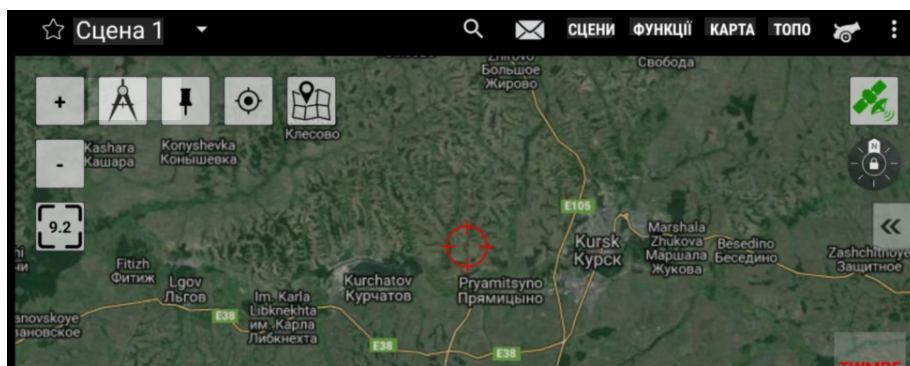

Рисунок 1.55 – Тактична система управління «Кропива»

Система ситуаційної обізнаності «Дельта» розроблена та офіційно прийнята на озброєння ЗСУ у 2023 р. Побудована за стандартами НАТО, вона інтегрує дані з різних джерел (БпЛА, супутники тощо) у хмарному середовищі, надаючи реальну картину бою для командирів і бійців (рис. 1.56).

Рисунок 1.56 – Система ситуаційної обізнаності «Дельта»

Роль систем у тактиці стримування противника

Для стримування противника в оборонних і контрдиверсійних операціях підрозділи НГУ активно використовують системи «Кропива» і «Дельта», що сприяє їхній мобільності та гнучкості. Зазначені системи дають змогу:

- швидко виявляти й фіксувати позиції ворога (наприклад, штурмові групи чи техніку);
- координувати дії малих груп (2–4 бійці) для відбиття розвідки боєм;
- забезпечувати точне наведення артилерії чи дронів для ураження цілей.

Приклад із практики. На Бахмутському напрямку (листопад–грудень 2023 р.) за допомогою систем «Кропива» вдалося зафіксувати координати російських груп, що використовували FPV-дрони та гранати К-51. Після цього легка піхота НГУ оперативно перемістилася на запасні позиції, уникнувши втрат.

Система «Кропива» працює на планшетах з установленим програмним забезпеченням і потребує мінімального обладнання: GPS, радіостанція, бінокль. Має такі ключові функції:

- відображення карти з позиціями своїх підрозділів і цілей противника;
- розрахунок азимутів, зон ураження та артилерійських поправок;
- обмін даними через цифрові канали зв'язку.

Алгоритм роботи програми «Кропива»:

- 1) увімкнути планшет і запустити програму;
- 2) визначити своє місце розташування за GPS або орієнтирами;
- 3) нанести на карту координати цілі (наприклад, виявленої групи ворога);
- 4) передати дані артилерії чи командному пункту через радіостанцію.

У міських умовах легка піхота використовує систему «Кропива» для нанесення на карту позицій у будівлях, визначаючи сектори обстрілу та маршрути відходу.

Система «Дельта» є більш комплексною, доступною через хмарний інтерфейс після авторизації. Вона інтегрує дані від БпЛА, супутників і чат-ботів (наприклад «єВорог»), надаючи повну картину бою в реальному часі.

Алгоритм роботи такий:

- 1) авторизуватись у системі через сайт Міністерства оборони (після валідації особи);
- 2) отримати доступ до мапи з нанесеними позиціями своїх військ і ворога;
- 3) використовувати дані для планування дій (наприклад, маневрування між укриттями);
- 4) передавати інформацію іншим підрозділам через захищені канали.

У міських умовах система «Дельта» дає змогу відстежувати рух ворожих дронів або техніки, координуючи дії НГУ з артилерією чи авіацією.

Інтеграція систем «Кропива» і «Дельта». Системи взаємно сумісні: «Кропива» експортує тактичні дані (координати, цілі) у «Дельту», яка узагальнює їх для штабів. Наприклад, легка піхота НГУ фіксує у системі «Кропива» позицію ворожого танка, а система «Дельта» передає ці дані для удару БпЛА.

Практичні рекомендації

1. Підготовка обладнання. Переконайтеся, що планшет із програмою «Кропива» заряджено, а GPS активний. Система «Дельта» потребує стабільного інтернету.

2. Радіодисципліна. Використовуйте кодові сигнали для передавання даних, уникаючи відкритих повідомлень про втрати чи газові атаки.

3. Оновлення. Регулярно синхронізуйте карти, адже противник може змінювати тактику (наприклад, створювати хибні цілі).

4. Укриття. Після введення даних уникайте тривалого перебування на одній позиції, аби запобігти ураженню дронами.

1.8 Дії на замінованій місцевості, заходи протимінної безпеки

Найбільш імовірні місця встановлення мін, мін-пасток та виявлення вибухонебезпечних предметів (ВНП): колишні військові позиції, оборонні укріплення; контрольні дорожні пункти; переправи через водні перешкоди; залишки військової техніки; вузькі місця, де неможливо обійти чи об'їхати перешкоду; ґрунтові дороги та узбіччя доріг із твердим покриттям; необроблені ділянки землі; будинки та споруди, покинуті місцевими жителями.

Під час дій підрозділу в районах, де може виникнути мінна небезпека, кожен військовослужбовець повинен спостерігати за місцевістю з метою своєчасного виявлення мін або вибухонебезпечних предметів (див. рис. 1.57).

У разі візуального виявлення міни (вибухонебезпечного предмета) військовослужбовець, який першим виявив небезпеку, повинен подати команду «МІНА!» або «СТІЙ МІНА!» і доповісти командирові підрозділу про тип виявленого вибухонебезпечного предмета.

Отримавши доповідь про виявлену міну (вибухонебезпечний предмет), командир підрозділу визначає на топографічній карті або планшеті з програмним забезпеченням «Кропива» небезпечний район і позначає його. Потім доповідає старшому начальникові координати району, характер небезпеки, тип виявленого вибухонебезпечного предмета, рішення про вихід із небезпечного району та передає заявку на виклик групи розмінування (див. рис. 1.58).

Рисунок 1.57 – Виявлення військовослужбовцем вибухонебезпечного предмета

Рисунок 1.58 – Дії командира у разі виявлення вибухонебезпечного предмета

Доповівши про виявлену небезпеку, командир підрозділу дає команду особовому складу за допомогою багнета або спеціального щупа перевірити місцевість на наявність мін навколо себе й у напрямку виходу з небезпечного району (як правило, у зворотному напрямку).

Використовуючи багнет для перевірки місцевості, необхідно дотримуватися таких вимог (див. рис. 1.59):

- 1) кут нахилу багнета – до 30° ;
- 2) відстань між уколами багнета – 4-5 см;
- 3) діяти багнетом плавно, без різких поштовхів.

Перевірка місцевості кожним військовослужбовцем здійснюється від себе до військовослужбовця, що перед ним, на ширину не менше 50 см. Перевірений прохід позначається підручними засобами через кожні 50 см.

Для позначення проходу можна застосовувати бинт із перев'язувального пакета, гілки дерев чи кущів або каміння (див. рис. 1.60).

Виявлені міни або вибухонебезпечні предмети позначаються на місцевості за допомогою добре видимих альтернативних засобів маркування (камінь, ганчірка, гілка дерева тощо) на відстані не ближче 10 см до міни (ВНП) та про їх місцезнаходження інформується весь особовий склад підрозділу.

Рисунок 1.59 – Використання багнета для пошуку мін

Рисунок 1.60 – Позначення проходу військовослужбовцями

Після пророблення суцільного проходу командир підрозділу дає команду на вихід із замінованої зони.

Прохід із небезпечної ділянки місцевості закривається і маркується підручним матеріалом (гілки дерев, купи каміння, палки, встановлені навхрест, мітки фарбою на деревах або камінцях, прокопані канали, смуги, відсипані піском).

У разі підриву командир підрозділу дає команду своїм підлеглим приступити до розвідки місцевості, щоб зробити прохід до потерпілого, і терміново повідомляє у штаб про нещасний випадок, указуючи свої координати. Крім того, місце підриву військовослужбовця він наносить на топографічну карту або планшет із програмою «Кропива», зазначаючи час. Після пророблення проходу до потерпілого необхідно обов'язково перевірити місцевість навколо нього і тоді надавати першу медичну допомогу. Водночас решта особового складу пророблює прохід для виходу у безпечну зону. Після влаштування проходу потерпілого евакуюють до безпечної зони. Командир підрозділу доповідає у штаб про вихід, свої координати і очікує прибуття медика для надання потерпілому кваліфікованої медичної допомоги або за наявності свого транспортного засобу здійснює перевезення потерпілого у найближчий лікувальний пункт.

1.9 Організація зв'язку

Зв'язок являє собою процес обміну інформацією між абонентами в системах управління. Це матеріальна основа системи управління. Абонентом є посадова особа органу (пункту) управління та (або) технічний засіб, що здійснює обмін інформацією за допомогою зв'язку. Абонент, який працює по каналах радіозв'язку, називається кореспондентом.

До військового зв'язку належать канали і лінії зв'язку, засоби зв'язку, що становлять невід'ємну частину технічного обладнання робочих місць посадових осіб пунктів управління тощо.

У взводах, відділеннях і малих бойових групах найбільш поширені портативні радіостанції (фр. *porter* – носити). Вони невеликих розміру й маси, зручні для носіння і призначені для індивідуального користування, тобто забезпечення радіозв'язку користувача, коли він рухається або перебуває на місці. Є обмеження на використання портативних радіостанцій через порівняно малу потужність випромінювання (0,5–6 Вт), що ускладнює їх експлуатацію у міських умовах під час забезпечення зв'язку безпосередньо між радіостанціями.

За умовами експлуатації портативні радіостанції поділяють на професійні, комерційні й аматорські. За основними радіотехнічними параметрами (частотні діапазони, вихідна потужність, чутливість) радіостанції між собою схожі. Різниця полягає у такому:

- можливі умови експлуатації (температурний режим, вологозахищеність, пилозахищеність, ударостійкість, стійкість проти вібрації);
- наявний набір функцій і налаштувань;
- надійність функціонування;
- вартість.

За призначенням професійні радіостанції поділяють на загального користування і військового призначення.

Використовуються професійні радіостанції відомих фірм-виробників радіоелектронного обладнання:

- 1) загального користування: MOTOROLA, HYTERA, KIRISUN, ICOM, KENWOOD, VERTEX та ін.;
- 2) військового призначення – HARRIS.

У військових частинах (підрозділах) НГУ так само, як і в інших силах оборони України, у системах цифрового радіозв'язку використовують радіостанції ультракороткохвильового (УКХ) радіозв'язку *загального користування стандарту DMR*.

В основу DMR покладено механізм передавання *TDMA (Time Division Multiple Access)* – багатостанційний доступ із часовим розподілом каналів. Це означає, що в одній носійній частоті шириною 12,5 кГц можна вмістити два різних часовороздільні канали (їх ще називають слоти або тайм-слоти). Часова довжина одного слота становить 30 мс (див. рис. 1.61).

Такий поділ дав змогу використовувати ту саму смугу частот і водночас збільшити вдвічі кількість каналів, що передаються. Фактично немає потреби виділяти окрему смугу частот для нового стандарту. Саме ця особливість робить сьогодні цифровий стандарт DMR найпридатнішим серед інших.

Технологія TDMA

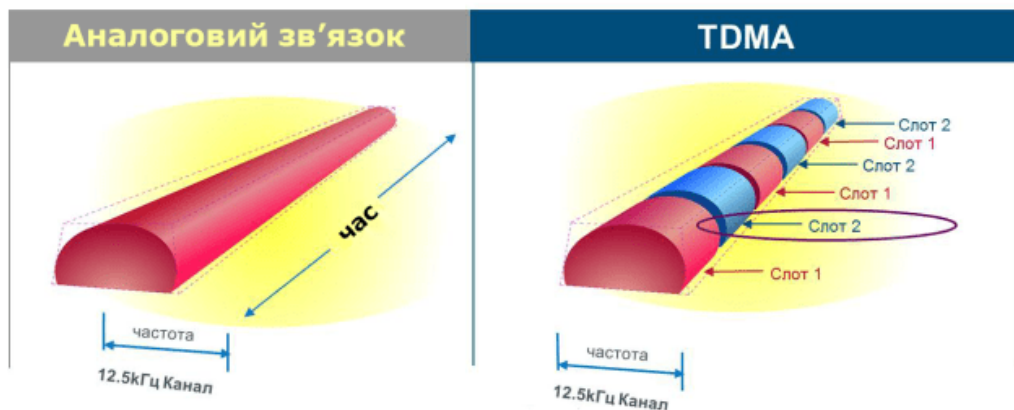

Рисунок 1.61 – Загальне позначення слотів і тайм-слотів

Цифровий стандарт DMR (*Digital Mobile Radio*) розроблено Європейським інститутом телекомунікаційних технологій (ETSI). Перший реліз нового цифрового стандарту вийшов ще у 2005 р. Цифровий стандарт DMR має постійну тенденцію до вдосконалювання, постійно реалізуючи функціонал, якого не може бути в аналогових стандартах зв'язку.

Основними користувачами стандарту DMR є охоронні фірми, будівельні компанії, служби перевезень (таксі), а також служби забезпечення, служби швидкого реагування.

Окрім надійності зазначені галузі потребують:

- захисту радіофіру від прослуховування;
- організації передавання голосу й тексту одночасно;
- збільшення якості голосового повідомлення в умовах сильного акустичного шуму;
- стійкості до радіоперешкод у густозаселених районах;
- збільшення терміну автономної роботи на одному акумуляторі.

До портативних радіостанцій, що використовують у частинах (підрозділах) НГУ, ставлять такі вимоги:

- забезпечення зв'язку в певних частотних діапазонах;
- робота у жорстких умовах експлуатації;
- тривалий безвідмовний термін експлуатації;
- мінімум органів керування;
- програмування основних параметрів на етапі передпродажу.

У більшості випадків кожна модель портативної радіостанції випускається у двох модифікаціях: без клавіатури і з повною клавіатурою. Деякі моделі мають усічену клавіатуру.

Живляться портативні радіостанції від акумуляторної батареї трьох основних типів: нікель-кадмієві (NiCd); нікель-металогідридні (NiMH); літій-іонні (Li-Ion). Це акумуляторні батареї, що мають номінальні напруги від 3,5–10 В, їхня ємність 600–2200 мА/год дає змогу забезпечувати безперервну роботу радіостанцій протягом 8–15 год. На час безперервної роботи впливають тип батареї, режим роботи радіостанції (прийом–передача), а також температура повітря.

До всіх моделей додається велика кількість аксесуарів: зовнішні гарнітури, запасні антени й акумулятори, чохли тощо. Конструктивно радіостанції складаються із приймача-передавача з антеною і акумуляторного блока живлення.

Портативні радіостанції використовують частоти метрових і дециметрових хвиль. Використання частотного ресурсу регламентується чинним законодавством України і підзаконними актами.

Частоти розподіляються між рятувальними службами, станціями широкомовлення, транспортними службами, силовими структурами, комерційними структурами та для приватного використання.

Довільний вибір і використання частот ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ!

Для забезпечення радіозв'язку з використанням портативних радіостанцій частинам і підрозділам НГУ виділено певні частотні піддіапазони (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Частотні піддіапазони радіозв'язку для НГУ

Діапазон, МГц	Діапазон хвиль	Довжина хвилі, м	Позначення	Міжнародне позначення
136–174	Метрові хвилі	2,20–1,72	ОВЧ (особливо високі частоти) / ДВЧ (дуже високі частоти)	VHF/(Very High Frequency)
403–527	Дециметрові хвилі	0,74–0,69	УВЧ (ультрависокі частоти)	UHF/(Ultra High Frequency)

Частоти піддіапазону, які використовує певна портативна радіостанція, програмуються й нумеруються. Користувач налаштовує радіостанцію не на частоту, а на визначений умовний *канал зв'язку*. Залежно від моделі радіостанція може мати від 1 до 1000 каналів.

Є декілька способів організації радіозв'язку з використанням портативних радіостанцій.

1. «Радіостанція–радіостанція»: безпосередній радіозв'язок між радіостанціями (радіонапрямок або радіомережа); дальність зв'язку між портативними радіостанціями 3–5 км, між автомобільними – 15-20 км; робота груповим методом.

2. Радіозв'язок у радіомережі через ретранслятор: дальність зв'язку з портативних радіостанцій 20–30 км, з автомобільних радіостанцій – 30-50 км; робота груповим методом через ретранслятор.

3. Оперативний груповий радіозв'язок: радіостанції поділені на групи (декілька радіомереж).

4. Радіозв'язок «радіостанція–радіостанція» за абонентським номером.

5. Радіозв'язок радіостанції з абонентами стаціонарної телефонної мережі загального користування.

Портативні радіостанції, що використовуються у частинах і підрозділах НГУ, визначеним чином *сертифікуються і програмуються*.

Сьогодні найпоширеніші аналогово-цифрові радіостанції Motorola Moto TRBO DP 4800 (4801), 4600 (4601), 4401 (4400).

Комплект радіозв'язку MOTOTRBO призначений для організації радіозв'язку способом «абонентська група на обмеженій території» з можливістю технічного маскуванню мови (скремблювання, шифрування), ведення індивідуального, групового й загального радіообміну з використанням ретранслятора і без нього.

Портативна радіостанція Motorola Moto TRBO DP 4800 (4801) – це повнофункціональна портативна аналогово-цифрова радіостанція (рис. 1.62), призначена для забезпечення радіозв'язку й передавання даних між кореспондентами безпосередньо або через ретранслятор як на місці, так і в русі. Модель 01 має вбудований модуль GPS. Забезпечує доступ до широкого набору можливостей передавання голосу й даних.

Характеристики	Значення
Діапазон робочих частот	VHF (136-174 МГц), UHF1 (403-527 МГц)
Кількість каналів	1000
Модуляція	В аналоговому режимі – частотна; у цифровому режимі – цифрова (4FSK)
Потужність передавача	1 або 3,2 Вт
Дальність зв'язку	До 15 км
Діапазон робочих температур	–30 °С...60 °С NiMH батарея –10 °С...60 °С Li-Ion батарея
Габаритні розміри (мм)	130,3 × 55,2 × 38,7
Маса	425,5 г

Рисунок 1.62 – Загальний вигляд і тактико-технічні характеристики портативної радіостанції Motorola Moto TRBO DP 4800 (4801)

Портативна радіостанція Motorola Moto TRBO DP 4600 (4601) (рис. 1.63) являє собою повнофункціональну портативну аналогово-цифрову радіостанцію, що призначається для забезпечення радіозв'язку й передавання даних між кореспондентами безпосередньо або через ретранслятор як на місці, так і під час руху. Модель 4601 має вбудований модуль GPS.

У ході високоманеврених бойових дій особливої актуальності, насамперед у тактичній ланці управління, набуває радіозв'язок. Це підтверджує й досвід проведення Антитерористичної операції на Сході України. Засоби радіозв'язку (ЗРЗ), що мають на озброєнні ЗСУ, морально й фізично застарілі, переважно вироблені ще за часів радянського союзу і не відповідають сучасним вимогам. Насамперед це стосується заводо захищеності та пропускнуої спроможності.

Вітчизняні радіозасоби комплексу «Акація» виробництва ТОВ «Телекарт Прилад» на озброєнні дуже обмежено й також поступаються за характеристиками закордонним аналогам.

Обладнання транкінгового зв'язку Motorola (Mototrbo), найбільш поширеного засобу зв'язку в АТО, має суттєвий недолік – відсутність заводо захищених режимів роботи, зокрема ППРЧ (псевдовипадкове переналаштування робочої частоти). Це робить транкінгові радіомережі дуже вразливими перед засобами радіоелектронного подавлення противника.

Тому на сьогодні для ефективного управління в умовах ведення бойових дій необхідно використовувати сучасні військові радіозасоби з достатнім рівнем заводо захищеності. Одними з таких є радіостанції RF-7850M-НН виробництва корпорації Harris (США).

Характеристики	Значення
Діапазон робочих частот	VHF (136-174 МГц); UHF1 (403-527 МГц)
Кількість каналів	1000
Модуляція	В аналоговому режимі – частотна; у цифровому режимі – цифрова (4FSK)
Потужність передавача	1 або 3,2 Вт
Дальність зв'язку	До 15 км
Діапазон робочих температур	-30 °С...60 °С NiMH батарея -10 °С...60 °С Li-Ion батарея
Габаритні розміри (мм)	130,3 × 55,2 × 37,2
Маса	355,5 г

Рисунок 1.63 – Тактико-технічні характеристики і загальний вигляд портативної радіостанції Motorola Moto TRBO DP 4600 (4601)

Радіостанції Harris RF-7850M-НН широко застосовують підрозділи високомобільних десантних військ, а також артилерійські підрозділи, які виконують бойові завдання. Радіостанції Harris RF-7850M-НН зарекомендували себе надійними військовими засобами зв'язку з високим рівнем вологозахисту, надійними акумуляторними батареями, що дають змогу працювати протягом 8 годин і більше.

Перевагою цих радіостанцій є також наявність алгоритмів шифрування інформації (AES 256, AES128, CITADEL 256, CITADEL 128), завдяки яким можливо надійно кодувати радіопереговори від засобів радіорозвідки противника. Ці радіостанції також мають різні режими псевдовипадкового переналаштування робочої частоти (ППРЧ) – QL 1A, QL 2, QL 3, QL Wide, які забезпечують надійний радіозв'язок частинам і підрозділам ЗСУ в умовах застосування противником навмисних радіоелектронних завад.

Ще одна перевага радіостанцій Harris RF-7850M-НН – наявність приймача GPS, що уможлиблює швидке і зручне визначення власних координат, автоматичне надсилання їх іншим станціям, значно спрощує орієнтування на місцевості.

Harris Corporation (зараз L3Harris Technologies) – один із провідних виробників професійного обладнання радіозв'язку. Найсучаснішою є серія радіостанцій Falcon 3. Варто зазначити, що в цій серії обладнання з'являються засоби ширококутового бездротового доступу і термінали супутникового зв'язку. Є варіант розгортання системи зв'язку рівня бригади на основі цієї серії – від портативних радіостанцій рівня солдата до терміналів супутникового зв'язку (див. рис. 1.64).

Портативна радіостанція УКХ діапазону сумісна з Falcon 1 і Falcon 2, розроблена для тактичного голосового зв'язку й передавання даних, забезпечує високошвидкісне з'єднання і має вбудовані Ethernet, інтерфейси, що уможливають підключення великої кількості периферійних пристроїв.

Радіостанція Harris забезпечує шифроване передавання голосу, високошвидкісне передавання мережових даних і повномасштабне відео на ходу; має вбудовані інтерфейси, що дають змогу підключати велику кількість периферійних пристроїв (див. рис. 1.65).

Час роботи від батареї визначається потужністю і тривалістю передавання. Збільшити час роботи від батареї можливо, здійснюючи передавання лише в разі потреби й використовуючи найнижчу потужність, яка необхідна для підтримання зв'язку. Відомості про час роботи від батареї надаються орієнтовно і є типовими в умовах +20 °C (+68 °F) у режимі роботи 10 % – передавання, 10 % – приймання, 80 % – чергове приймання (включене шумоподавлення). Фактичні результати можуть бути іншими.

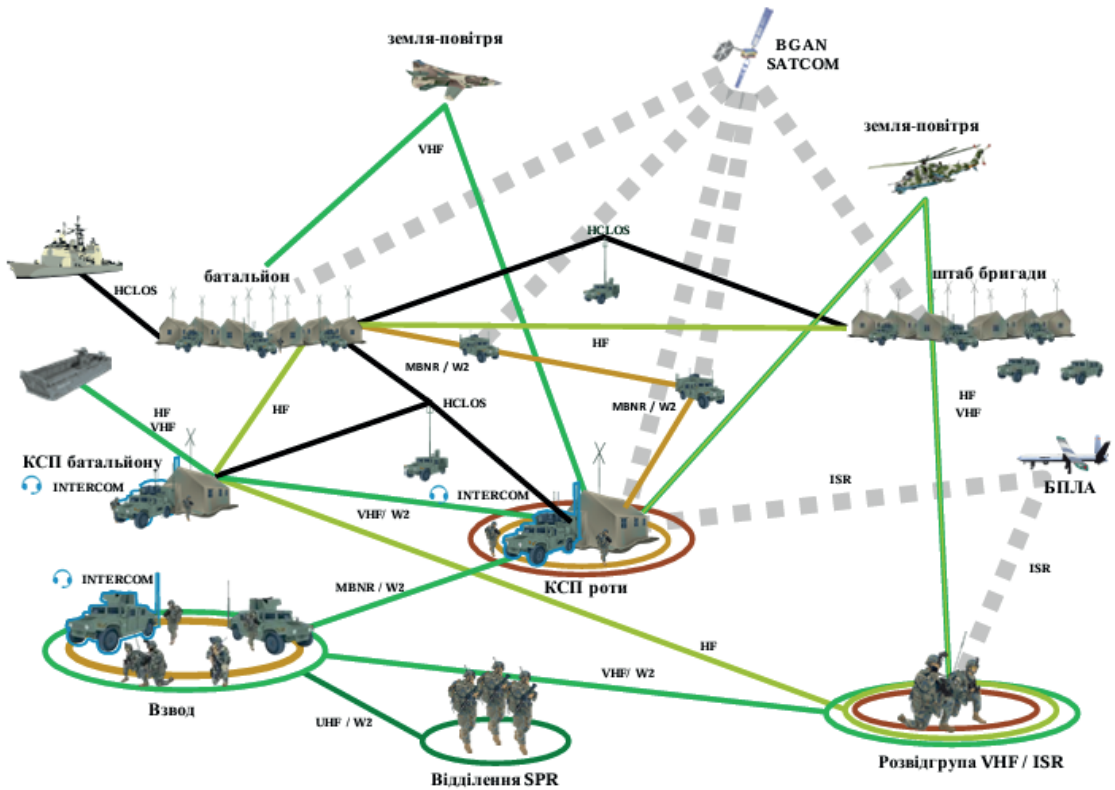

Рисунок 1.64 – Варіант розгортання системи зв'язку рівня бригади

Рисунок 1.65 – Радіостанція Harris

Час роботи від батареї залежить від віку, температури, часу заряджання, яскравості підсвічення дисплея. Час роботи від батареї зменшиться приблизно на 20–25 % при температурі $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$ ($-4\text{ }^{\circ}\text{F}$).

Технічні характеристики радіостанції Harris:

- 1) діапазон частот 30–512 МГц;
- 2) потужність передавача: 0,25, 2, 5, 10 Вт;
- 3) маса 1,22 кг;
- 4) заздалегідь підготовлених мереж 25 (установлюється перемикачем 13);
- 5) температурний діапазон $-20 \dots +60\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Конденсатор великої ємності використовується для живлення схем мінімум протягом 15 хв і дає змогу користувачеві замінити основну батарею; він не призначений для тривалого зберігання заряду. Конденсатор великої ємності заряджається тоді, коли підключено основну батарею, заряджання відбувається незалежно від позиції перемикача. Конфігурація не змінюється і буде збережена й без батареї. Параметри конфігурації зберігаються у флеш-пам'яті радіостанції до стирання її налаштувань (обнуління).

Радіостанцію слід зберігати в надійному захищеному місці, застосовуючи заходи із забезпечення охорони, батареї тримати в чистому, прохолодному (нижче $+20\text{ }^{\circ}\text{C}$ чи $+68\text{ }^{\circ}\text{F}$) сухому провітрюваному приміщенні.

Отже, портативні радіостанції – це сучасні засоби радіозв'язку, що здатні забезпечувати якісний і надійний зв'язок у підрозділах НГУ в ході виконання бойових і службово-бойових завдань.

1.10 Основи тактичної медицини

Медична допомога на полі бою, особливо на догоспітальному етапі, є надзвичайно важливою, оскільки саме в цей критичний період можна врятувати життя. Статистика попередніх війн свідчить, що до 90 % бойових смертей ставалися до моменту, поки пораненого доставлять до лікувального закладу. Це акцентує на вирішальній ролі домедичної допомоги, яка має надаватися безпосередньо на полі бою, у місці отримання травми, під час евакуації та до прибуття до місця лікування.

Військовослужбовець для того, аби правильно надавати домедичну допомогу, повинен знати її визначення й розуміти етапи надання допомоги у військово-польових умовах.

Домедична допомога – це невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на порятунок і збереження життя людини у критичному стані, а також мінімізацію негативних наслідків такого стану для її здоров'я. Вона

здійснюється на місці події особами без медичної освіти, які за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками рятування життя та відповідно до законодавства зобов'язані виконувати такі дії й заходи.

Основні принципи надання домедичної допомоги

Пошкодження, які виникають у сучасних збройних конфліктах, значно скорочують час для надання домедичної допомоги на полі бою. Основні типи ушкоджень та їх наслідки такі.

1. Кровотеча з магістральних судин кінцівок (стегнова, плечова): смерть настає протягом 2 хв через швидку втрату великої кількості крові. Локалізація рани – пахвова ямка або пахова ділянка.

2. Кровотеча із судин шиї (сонна артерія, яремна вена): летальність настає за 2 хв через швидку крововтрату, засмокування повітря у вени та судинну емболію.

3. Кровотеча із судин голови: поранений може загинути від кількох секунд до години. Локалізація – волосиста частина голови. Причини: крововтрата, повітряна емболія.

4. Зовнішня артеріальна кровотеча з ран передпліччя, гомілки чи тулуба: смерть настає протягом години через крововтрату і розвиток шоку.

5. Непрохідність верхніх дихальних шляхів: у разі втрати свідомості внаслідок травми голови або шоку поранений, який лежить на спині, гине за 5 хв від зупинки серця через нестачу кисню.

6. Раптова зупинка серця: її можуть спричинити ударна хвиля, травма грудної клітки або сильний стрес. Смерть настає за 5 хв через припинення транспортування кисню до клітин.

7. Проникне поранення грудної клітки: смерть можлива протягом години через вимкнення легенів із дихального процесу та крововтрату.

Сучасний підхід до надання домедичної допомоги у межах тактичної медицини ґрунтується на поділі обсягу заходів відповідно до сектора поля бою, що дає змогу діяти максимально ефективно в умовах бойових дій.

Основні причини смерті 80–90 % поранених – велика втрата крові та шок.

У сучасних збройних конфліктах характер отриманих військових поранень значно скорочує час, протягом якого можливо надати домедичну допомогу на полі бою. Смерть може настати в межах від кількох десятків секунд до однієї години.

Алгоритм MARCH є головним протоколом надання допомоги пораненим у бойових умовах. Він визначає покроково п'ять ключових етапів, кожен із яких позначається літерою.

M (*Massive Bleeding*) – масивна кровотеча. Першочергово зупиняється будь-яка масивна кровотеча, що є найнебезпечнішою загрозою для життя пораненого.

A (*Airway*) – прохідність дихальних шляхів. Забезпечення прохідності дихальних шляхів становить критично важливий етап, оскільки непрохідність може призвести до швидкої смерті через кисневе голодування.

R (*Respiration*) – дихання. Після забезпечення прохідності дихальних шляхів необхідно перевірити й підтримати дихання пораненого. Проблеми з диханням можуть виникати через травми грудної клітки, пневмоторакс, гемоторакс або інші ускладнення.

C (*Circulation*) – кровообіг. На цьому етапі головним завданням є оцінювання і стабілізація кровообігу пораненого, що передбачає контроль кровотечі, підтримання артеріального тиску та запобігання шоку.

H (*Hypothermia*) – гіпотермія, переохолодження (іноді додається як окремий етап). Гіпотермія є серйозною загрозою для поранених, особливо в умовах холодного клімату або під час тривалого перебування на полі бою. Переохолодження може погіршити стан пораненого, сповільнити згортання крові та збільшити ризик ускладнень.

Під час бойових дій виділяють такі сектори:

1) сектор обстрілу – зона прямого обстрілу зі значним ризиком отримання кульового чи іншого поранення;

2) сектор укриття – місце, захищене від прямого вогню противника елементами природного (пагорби, схили) чи штучного походження (стіни, будівлі, захисні інженерні конструкції).

Зауважимо, що сектор укриття в умовах бойових дій у будь-який момент може стати сектором обстрілу. Відповідно обсяг домедичної допомоги скорочується.

Обсяг домедичної допомоги у секторі обстрілу:

- 1) переведення пораненого з положення на спині у положення на животі;
- 2) тимчасове зупинення зовнішньої кровотечі (з рани на шиї чи кінцівках).

Обсяг домедичної допомоги у секторі укриття:

- 1) контроль зупинки кровотечі;
- 2) первинний огляд пораненого для визначення ознак життя;
- 3) швидке обстеження тіла з ніг до голови для виявлення пошкоджень;
- 4) у разі необхідності тимчасова зупинка кровотечі, якщо її не було зупинено раніше (з рани на голові чи тулубі);
- 5) відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів;

- 6) герметизація ран грудної клітини при пневмотораксі;
- 7) накладання пов'язок на рани кінцівок і тулуба;
- 8) фіксація переломів і шийного відділу хребта;
- 9) підготовка пораненого до транспортування у безпечну зону.

Домедична допомога в секторі обстрілу Care under Fire («червона зона»). Це підтримка, яка здійснюється безпосередньо на місці поранення, коли й рятувальник, і постраждалий перебувають під ворожим вогнем. Ризик отримання у будь-який момент додаткових ушкоджень від ворожих обстрілів надзвичайно високий для обох сторін.

Домедичну допомогу в таких умовах надають лише за наказом або з дозволу командира, оскільки головним завданням під час бою залишається виконання бойової місії. У деяких випадках, залежно від тактичної ситуації, рішення про допомогу може ухвалюватися самостійно.

Побачивши пораненого, передусім необхідно встановити з ним голосовий контакт, уточнити місце ушкодження, оцінити здатність пораненого самостійно накласти турнікет і дістатись укриття. Якщо постраждалий може це зробити самостійно, ризикувати життям іншого бійця немає потреби.

Підходячи до пораненого, важливо зібрати якомога більше візуальної інформації: у якому положенні перебуває постраждалий; які є видимі травми; сторонні предмети у тілі; сліди крові; де його зброя; чи є додаткова загроза (наприклад граната під тілом).

Ознаки життя пораненого в зоні обстрілу визначаються лише через усне звернення: «Тебе поранено? Потрібна допомога?». Відсутність відповіді розцінюється як непритомність і необхідність надання допомоги. Перевіряти пульс чи дихання небезпечно, тому такі дії не виконують.

Засоби захисту, як-от шолом чи бронежилет, знімати заборонено, оскільки це може збільшити для рятувальника ризик ураження вогнем.

Евакуація пораненого із зони обстрілу можлива лише за умови, що це дає змогу зробити тактична ситуація.

У зоні обстрілу надається лише допомога для зупинення зовнішньої кровотечі під час локалізації рани на руках або ногах. Це може бути видима рана, кров, що витікає, пляма на одязі чи калюжа крові під частиною тіла. Для зупинення кровотечі використовують турнікет.

Усі маніпуляції виконуються максимально швидко, з дотриманням правил особистої безпеки. Рятувальник залишається на рівні землі, не піднімаючись над постраждалим.

Домедична допомога в зоні обстрілу здійснюється у форматі само- або взаємодопомоги відповідно до тактичних умов і встановлених алгоритмів (див. рис. 1.66).

Рисунок 1.66 – Домедична допомога в секторі під вогнем

Алгоритм надання домедичної допомоги в секторі обстрілу (взаємодопомога).

1. Помітивши пораненого бійця, встановіть із ним голосовий контакт, уточніть місце поранення та можливість пересування.
2. Якщо поранений не відповідає, переходьте до пункту 5.
3. Дайте наказ пораненому самостійно накладити турнікет, якщо це необхідно.
4. У разі, якщо боєць може самостійно пересуватися, наказуйте йому рухатися за вашою командою та забезпечте вогневе прикриття.
5. Якщо поранений не може пересуватися, наказуйте йому залишатися нерухомим.
6. Повідомте командирові підрозділу, що поранений не може самостійно пересуватися.
7. Отримайте від командира вказівку на висування для евакуації пораненого.
8. Просувайтесь до пораненого під вогневим прикриттям.
9. Оцініть наявність у пораненого травм, несумісних із життям. Якщо такі травми виявлено, вважайте пораненого мертвим і повертайтеся в укриття.
10. За відсутності травм, несумісних із життям, перевірте, чи є кровотеча з кінцівок.
11. Роззбройте пораненого.
12. За наявності кровотечі з кінцівки накладіть турнікет. Використовуйте його турнікет, а за відсутності такого – свій.
13. Перемістіть пораненого в сектор укриття за командою та під вогневим прикриттям, забираючи його зброю.

Алгоритм надання домедичної допомоги в секторі обстрілу (самодопомога).

1. Повідом командира підрозділу про те, що ти поранений.
2. Проведи огляд місця поранення.
3. Якщо поранення у кінцівці супроводжується кровотечею, наклади турнікет.
4. Сповісти командира про свою здатність пересуватися.
5. У разі отримання дозволу і за можливості переміщуйся у сектор укриття.
6. Якщо пересуватися неможливо, повідом про це командира і залишайся нерухомим.

Домедична допомога в секторі укриття Tactical field care («жовта зона»). Ідеться про підтримку, яку надає рятувальник, коли і він, і постраждалий перебувають у відносно безпечному укритті, де ризик контакту з ворогом зведено до мінімуму. Медичне обладнання, як і раніше, обмежується доступним, а час очікування евакуації може тривати від кількох хвилин до кількох годин.

Обсяг домедичної допомоги в укритті передбачає детальніше оцінювання стану постраждалого й надання допомоги. У цих умовах рятувальник має більше часу для огляду та лікування, хоча допомога все ще залежить від тактичної ситуації. У деяких випадках допомога обмежується базовими діями, якщо можливий повторний контакт із ворогом, або розширюється, коли група досягла місця евакуації і перебуває у безпеці.

У разі загрози повторного контакту з ворогом слід уникати несуттєвих обстежень, зосередившись на життєво необхідній допомозі. Якщо ж ситуація сприяє, можна надати розширений обсяг допомоги, використовуючи час для виконання всіх доступних процедур. При цьому медичний персонал повинен грамотно розподіляти сили й ресурси у разі тривалого очікування евакуації.

Поранених із порушенням свідомості або у збудженому стані необхідно негайно роззброїти, щоб уникнути небезпечних інцидентів. Заберіть усю зброю (автомат, пістолет, ніж, гранати, вибухові речовини) і поясніть постраждалому, що зброя зберігатиметься у безпеці, доки триватиме огляд і надання допомоги (див. рис. 1.67).

Алгоритм надання домедичної допомоги в секторі укриття.

1. Оціни реакцію пораненого на подразники: перевір свідомість, реакцію на голос і біль, а також наявність дихання і пульсу на сонній артерії.
2. Якщо реакції немає, вважай пораненого мертвим і припини надання допомоги.
3. Перевір накладений турнікет і оціни його необхідність.

Рисунок 1.67 – Домедична допомога в секторі укриття

4. Якщо турнікет потрібний, але кровотеча не припинилася, затягни його сильніше. *Обов'язково вкажи час накладання!*

5. Проведи огляд для виявлення інших кровотеч (особливо з кінцівок і шиї) та зупини їх.

6. Оглянь грудну клітку на наявність поранень, приділяючи увагу паховим і надключичним ділянкам.

7. У разі поранень грудної клітки закрій усі рани герметичною (оклюзійною) пов'язкою.

8. Якщо поранений без свідомості, використай назофарінгіальний повітровід. При травмах обличчя або опіках забезпеч прохідність дихальних шляхів і переведи пораненого у стабільне положення.

9. Проведи повний огляд пораненого з голови до п'ят для виявлення додаткових поранень і наклади відповідні пов'язки.

10. Якщо є рана на кінцівці, затампонуй її, наклади тиснучу пов'язку та послаб турнікет.

11. Якщо кровотеча відновиться, знову затягни турнікет.

12. Використай таблетки з аптечки пораненого: парацетамол, моксифлоксацин, мелоксикам (pillpack).

13. Знерухом переломи і пошкоджені кінцівки, фіксуючи два суміжних суглоби.

14. Поклади пораненого у стабільне положення.

15. Застосуй термоковдру, щоб запобігти гіпотермії.

16. Підготуй пораненого до евакуації: заповни картку пораненого і визнач пріоритетність за системою START.

Домедична допомога під час евакуації – Tactical evacuation («зелена зона»)). Ідеться про допомогу, що надається у зоні ведення бойових дій, віддаленій від безпосереднього вогневого контакту, або медичну допомогу під час евакуації. Зазначені умови створюють є ширші можливості для надання допомоги, є медичне оснащення, присутній підготовлений персонал – евакуаційні команди та військові медики. На етапі «догляд за пораненим під час евакуації» допомога надається під час евакуації постраждалого до пункту збору або медичної установи. Виділяють два види евакуації: немедичну і медичну. Немедична евакуація передбачає переміщення пораненого за допомогою немедичного транспортного засобу. Під час транспортування боєць-рятувальник може залишатися з пораненим для надання допомоги.

Медична евакуація передбачає транспортування пораненого у спеціалізованому санітарному автомобілі з медичним персоналом для надання допомоги поранених під час евакуації (рис. 1.68).

Рисунок 1.68 – Евакуація пораненого

В обох випадках допомога надається відповідно до алгоритму MARCH. Поранених оперативно переміщують на наступний рівень медичної допомоги, інакше цінні ресурси буде витрачено на підтримання пацієнтів, що може ускладнити надання допомоги іншим пораненим.

Розділ 2. НАВИЧКИ І ВМІННЯ КОМАНДИРА ГРУПИ (ВІДДІЛЕННЯ)

2.1 Основи управління діями групи (відділення) під час виконання бойових завдань

Управління являє собою цілеспрямовану діяльність командира взводу (відділення, танка) щодо підтримання постійної бойової готовності підрозділу, підготовки його до ведення бою (дій) і керівництва ним під час виконання поставлених завдань. Управління має бути оперативним, безперервним, стійким і прихованим, забезпечувати готовність підрозділів до дій, ефективне використання їхніх бойових можливостей та успішне виконання завдання в установленій термін і в будь-яких умовах обстановки.

Для управління підрозділами і вогнем старшим командиром призначаються єдині орієнтири, сигнали, умовні назви та позивні. Змінювати їх забороняється. У разі потреби командир взводу (відділення, танка) може додатково призначати свої орієнтири й сигнали. Під час доповідей старшому командирові та підтримання взаємодії використовуються тільки орієнтири, визначені ним.

За орієнтири вибирають найбільш стійкі до руйнування місцеві предмети, які добре видно у будь-який час доби. Орієнтири нумеруються за рубежами від себе вбік противника, починаючи з правого флангу на кожному з них. Один з орієнтирів призначається основним.

Окрім того, для забезпечення управління кодуються топографічні карти (схеми, фотознімки) і місцеві предмети, до командирів підрозділів (екіпажів бойових машин) доводять радіодані, а на ОБТ наносять позначення та умовні номери.

Для передавання команд (сигналів) застосовуються радіо-, проводові, рухомі та сигнальні засоби зв'язку.

Радіозасоби є найважливішими, а іноді єдиними засобами, що здатні забезпечити управління підрозділами. Роботи на радіостанціях потребують суворого дотримання правил ведення переговорів. Під час передавання команд найменування підрозділів і посади командирів вказуються позивними, а пункти місцевості – умовними (кодованими) найменуваннями або від орієнтирів.

Продовові засоби зв'язку застосовуються самостійно й у комплексі з радіозасобами під час розташування на місці, у вихідному районі і в обороні. Лінії прокладання проводового зв'язку ретельно маскуються.

Рухомі засоби зв'язку застосовуються в усіх видах бою (дій), а також під час переміщення й розташування підрозділів на місці. До рухомих засобів належать штатні або спеціальні транспортні засоби, а також піші зв'язківці.

Сигнальні засоби зв'язку застосовуються для передавання команд, сигналів оповіщення, розпізнавання, управління і взаємодії. Передаються заздалегідь установлені зорові, світлові та звукові сигнали, які мають бути простими, легкими для запам'ятовування і сприйняття. До засобів передавання зорових сигналів належать прапорці, прожектори бойових машин, димові шашки, ручні димові гранати, димові снаряди (міни). Вони подаються за допомогою зброї або рукою. Світловими сигнальними засобами є сигнальні патрони, трасуючі кулі і снаряди, сигнальні ліхтарики та лазерні указки. До звукових сигнальних засобів належать електро- і пневмосигнали, сирени, сигнальні свистки, удари в гільзу тощо. Вони можуть подаватися пострілами (вибухами), а в розвідці – імітацією звуків тварин і птахів.

Управління підрозділами здійснюють командами (сигналами), що подаються голосом, передаються засобами зв'язку та особистим прикладом. Усередині БМП (БТР), танка використовується переговорний пристрій.

Командир взводу управляє діями підлеглих із КСП, який розгортається у бойовому порядку підрозділу у фортифікаційній споруді або у бойовій машині на місцевості, де забезпечується найкраще спостереження за противником, діями своїх підрозділів, сусідів і місцевістю, безперервне управління взводом, а також ускладнюється його виявлення і ураження. Командир відділення завжди перебуває з відділенням.

Оповіщення підрозділів про повітряного противника, безпосередню загрозу і початок застосування противником засобів ураження, зокрема ЗМУ, а також про РХБ зараження здійснюється єдиними і постійно діючими сигналами оповіщення, які доводяться до всього особового складу. Командир взводу (відділення, танка) повинен завчасно визначити порядок дій підлеглих за сигналами оповіщення.

Підрозділи виконують команди (сигнали) тільки свого безпосереднього командира і циркулярні сигнали управління та оповіщення. Команди (сигнали) мають подаватися до одержання відповіді (відклику) або початку їх виконання.

Здійснюючи управління підрозділами (підлеглими) за допомогою сигналів, варто пам'ятати про те, що сигнальні засоби демаскують місце розташування командира.

Управління вогнем у ході ведення бою є одним із важливих обов'язків командира взводу (відділення, танка). Воно охоплює: розвідку наземних і повітряних цілей противника, оцінювання їх важливості, визначення черговості ураження; вибір виду зброї і боєприпасів, виду і способу ведення

вогню (стрільби); подання команд на відкриття вогню; спостереження за результатами вогню і коригування стрільби; маневр вогнем; контроль за витратою боєприпасів.

Розвідка цілей противника ведеться особисто командиром, спостерігачами, а в разі потреби й усім особовим складом взводу (відділення) у визначених секторах. Сектори спостереження мають забезпечувати виявлення противника перед фронтом, на флангах і в тилу, вони призначаються залежно від розташування прицілів, приладів спостереження, бійниць і розміщення особового складу.

Оцінювання важливості цілі полягає у визначенні безпечних (вогневий засоби, які розташовано на відстанях, більших за дальність їх дійсного вогню), важливих (цілі, які за своїми вогневими можливостями здатні завдати значних втрат або ураження яких полегшить виконання бойового завдання), небезпечних (вогневий засоби, розташовані на дальностях свого дійсного вогню і ведуть вогонь) та особливо важливих (елементи ЗМУ і ВТЗ) цілей. Насамперед знищуються протитанкові засоби, броньовані машини на передньому краї і в найближчій глибині, обслуги кулеметів і мінометів, снайпери, артилерійські коригувальники, авіанавідники і командири підрозділів противника. Особливо важливі цілі знищують негайно у міру їх виявлення. Вибір зброї і боєприпасів, виду і способу ведення вогню (стрільби) має забезпечити надійне знищення розвіданих цілей.

Подаючи команду на відкриття вогню зі стрілецької зброї, командир механізованого взводу (відділення) вказує таке: кому (підрозділ, вогневий засіб); цілевказання (положення цілі); (за необхідності) установку прицілу, точку прицілювання, величину винесення точки прицілювання; довжину черги (витрату боєприпасів за необхідності); «*ВОГОНЬ*» – момент відкриття вогню.

Для ведення вогню з танка (БМП) командир взводу зазначає: тип снаряда для стрільби з гармати або «*КУЛЕМЕТ*» – для стрільби зі спареного кулемета; цілевказання, дальність до цілі в метрах; спосіб стрільби (з місця, з короткої зупинки, з ходу); «*ВОГОНЬ*» – момент відкриття вогню.

Із набуттям особовим складом практичних навичок у вирішенні вогневих завдань команда на відкриття вогню може подаватися скорочено.

Цілевказання передбачає інформацію про розташування і назву цілі. Воно може здійснюватися від орієнтирів (місцевих предметів) і від напрямку руху (атаки), за азимутальним покажчиком, трасуючими кулями і снарядами, розривами снарядів, сигнальними засобами, а також наведенням приладів прицілювання і зброї в ціль. У разі необхідності командир танка може вести вогонь особисто.

Спостереження за результатами вогню ведеться з метою фіксування ураження цілі або визначення величини відхилення снаряду (кулі) від цілі. Коригування стрільби полягає у внесенні необхідних змін до вихідних

установок стрільби для подальшого виконання вогневого завдання. Воно здійснюється за вказаною величиною відхилення за дальністю і напрямком одночасно (змінюючи установки прицілу, винесенням точки прицілювання).

Маневр вогнем здійснюється для підвищення ефективності ураження противника, для чого застосовується зосередження вогню по найважливіших цілях (об'єктах) противника, розподіл вогню для одночасного ураження кількох цілей (об'єктів), а також перенесення вогню на нові цілі (об'єкти).

Командир підрозділу повинен постійно контролювати витрату боєприпасів підлеглими та вживати заходів щодо поповнення їх до встановлених норм. Недоторканий запас боєкомплекту витрачається з дозволу старшого командира.

Виклик вогню і коригування стрільби підтримуючого артилерійського підрозділу здійснює артилерійський коригувальник або особисто командир підрозділу. Під час виклику вогню вказується: характер і місце розташування цілі або її номер; завдання стрільби (подавити, знищити, зруйнувати, освітити, засліпити, задимити); терміни виконання вогневого завдання. Для коригування стрільби зазначається величина відхилення за дальністю і напрямком.

Цілевказання екіпажам гелікоптерів (літаків) здійснюється авіаційним навідником. У разі його відсутності – за розпорядженням старшого командира методом позначення місця цілі вогнем зі стрілецької зброї (озброєння бойових машин) трасуючими кулями (снарядами). Завдання на позначення місця цілі ставиться так, як вогневе завдання з визначенням часу відкриття вогню.

Для взаємного розпізнавання, забезпечення безпеки від ударів своєї авіації та позначення місцезнаходження підрозділів, що перебувають у безпосередньому зіткненні з противником або ведуть дії в тилу противника, зі складу відділення (екіпажу) призначається на пост позначення батальйону (роти) спеціально підготовлений особовий склад

Пост позначення, як правило, складається з двох солдатів і одного сержанта, якого призначено старшим. Під час постановки завдання посту позначення вказуються його склад, місце розташування, сигнали розпізнавання, позначення та оповіщення і порядок їх подання. Такий пост забезпечується приладами спостереження, засобами зв'язку та подання сигналів.

Старший поста позначення зобов'язаний: установити порядок чергування; організувати обладнання поста і його маскування; перевірити справність приладів спостереження, засобів зв'язку і подання сигналів розпізнавання, позначення та оповіщення; вчасно подавати сигнали відповідно до отриманого від командира, що виставив пост, завдання.

Спостереження ведеться безперервно. Черговий поста позначення спостерігає за повітрям і місцевістю у вказаних секторах. Виявивши сигнали розпізнавання, що подаються військами, а також літаками й гелікоптерами,

установлює їх відповідність діючим сигналам, доповідає старшому поста. Старший поста в установленому порядку доповідає командирові, який виставив пост, і відповідно до отриманого завдання дає команду на подання сигналів позначення або оповіщення. Про результати спостереження і подані сигнали записується у журнал спостереження.

Управління діями і вогнем взводу (відділення, танка) у ході ведення бою (дій) полягає у такому: спостереження за результатами дій і вогню підлеглих підрозділів, сусідів, засобів старшого начальника; збирання даних про обстановку та її оцінювання; прийняття рішень відповідно до обстановки, що складається; постановка (уточнення) завдань підрозділам, вогневим засобам; підтримання (відновлення) взаємодії та всебічне забезпечення бою (дій).

У ході бою (дій) можуть уточнюватися бойові завдання підрозділам, окремі питання взаємодії, управління і всебічного забезпечення. У разі різкої зміни обстановки командир взводу (відділення, танка) зобов'язаний уточнити своє рішення (встановлений порядок дій) або прийняти нове й доповісти про нього старшому командирові.

Під час виконання бойового завдання командир взводу (відділення, танка) зобов'язаний вчасно доповісти про обстановку старшому командирові та інформувати сусідів. У доповіді старшому командирові вказується: хід виконання завдання; положення і стан підрозділу; дані про противника, характер його дій; своє рішення відповідно до обстановки, що склалася. Доповідь може містити прохання до старшого командира про підтримку дій підрозділу.

Негайно доповідають старшому командирові про: раптовий напад противника або появу там, де його не очікували; зміну характеру дій противника (раптовий відхід, перехід до оборони, проведення контратаки); застосування противником ЗМУ, виявлені загородження і зони зараження; захоплення полонених, документів і озброєння противника; значні втрати своїх сил і засобів, втрату взаємодії із сусідами; кожне рішення, прийняте зі власної ініціативи через зміну обстановки.

Після виконання завдання командир підрозділу (особисто, по засобах зв'язку, за допомогою сигнальних засобів) повинен доповісти про результати ведення бою (дій).

Досвід війни доводить, що втрата управління під час бою спричиняє невинуваті втрати особового складу, військової техніки і загалом зрив виконання поставлених бойових завдань. Алгоритм роботи командира відділення з підготовки бою (тактичних дій) відпрацьовувався з огляду на досвід війн і збройних конфліктів, зокрема й на досвід, отриманий під час участі підрозділів і частин Збройних Сил України і Національної гвардії України в Антитерористичній операції на Сході нашої держави.

Підготовка бою (дій) розпочинається з отримання бойового наказу (розпорядження) або орієнтування старшим командиром про майбутні бойові дії і триває весь період часу, відведеного на приведення відділення (взводу) у готовність до виконання завдань. Підготовка передбачає таке:

- організація бою (дій);
- підготовка особового складу відділення (екіпажу), озброєння і військової техніки) до бою (дій);
- практична робота командира з особовим складом відділення (з контролю виконання завдань, які було поставлено, і надання допомоги) та інші заходи.

2.2 Основи планування, прийняття рішення командиром групи (відділення) на поставлене бойове завдання

Командир відділення (групи), отримавши бойове завдання, повинен:

- зрозуміти завдання взводу, відділення (танка) й сусідів, порядок і терміни його виконання, час готовності до дій;
- з'ясувати, де противник і що він робить, місця розташування його вогневих засобів;
- вивчити місцевість, її захисні й маскувальні властивості, прохідність, умови спостереження і ведення вогню;
- урахувати стан погоди, час доби та інші чинники, що впливають на виконання завдання;
- визначити порядок дій відділення (екіпажу танка) і завдання особовому складу;
- провести бойовий розрахунок;
- віддати бойовий наказ.

Підрозділ повинен завжди бути готовим до дій. Отримавши бойове завдання, командир насамперед виконує такі дії:

- зорієнтувати підлеглих щодо майбутніх дій (наступ, оборона, штурм, марш, засідка, супроводження колони тощо);
- негайно розпочати виконання найбільш тривалих заходів підготовки (ремонт зброї і техніки, отримання необхідних матеріально-технічних засобів зі складів батальйону, бригади).

Подальші дії командира передбачають такі заходи.

Організувати:

- доукомплектування підрозділів озброєнням, технікою, матеріально-технічними засобами, поповнення боекомплекту;
- дозаправлення техніки ПММ;

– розміщення (укладення) матеріально-технічних засобів на техніку (транспорт);

– чищення зброї, обслуговування техніки, спорядження боєприпасів.

За наявності часу проводиться тренування особового складу з виконання елементів майбутнього завдання: порядок подолання мінних полів, цілевказання у бою, взаємодія підрозділів під час охоплення (обходу) противника, проведення вогневої засідки, порядок охорони автомобільної колони тощо.

Упродовж усієї підготовки підрозділу вживаються заходи з підтримання мотивації та високого морально-психологічного стану військовослужбовців.

У призначений час командир *контролює готовність підрозділу до виконання бойового завдання.*

Перевірка готовності підлеглих до виконання завдання – обов'язок командира. Перевірку проводять задля того, щоб упевнитися:

– кожний військовослужбовець особисто готовий до виконання бойових завдань, а також готовий діяти у складі підрозділу;

– усі зразки озброєння і техніки, боєприпаси та інші засоби готові до бойового застосування.

До перевірки готовності залучаються всі командири і використовують для цього контрольні аркуші (чеклисти).

Протокол доповіді (табл. 2.1) надається командиром своєму заступникові, старшому групи, відповідальній особі у ситуації, коли командир відокремлюється від свого підрозділу.

Таблиця 2.1 – Протокол G.O.T.W.A

G (going) Куди я йду	Я висуваюся для проведення рекогностування на північ, у напрямку орієнтира № 2
O (others I'm taking) Кого я беру із собою	Зі мною йде екіпаж аеророзвідки «Горобець», снайпер «Чиф», його другий номер «Майстер» та командир 1 взводу «Вайт»
T (time of my return) Час мого повернення	Я планую повернутись о 09:00. До того кожні півгодини я буду виходити на зв'язок радіостанцією, основний канал 5, запасний канал 7
W (what to do...) Що робити, якщо я не повернуся	Якщо до цього часу я не повернуся: викликати мене по основному й запасному каналах зв'язку. У разі відсутності відповіді до 09:30 доповісти оперативному черговому батальйону
A (action if I take hit) Як діяти, якщо: – у мене / у вас почався бій; – мене поранено / у вас є поранені	Якщо противник вас не виявив, у бій не вступати. У разі контакту відкривати вогонь із запасних позицій, доповісти оперативному черговому, утримувати позиції

У бойовому наказі під час постановки завдань особовому складу командир механізованого відділення (танка) також повинен указати місце й завдання кожного військовослужбовця, визначити порядок спостереження і ведення вогню. Під час дій механізованого відділення у складі бойових груп командир ставить завдання кожній групі і доводить порядок взаємної підтримки.

Крім того, командир відділення (танка) у бойовому наказі доводить сигнали взаємодії, управління, оповіщення і порядок дій за ними.

Після віддання бойового наказу командир відділення (танка) організовує підготовку відділення (танка) до виконання завдання, особисто перевіряє виконання встановлених робіт і доповідає командирові взводу про готовність до бою (дій).

2.3 Основи організації бойової охорони (чергування) під час розташування на місці

Організація бойової охорони підрозділу під час розташування на місці є одним із найважливіших елементів бойового забезпечення. Її мета – забезпечити своєчасне виявлення противника, запобігти раптовому нападу і створити умови для підготовки підрозділів до відбиття атаки або організованого виходу з району.

Бойова охорона організовується задля такого:

– своєчасне виявлення противника, який наближається до району розташування;

– запобігання раптовому нападу противника;

– виграш часу для приведення підрозділів у бойову готовність;

– прикриття розгортання основних сил;

– недопущення проникнення розвідувально-диверсійних груп противника.

До головних завдань бойової охорони відносять спостереження, охорону підступів до району розташування та ведення короткочасного бою з противником до моменту висування основних сил. Бойова охорона організовується залежно від обстановки, характеру місцевості, ступеня загрози та можливостей противника.

У механізованому підрозділі зазвичай виділяються:

– спостережні пости, що розташовуються ближче, на відстані до 400–800 м від основних підрозділів;

– патрулі (дозори), які організовуються на дорогах і напрямках можливого висування противника;

– секрети, що являють собою невеликі групи (2–3 військовослужбовці), які приховано розташовуються на небезпечних підступах для прихованого спостереження.

ВАЖЛИВО! Бойова охорона повинна мати зв'язок із командиром підрозділу і засоби для ведення короткочасного бою: стрілецьку зброю, гранатомети, кулемети.

Під час несення служби:

- 1) ведеться безперервне спостереження за місцевістю, повітрям, дорогами, населеними пунктами;
- 2) здійснюється перевірка місцевості вночі (прослуховування, висування дозорів);
- 3) у разі виявлення противника негайно передається сигнал тривоги (радіо, сигнальною ракетою тощо);
- 4) у разі раптового нападу бойова охорона займає вигідну позицію і веде короткий бій, прикриваючи приведення основних сил у бойову готовність.

Для ефективної роботи бойової охорони встановлюється:

- стійкий радіозв'язок;
- система сигналів управління та оповіщення;
- узгоджені межі секторів спостереження;
- мінно-вибухові засоби (МОН-50, Клеймор);
- інженерні засоби невибухової дії (Єгоза, МЗП).

Бойова охорона діє у тісній взаємодії з підрозділами внутрішньої охорони, черговими засобами вогневого ураження, а також підрозділами розвідки.

У сучасній війні бойова охорона діє з урахуванням:

- а) загрози від БпЛА противника: застосовуються засоби радіоелектронної боротьби, маскування, пеленгатор БпЛА, помпові рушниці;
- б) ризику ударів високоточної зброї: обмежується використання відкритих радіоканалів, ведеться ротація постів;
- в) застосування мобільних груп: для швидкого реагування створюються рухомі резерви на легкій техніці (пікапи, мотоцикли).

Ефективна бойова охорона ґрунтується на такому:

- 1) правильний вибір напрямків прикриття;
- 2) надійний зв'язок;
- 3) взаємодія між усіма елементами охорони;
- 4) дисципліна, прихованість та ініціативність особового складу.

2.4 Дії командира взводу, відділення (групи) з організації інженерного обладнання опорного пункту

Після отримання завдання командир взводу, відділення (групи) зобов'язаний провести певні заходи.

1. Вивести свій підрозділ у вказаний опорний пункт і поставити завдання відділенням (групам) щодо зайняття позицій, організувати спостереження та охорону і з'ясувати:

- які мінно-вибухові та невибухові загородження влаштовуються у межах взводного опорного пункту згідно з планом старшого начальника, місця їх установаження;

- порядок утримання цих загороджень, приведення їх у дію та прикриття вогнем;

- місця встановлення керованих інженерних боєприпасів і переносних комплектів мінування та порядок приведення їх у дію;

- порядок і послідовність установаження мінно-вибухових та невибухових загороджень силами взводу;

- рекогностування опорного пункту, під час якого вивчити місцевість (рельєф, маскувальні властивості, наявність природних перешкод і місцевих матеріалів).

2. Указати командирам відділень орієнтири й уточнити:

- нарис переднього краю оборони роти (взводу, відділень), розташування вогневих позицій танків, доданих вогневих засобів, окопів на головній, тимчасовій і запасній позиціях для БМП (БТР) із забиванням кілків (віх);

- місце розташування КСП і споруд на ньому;

- місця встановлення і порядок застосування керованих інженерних боєприпасів та переносних комплектів мінування;

- віддати бойовий наказ, у якому вказати терміни й черговість обладнання опорного пункту, порядок установаження та приведення в дію інженерних загороджень, прикриття їх вогнем;

- організувати забезпечення матеріалами для зведення та маскуваня фортифікаційних споруд, зокрема вказати місця складування заготовлених елементів та матеріалів, порядок застосування доданих засобів механізації;

- інформувати командира роти про хід виконання робіт.

2.5 Організація обладнання позиції відділення (спостережного поста)

Облаштування позицій – це важка праця і водночас найбільш демаскуючий етап роботи підрозділу. До активності значної кількості людей додаються інші демаскуючі ознаки: свіжий ґрунт, нові стежки, зміна ландшафту. Тому час для облаштування позиції треба вибирати виважено. Наприклад, облаштовувати окопи чи вести інші інженерні роботи доцільніше на світанку або в сутінках – час, коли активність ворожої аеророзвідки

спадає. *Пам'ятайте*, що політ БПЛА ускладнюють сильний вітер і дощ, вночі інтенсивність польотів знижується, але завдяки тепловізорам безпілотники діють ефективніше.

Після підготовки індивідуальних окопів необхідно розпочинати обладнання траншей до сусіда праворуч у разі, якщо є більша потреба у бруствері попереду, якщо ззаду (наприклад на схилі) – тоді до сусіда ліворуч. Це пояснюється тим, що правшеві зручніше кидати виїнятий ґрунт ліворуч. Швидкість обладнання значною мірою залежить від ґрунту.

Облаштування позиції військовослужбовці проводять по черзі: одні обладнують, інші спостерігають у напрямку противника або відпочивають.

Чим вужча система траншей, тим менша ймовірність потрапляння в нього снаряда чи міни, але тим важче в ньому розминутися. З огляду на необхідність зміни позицій під час маневрування в обороні для кожного обладнується кілька вогневих позицій. Якщо з якихось причин це неможливо, то вогонь ведеться розрізнено, аби ускладнити противникові визначення місця, з якого його ведуть. На позиціях готують ніші для боєприпасів. Чим більше у траншеях і ходах сполучення зигзагів і чим коротші відстані між «колінами», тим менший ризик вогневих уражень з боку противника.

Найпростіше укриття, яке можна доволі швидко створити, замаскувати й використати у разі необхідності, – так звана «нора». Цей невеликий одиночний окоп, обладнаний під кутом чи перпендикулярно до траншеї, надає змогу в разі необхідності швидко вкритися. Зазначене укриття захищає також і від скиду й почасти приховує бійця згори. Ціла мережа добре замаскованих «нір» на позиції дає змогу сховатися й перечекати небезпеку з повітря.

Варто створювати якнайбільше перекритих щілин, зокрема на краях траншей. Дуже важко побачити, а тим більше прицільно здійснити скид у таке укриття.

Накриття приховує пересування у траншеях і заважає ворожому аеророзвідникові здійснювати наведення в разі спроби скиду. Для створення накриття придатні всі матеріали, які можна доставити на позицію чи знайти на місці – від ДСП до щільно вкладеного гілля. Накриття має належним чином маскуватися: не лише прикривати об'єкт, а й приховувати його контури так, аби згори навіть спостереження під різними кутами не виявило, що саме там приховано.

Тому у перекритті слід робити отвори (із захисними шторками із сітки) та використовувати перископ (трубу розвідника) для спостереження, водночас залишаючись непомітним. Спостереження організовується у будь-яких умовах обстановки всіма підрозділами, ведеться безперервно і є основним способом розвідки. Воно дає змогу добувати відомості про: пересування

військ противника; розташування підрозділів і вогневих засобів в обороні противника; розташування й характер оборонних споруд і загороджень противника; характер поведінки противника в обороні; розташування командних та спостережних пунктів противника; зосередження піхоти й танків противника для атаки, а також інші відомості, що визначають характер бойової діяльності противника (рис. 2.1).

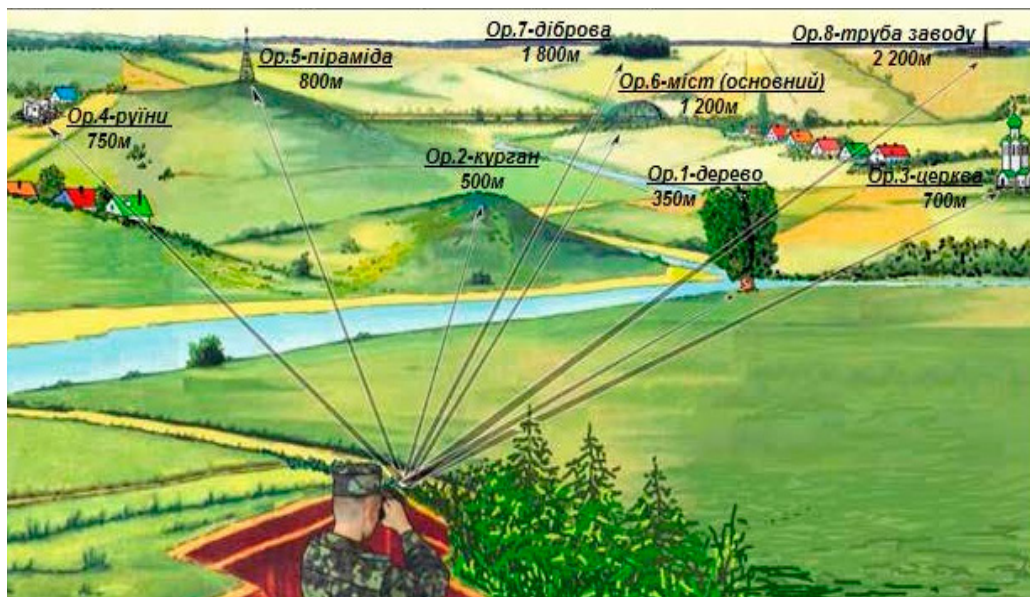

Рисунок 2.1 – Ведення спостереження

Для зручності спостереження сектор (смугу) спостереження поділяють на зони: ближню, середню і дальню. Позначають їх умовними лініями за місцевими предметами (орієнтирами).

Ближня зона охоплює ділянку місцевості в межах бачення неозброєним оком дрібних предметів, об'єктів і цілей. Середня зона – у межах бачення місцевих предметів, що виділяються. Дальня зона – решта простору до межі бачення.

Після швидкого огляду місцевості детальне її вивчення проводиться за допомогою бінокля одним із наведених нижче способів.

Перший спосіб. Спочатку оглядають дороги, що йдуть у напрямку руху, потім поперечні дороги, околиці населених пунктів, кущі, узлісся, сади, виходи з лощин і ярів тощо.

Другий спосіб. Спочатку оглядають ближню зону в межах до 400 м, потім середню – від 400 м до 800 м і, нарешті, дальню зону – у межах видимості (див. рис. 2.2).

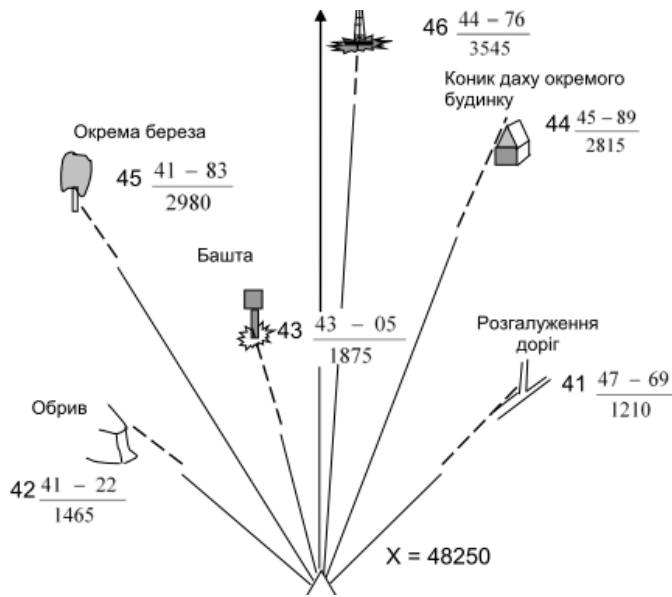

Рисунок 2.2 – Приклад спостереження за місцевими предметами (орієнтирами)

У більшості випадків елементи рельєфу місцевості перед спостережним пунктом, населені пункти, ліс та інші місцеві предмети ускладнюють спостереження за визначеними ділянками і створюють зони невидимості. Їх необхідно точно виявляти, а потім визначати, з якого місця ці ділянки можна оглядати. У таких умовах командир підрозділу повинен організувати взаємодію між сусідніми постами.

Залежно від наявного часу й доступності будівельного матеріалу місце для спостереження може обладнуватись у вигляді відкритого окопу чи окопу з протиосколковим переkritтям і оглядовою щілиною.

Зв'язок зі спостережним постом організовується за розпорядженням і засобами командира підрозділу.

Схема місцевості являє собою найпростіше креслення, на якому позначається місце спостережного поста, орієнтири, сектори спостереження, характерні риси рельєфу та деякі найбільш важливі місцеві предмети.

У журналі спостереження занотовуються всі відомості про противника й робиться відмітка про те, кому їх повідомлено (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Форма запису у журнал спостереження

Час спостереження	Де і що помічено	Кому і коли повідомлено
28.03.2023 15.30	Орієнтир № 4 вправо 5 далі 200, група противника проводить інженерні роботи	капітану Гулько А. А. 15.32

Секрет загалом має ті ж самі функції, що і спостережний пост, але його виставлення й несення служби на ньому має бути прихованим.

Секрет розгортається за вказівкою командира на обмежений час (зазвичай уночі) за межами периметра важливого об'єкта на найбільш загрозливих підступах до нього. Кількість обладнання визначається можливістю особового складу взяти з собою необхідні засоби та обладнання.

Мінімальне устаткування для секрету – засоби спостереження і зв'язку та журнал реєстрації спостереження.

Зазвичай секрети застосовуються для спостереження за зонами й подіями тимчасового характеру, які не можна спостерігати зі стаціонарного спостережного поста.

Виставляється секрет від району розташування батальйону або від сторожової застави на віддаленні до 400 м у складі 2–3 солдатів, один із яких призначається старшим. Секрет приховано займає й обладнує вказане місце і веде безперервне спостереження за противником та місцевістю. Старший секрету встановлює порядок спостереження, підтримує постійну бойову готовність секрету і зв'язок із командиром, який його виставив. Секрет несе службу беззмінно протягом дня або ночі, приховано, нічим себе не виявляючи. Він нікого не затримує й не опитує. Про появу одиночних солдатів (цивільних осіб) і груп противника старший секрету доповідає командирові, що його вислав. У разі нападу противника секрет відкриває вогонь і відходить, продовжуючи вести спостереження. Із закінченням часу несення служби або за команду (сигналом) командира, який вислав секрет, особовий склад повертається на сторожову заставу (рис. 2.3).

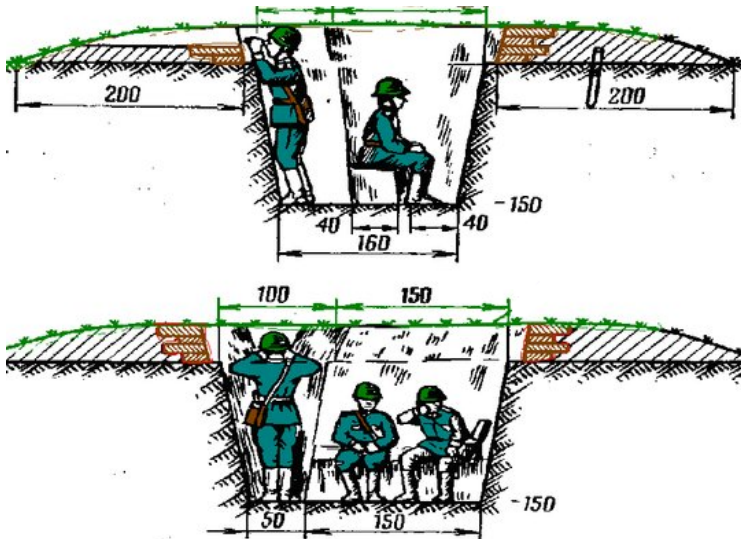

Рисунок 2.3 – Приклад спостереження секретом

Сторожовий пост у складі відділення займає та обладнує позицію на відстані до 1500 м від підрозділу, який охороняється.

Сторожовий пост у складі бойової групи виставляється на відстані підтримки вогнем БМП (БТР) від сторожової застави. Бойова група має у складі трьох військовослужбовців, один із яких призначається старшим.

На сторожовому посту обладнуються основна й запасна позиції для вогневих засобів, окопи, відриваються траншеї та ходи сполучення. Сторожовий пост має добре проглядатися з боку застави і прикриватися вогнем танків, БМП (БТР) та артилерії (рис. 2.4).

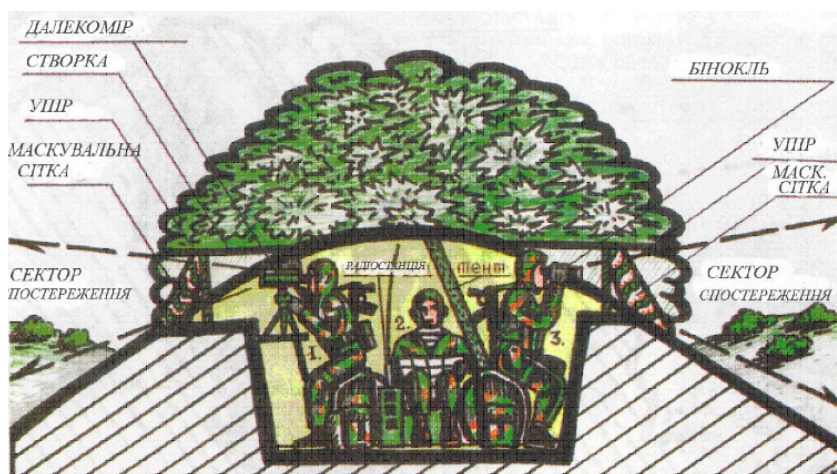

Рисунок 2.4 – Розміщення сторожового поста

Місця розміщення особового складу, розташування ОВТ, інженерні споруди ретельно маскують за допомогою штатних маскувальних засобів і підручних матеріалів, очищують від хмизу, сухої трави та інших матеріалів, що легко запалюються.

Поблизу БМП (БТР), танків обладнуються хибні об'єкти (встановлюються теплові пастки), радіопоглинаючі екрани (маски). Для введення противнику в оману використовуються макети зразків озброєння і манекени особового складу.

Розділ 3. ДІЇ ГРУПИ (ВІДДІЛЕННЯ) ПІД ЧАС ПЕРЕСУВАННЯ

3.1 Порядок пересування відділення (групи) на техніці

Способи розміщення особового складу на військовій техніці визначаються її типом, бойовою обстановкою, рівнем загрози і тактичним завданням. Досвід сучасних військових конфліктів, особливо в умовах асиметричної війни та активного використання протитанкових засобів і мін, вносить значні корективи у класичні статутні правила.

Бойові порядки техніки призначаються для швидкого реагування, гнучкості, маневреності, подавлення противника вогневою силою. Варіант розміщення особового складу на бойовій техніці подано на рис. 3.1.

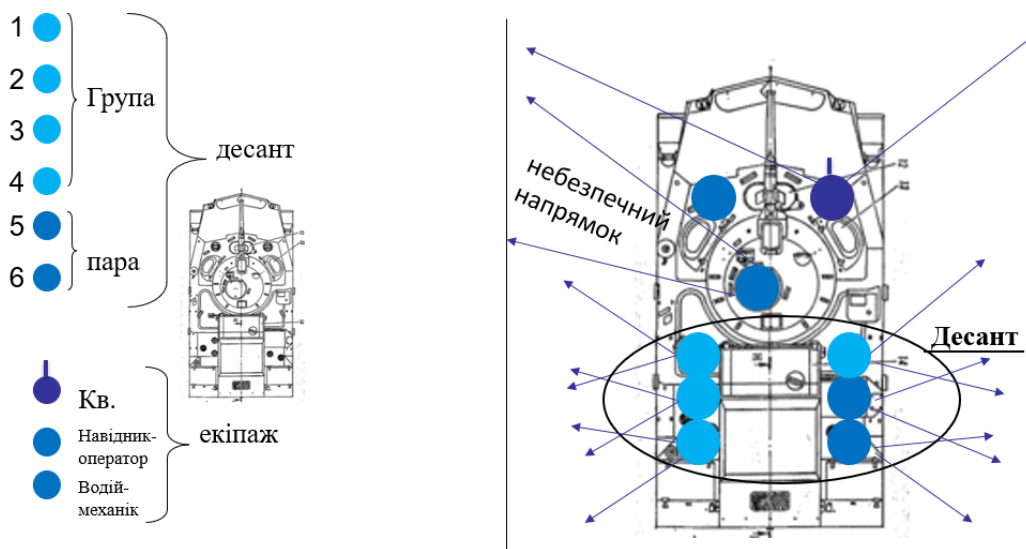

Рисунок 3.1 – Розміщення особового складу

Основні способи розміщення такі.

Розміщення всередині техніки – найбільш захищений спосіб. Особовий склад розміщується на спеціально обладнаних місцях (сидіннях) у десантному відділенні. Його перевагою є максимальний захист від куль, уламків артилерійських снарядів, мінометних мін.

Серед недоліків варто назвати такі:

1) уразливість до протитанкових засобів (РПГ, ПТРК): пряме влучання у бронемашину, як правило, призводить до загибелі або важких поранень усього десанту;

2) ризик підриву на міні (фугасі): вибух міни під днищем може спричинити детонацію боєкомплекту й вивести з ладу весь екіпаж і десант;

3) ускладнена висадка: висадка через задні (кормові) люки/двері або верхні люки потребує часу, що в умовах засідки чи штурму може бути критичною затримкою.

До головних завдань бойової техніки належать безпечне перевезення особового складу і пряма вогнева підтримка під час бою. Види бойових порядків під час пересування на бойовій техніці наведено на рис. 3.2–3.4.

У разі, якщо противник може застосувати протитанкову зброю, мінне поле, а також під час пересування у населеному пункті використовують варіант пересування, наведений на рис. 3.5.

Коли місце перебування противника і його протитанкових груп точно невідоме, а також у разі, якщо складно оцінити здатність нашого особового складу і транспортних засобів до швидкого маневру, тоді використовується вид пересування, зображений на рис. 3.6.

Пересування зовні на техніці (на броні). Цей спосіб застосовується здебільшого на БТР, БМП та інколи на танках. Він є вимушеним тактичним рішенням в умовах високої мінної загрози.

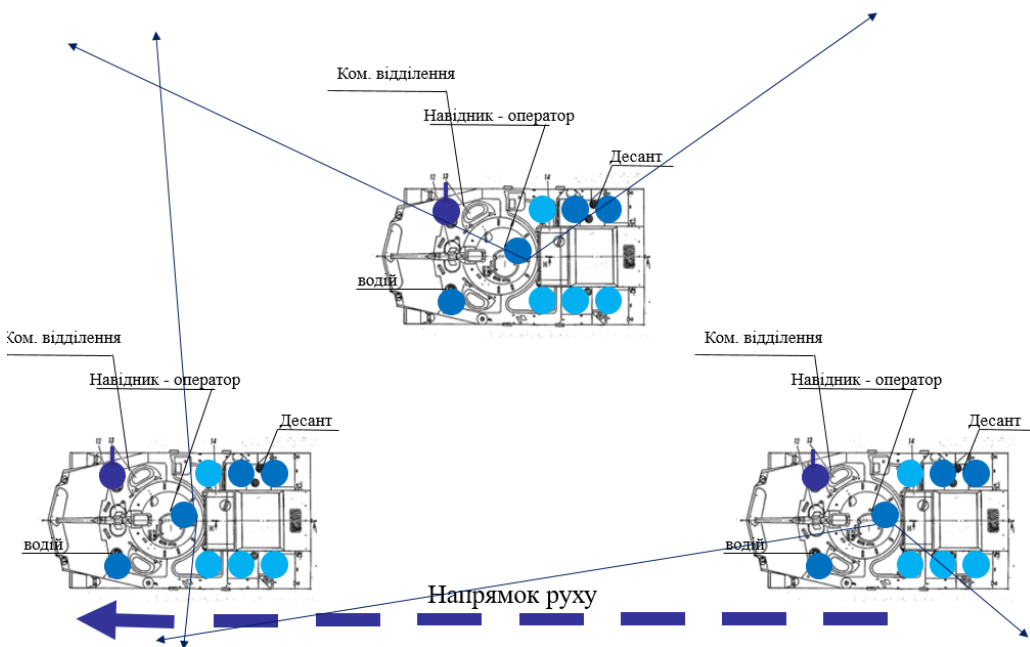

Рисунок 3.2 – Бойовий порядок «Розширена колона»

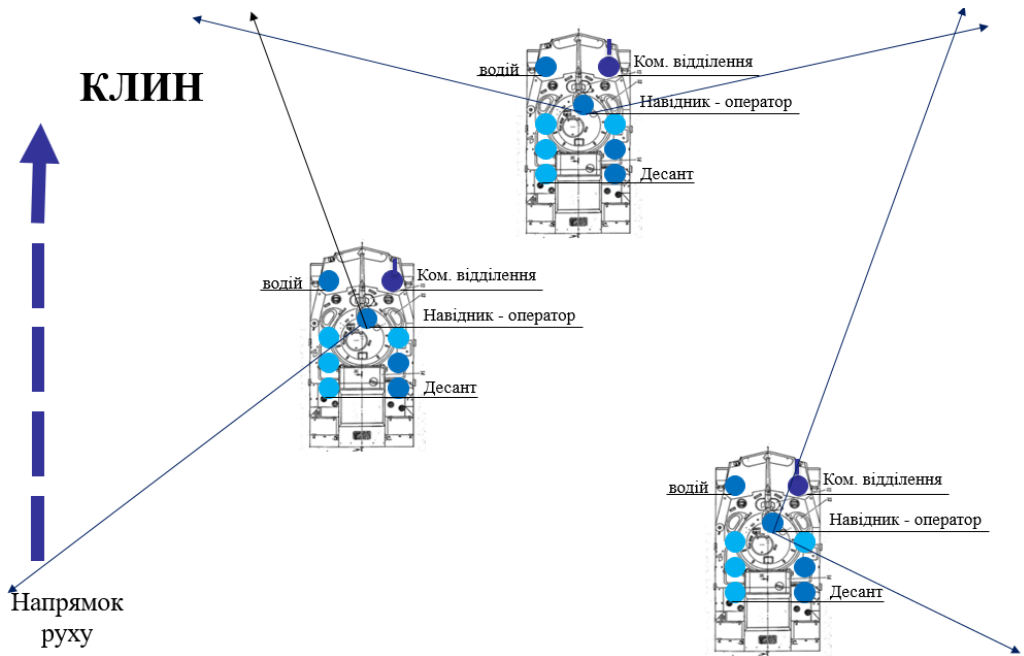

Рисунок 3.3 – Бойовий порядок «Клин»

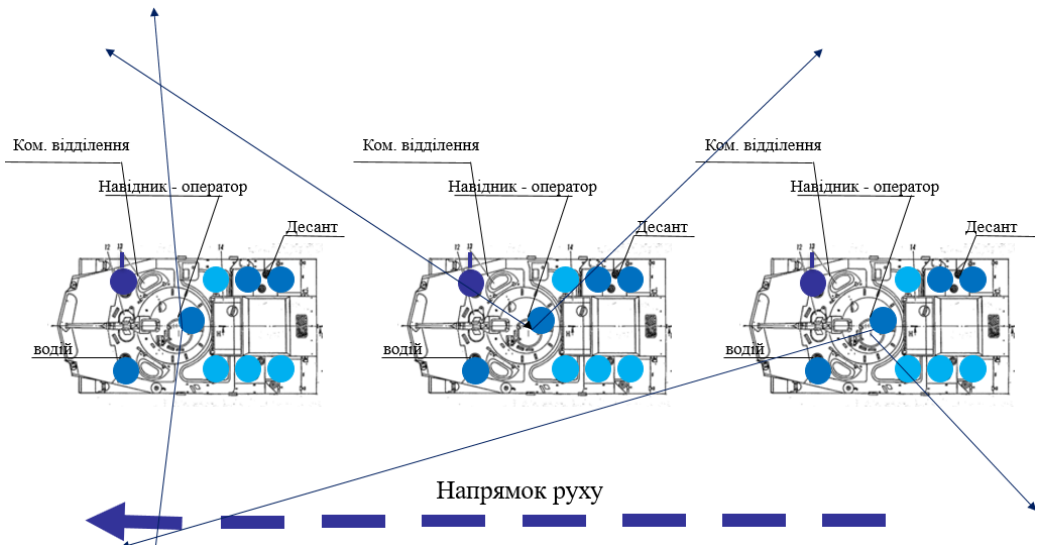

Рисунок 3.4 – Бойовий порядок «Колона»

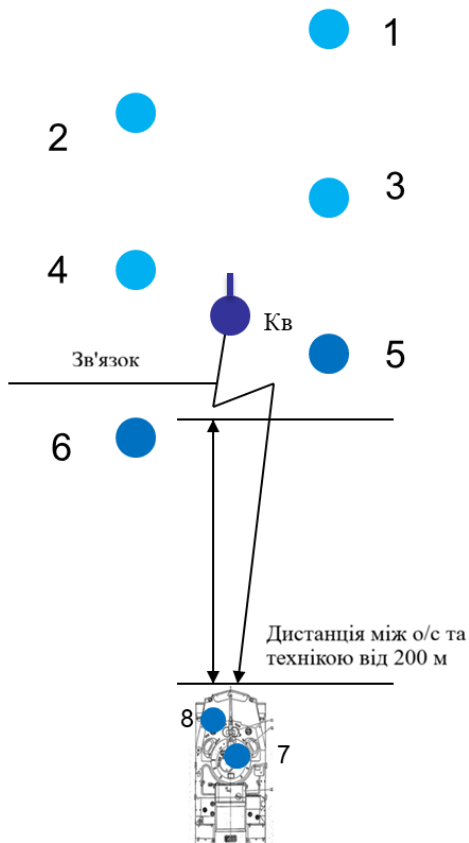

Рисунок 3.5 – Варіант пересування на відкритій місцевості, а також за наявності бойової техніки і протипіхотних мін у противника

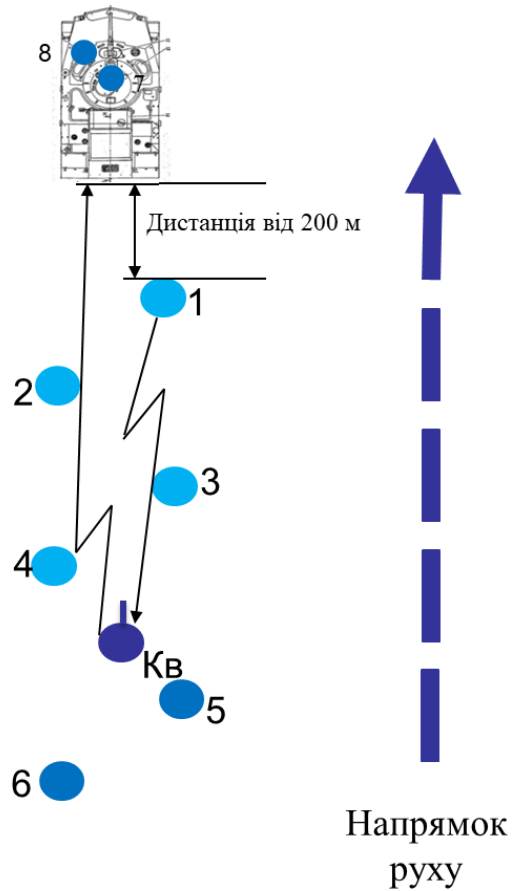

Рисунок 3.6 – Варіант пересування, коли місце перебування противника невідоме

Особовий склад розміщується на даху, крилах, кормовій частині техніки, тримаючись за поручні, якщо вони є.

До переваг (з досвіду) відносять:

1) зниження втрат від мін/фугасів: у разі підриву на фугасі десант на броні має кращі шанси вижити, оскільки вибухова хвиля та енергія вибуху переважно спрямовані вгору, але десант не перебуває в зоні прямого удару від днища;

2) швидкість висадки (спішування): можливо максимально швидко зіскочити з машини й розгорнутись у бойовий порядок, що критично важливо у разі потрапляння у засідку;

3) кращий огляд: десант на броні може вести спостереження за місцевістю на 360° та оперативно реагувати на загрози, чого неможливо зробити зсередини машини.

Недоліками є вразливість до стрілецької зброї, осколків, БпЛА противника, а також швидке переохолодження чи перегрівання під час тривалого руху.

3.2 Основи застосування безпілотних авіаційних комплексів, БпЛА мультироторного типу

Застосовуються БпЛА різного класу – від міні-FPV-дронів до тактичних і оперативно-стратегічних систем та безекіпажних суден.

БпЛА класифікують за призначенням: розвідувальні, ударні (камікадзе), коригувальні, крило, мультироторного типу, Autel EVO, DJI Mavic (див. рис. 3.7).

Оператор БпЛА має змогу бачити, що відбувається за лінією зіткнення, і здійснювати спостереження в режимі реального часу. Це допомагає військовим підрозділам ефективніше виконувати бойові завдання на всіх рівнях – від взводу до бригади. Тому потрібно чітко розуміти, що у кожного вильоту має бути бойова доцільність і конкретна мета, адже кожного разу це ризик як для БпЛА, так і для особового складу. Тож літати в зоні ведення бойових дій необхідно лише для виконання конкретних бойових завдань.

Узагальнено для БпЛА визначаються такі завдання:

- 1) розвідка (пошук/спостереження);
- 2) коригування вогню по цілі;
- 3) супровід (штурмових, розвідувальних, диверсійних груп);
- 4) рекогностування місцевості;
- 5) ударна робота БпЛА (скиди).

Розвідка – пріоритетне завдання для пілотів БпЛА. Варто зауважити, що розвідкою є не лише пошук цілей для ураження, а й збирання важливої інформації щодо противника та його дій, пошук пораненого після відступу чи невдалої спроби штурму. Загалом усі завдання повітряної розвідки полягають у пошуку та спостереженні і відрізняються не лише метою та змістом, а й тактикою виконання польоту. Головна мета – виявлення невідомих позицій ворога: місця зосередження техніки, зберігання БК, вогневі позиції тощо.

Спостереження здійснюється задля уточнення вже наявної інформації про дії противника, точного часу зміни варти, підвезення продуктів і БК, деталізації маршрутів евакуації, орієнтовного підрахунку кількості особового

складу, а також для загального моніторингу обстановки. Уся зазначена інформація допомагає у вивченні противника, визначенні його сильних і слабких сторін задля прогнозування його дій. Важливою вважається інформація як про відсутність противника у певному районі, так і про те, що він не виявляє активності.

Відрізняється й тактика виконання польоту. Під час розвідки важливо зібрати якомога більше інформації про об'єкт, а у процесі спостереження – приховати від ворога, що за ним спостерігають. Тому, збираючи розвіддані, об'єкт інтересу розглядають з усіх можливих ракурсів (як мінімум із трьох), облітаючи його по колу або еліпсу і додатково звертаючи увагу на всі деталі: сліди під'їзду АТ, сміття, лінії електроживлення тощо. Намагаються знайти замасковану техніку, розглядають тіні, аналізують можливість заїзду тощо, вишукуючи місця зосередження особового складу.

a

б

в

г

д

е

Рисунок 3.7 – Класифікація БПЛА за призначенням:

a – розвідувальні; *б* – ударні; *в* – крило; *г* – мультироторного типу;
д – Autel EVO; *е* – DJI Mavic

Здійснюючи спостереження за противником, необхідно зависати коптером на достатній висоті й відстані від об'єкта інтересу, щоб ворог не почув і не побачив коптер, і вести запис відео з одного ракурсу. Іноді виникає потреба спуститися нижче за умовно безпечну висоту, щоб розгледіти більше деталей. Роблять це вкрай обережно, враховуючи напрямок вітру та положення сонця, не зависають на одному місці.

Багато хто вважає, що для *коригування вогню по цілі* достатньо базових навичок пілотування. Проте, коли працює ворожий РЕБ, БпЛА не вдається зависнути, бо його веде вбік. Тож пілоту доводиться водночас боротися зі зсувом коптера за вітром і чітко тримати картинку на об'єкт. Як показує практика, у недосвідчених пілотів із цим виникають проблеми, особливо на максимальному зумі. Крім того, розглядаючи ціль під гострим кутом здалеку, важко визначати відстань від розривів до об'єкта, а тим більше давати поправки. Тому для точнішого коригування треба підлітати ближче до об'єкта. Варто також розуміти, що робота з коригування потребує високого рівня злагодженості екіпажу й підрозділу, що завдає вогневе ураження. Заздалегідь узгоджується система зв'язку: хто дає команду на зліт та відкриття вогню, кому і яким чином даються поправки чи координати розривів тощо. Крім того, часто під час коригування налаштовують відеотрансляцію, що потребує додаткових засобів і навичок. На влучність стрільби артилерії впливає багато чинників, тому іноді, попри всі зусилля, жоден зі снарядів так і не влучає у ціль. Однак запис із БпЛА, на якому зафіксовано розриви та процес коригування вогню, дасть змогу проаналізувати помилки і зважати на них у майбутньому.

Метою *супроводу* є прикриття з повітря свого особового складу, що висувається на завдання (див. рис. 3.8). Супроводжуючи групу, пілот мусить проглянути шлях її пересування за маршрутом на оперативній відстані (500–1000 м перед групою), передавати інформацію в разі зміни обстановки або підтверджувати, що вона незмінна. Іноді для забезпечення супроводу достатньо слабших моделей коптерів (Mini/Nano), які менш помітні для противника. Проте буває й навпаки, коли для супроводу задіюють великі БпЛА, наприклад, «М-300» чи БПАК «Лелека», які працюють на відстані й забезпечують менш детальну картинку на район виконання завдання, але здатні значно довше перебувати у повітрі без заміни АКБ.

Рекогностування місцевості потребує вивчення особливостей рельєфу для визначення ділянки під облаштування своїх позицій (наприклад, вогневих позицій для окремих видів зброї та техніки), а також маршруту для проходження розвідувальних груп, для планування наступу чи шляхів відходу та ін. Політ із метою рекогностування здебільшого здійснюється в районі сірої зони або навіть у тилу, але в технічному аспекті є досить складним завданням. Для

ретельного огляду рельєфу висота польоту має бути досить низькою, що для недосвідченого пілота створює ризик урізатись у перешкоду. Крім того, необхідно максимально плавно змінювати сектор огляду, делікатно натискати на стіки керування, що потребує належного рівня моторики. Для виконання зазначених завдань зазвичай застосовуються більш прості й дешеві моделі, наприклад, Mavic Air, Evo Lite і навіть серії Mini/Nano.

Ударна робота БпЛА (скиди). За критерієм співвідношення ризиків і результатів, так звані скиди є найбільш суперечливим видом бойових завдань для цивільних БпЛА. Здебільшого з них скидають переобладнані ВОГи чи саморобні вибухові пристрої, які переважно не здатні вивести з ладу авто, не кажучи вже про бронетехніку (рис. 3.9).

Рисунок 3.8 – Супровід групи пілотом БпЛА

Рисунок 3.9 – Цивільний БпЛА скидає переобладнаний ВОГ

Для ураження живої сили противника ВОГ, скинутим із БпЛА, потрібно мати неабиякі вміння й навички, адже керувати навантаженим коптером значно важче, оскільки вантаж значним чином змінює його аеродинамічні властивості. Особливо це відчувається під дією РЕБ. Щоб влучити із БпЛА по цілі, потрібно зайти на об'єкт на доволі низькій висоті й зависнути для прицілювання, а це суттєво збільшує ризик збиття зі стрілецької зброї самого БпЛА.

Розділ 4. ДІЇ ГРУПИ (ВІДДІЛЕННЯ) ПІД ЧАС РОЗТАШУВАННЯ НА МІСЦІ

4.1 Тимчасове розташування відділення (групи) під час привалу, відпочинку

Розташування на місці – організоване розміщення підрозділів у районі зосередження, вихідному районі, районі очікування, районі відпочинку, базовому районі (таборі) та в інших визначених районах із метою підготовки до бою (дій) або відновлення боєздатності після бою. Взвод (відділення, танк) розташовується на місці, як правило, у складі роти (взводу).

Місце розташування взводу (відділення, танка) має забезпечувати розосереджене і приховане розміщення ОВТ, зручні умови розміщення й відпочинку особового складу, захист від засобів ураження та розвідки противника, проведення маневру підрозділом.

Відпочинок і обігрів особового складу організовуються у складі підрозділів у наметах (бліндажах), пунктах обігріву, укриттях із солдатських плащ-наметів, тентів бойових машин, використовуються також спальні мішки та ковдри.

В умовах суворої зими або тривалої непогоди відділення може розміщуватись у населеному пункті. У такому разі йому для розміщення виділяється, якщо це можливо, декілька будинків або споруд. З метою маскуванню опалювання приміщень проводиться тільки у нічний час (в умовах обмеженої видимості), при цьому проводяться заходи світлового маскуванню.

Розташовуючись на місці, відділення повинне перебувати у постійній готовності до відбиття нападу наземного й повітряного противника, знищення його ДРГ та НЗФ, здійснення маневру і виходу з району розташування.

У кожному підрозділі організовується безпосередня охорона, яку здійснюють спостерігачі, у нічний час – секреті й добові наряди. Для відбиття нападу противника призначаються чергові вогневі засоби.

Механізоване відділення може призначатися для дій у сторожовому посту. Сторожовий пост у складі відділення займає та обладнує позицію на відстані до 1500 м від підрозділу, який охороняється (сторожової застави). Сторожовий пост у складі бойової групи виставляється на відстані підтримки вогнем.

Порядок і зміст роботи командира відділення, призначеного для дій як сторожовий пост загалом відповідає роботі під час переходу відділення до оборони в умовах відсутності зіткнення з противником.

- Отримавши завдання на дії у сторожовому посту, командир відділення:
- виводить відділення на позицію;
  - організовує спостереження та визначає вогневі позиції іншим вогневим засобам;
  - ставить завдання підлеглим;
  - організовує систему вогню, інженерне обладнання й маскуванню позиції;
  - установлює порядок несення служби.

Під час постановки завдань командир відділення вказує:

- 1) особовому складу відділення;
  - завдання щодо здійснення охорони;
  - місце обладнання позицій (несення служби), смугу спостереження;
  - порядок несення служби, дії у разі виявлення противника і відходу;
  - порядок спостереження і коригування стрільби;
  - час готовності вогневої позиції;
- 2) навіднику-оператору (кулеметнику БТР), кулеметникам, гранатометнику, стрільцям:
  - основні й запасні вогневі позиції (місця для стрільби);
  - сектори спостереження і обстрілу з кожної позиції (місця), порядок їх зайняття, обладнання і зміни під час бою;
- 3) механіку-водієві (водієві): маршрути виходу на основну і запасну вогневі позиції, маршрут відходу.

Сторожовий пост несе службу, як правило, протягом доби або часу, встановленого командиром, що виставив пост. Поодиноких солдатів противника сторожовий пост захоплює у полон або знищує та доповідає про це командирові, який виставив пост. У разі вступу у бій із противником, що переважає, сторожовий пост стійко утримує зайняту позицію до наказу (сигналу) на відхід.

4.2 Заходи маскуванню позицій

Маскування є невід'ємною частиною бойової діяльності всіх родів військ у будь-якому вигляді бою. Військова хитрість полягає в тому, щоб уміло приховати справжній стан справ у себе і ввести ворога в оману, видавши неправдиве за дійсне, змусити його прийняти неправильне, завідомо вигідне нам рішення. Велику роль у цьому відіграє швидкість і спритність дій особового складу підрозділів.

Аби противник не помітив переміщення підрозділів з одного району в інший, на попередньому місці слід створити видимість його перебування: палити багаття, зберегти сліди техніки, зімітувати бурхливу діяльність людей. У ході бою маскується практично все, що найменшою мірою може допомогти ворогові визначити справжній стан: люди, озброєння і військова техніка, споруди, сліди дій військ і т. ін. Противника необхідно вводити в оману, аби розвідника, що заліг, він прийняв би за пагорб, а гармату – за кущ. Попри те, що прийоми маскуванню давно відомі, їх застосовують усі.

Маскування поділяється на два основних види: природне і штучне.

Природне маскуванню передбачає пристосування до місцевості: використання маскувальних властивостей, умов освітлення, природних явищ, що обмежує видимість і знижує можливість спостереження ворогом.

Штучне маскуванню досягається технічними засобами й полягає у застосуванні матеріалів – підручних і промислового виготовлення.

За масштабом заходів, що проводяться, маскуванню поділяють на тактичне (військове), оперативне і стратегічне.

Тактичне маскуванню. Здійснюється всім особовим складом військ у повсякденній бойовій діяльності для приховування від розвідки противника розташування позицій, вогневих засобів, районів зосередження військ і техніки, маневру на полі бою, командних і спостережних пунктів, бойових і похідних порядків. Це досягається використанням військами природних масок, умов поганої видимості, виконанням технічних прийомів маскуванню, заснованих на використанні наявних у військах табельних засобів, різних виробів і матеріалів. Для маскуванню особового складу використовуються маскувальні комбінезони і костюми, проводиться маскувальне фарбування. Для приховування об'єктів від розвідки противника влаштовуються штучні маски (маски від оптичних засобів розвідки, маски-перекриття, маски-макети, маски радіолокацій), макети бойової, спеціальної і транспортної техніки та озброєння (танків, літаків), хибні об'єкти (позиції і райони розташування військ, пункти управління тощо). Дотримуються заходи світломаскуванню. За допомогою димових шашок, снарядів, мін, бомб та інших засобів задимлення застосовують також аерозольні маскувальні завіси. Використовуються піротехнічні засоби для імітації спалахів пострілів та інших ознак життєдіяльності військ у хибних районах їх розташування, здійснюється звукомаскуванню (зменшення, заглушення або імітація звуків і шумів руху танків, стрільби артилерії, роботи інженерних машин, тощо). Радіо-, радіотехнічні та інші види маскуванню за допомогою технічних засобів протидіють або ускладнюють ведення противником розвідки.

Об'єкти маскування: особовий склад, техніка і озброєння підрозділів, фортифікаційні споруди, позиції, пункти управління, загородження, переправи, аеродроми, запаси матеріальних засобів тощо.

Введення противника в оману досягається комплексом заходів щодо нав'язування йому хибного уявлення про склад, розташування і замисел дій підрозділів і об'єктів, які не відповідають дійсності.

Способами введення противника в оману є дезінформація, демонстративні дії та імітація.

Дезінформація – це навмисне поширення інформації про склад, стан, положення, боєготовність (боєздатність), характер і способи дій підрозділів, плани й наміри командування, призначення і стан озброєння, техніки й об'єктів та їх бойові можливості, яка не відповідає дійсності.

Демонстративні дії полягають у навмисному показі противнику силами й засобами, що спеціально виділяються, діяльності підрозділів у визначених районах з метою відвертання уваги від справжніх районів дій підрозділів.

Імітацією є відтворення необхідних демаскуючих ознак діяльності підрозділів, озброєння, техніки, об'єктів та елементів обладнання місцевості для показу наявності або зміни їхнього положення і стану у визначених районах.

Ефективність маскування забезпечується комплексним та якісним використанням організаційних, інженерних і технічних заходів маскування.

Організаційні заходи передбачають:

- постійне керівництво і систематичний контроль за своєчасністю та якістю маскування;
- використання маскувальних властивостей місцевості, що допомагають зменшити помітність підрозділів і військових об'єктів;
- використання темного часу доби та інших умов обмеженої видимості (дощу, снігопаду, туману тощо) для прихованості дій підрозділів;
- розосередження підрозділів і періодичну зміну районів їх розташування;
- демонстраційні дії підрозділів;
- збереження військової таємниці;
- виконання особовим складом правил і вимог маскувальної дисципліни.

Інженерні заходи такі:

- маскувальне фарбування;
- використання хибних оптичних, теплових та радіолокаційних масок;
- прийоми прихованості та імітації світлових демаскуючих ознак, прийоми маскування від звукової розвідки противника;
- використання макетів техніки і влаштування хибних споруд;
- використання зрізаної рослинності та оброблення місцевості;
- надання спорудам та об'єктам маскувальних форм.

Протидія розвідці противника охоплює комплекс заходів, спрямованих на створення умов, у яких використання сил і засобів розвідки противника стає неможливим або неефективним. Вона досягається дотриманням підрозділами раніше встановленого режиму діяльності у районах і на позиціях, відповідним їх розташуванням із періодичною зміною районів (позицій), а також своєчасним оповіщенням військ про дії засобів розвідки противника.

Сутність маскування полягає в тому, аби приховати демаскуючі ознаки дійсних об'єктів і відтворити їх демаскуючі ознаки шляхом імітації військ і створення хибних об'єктів.

Тому, перш ніж розпочати маскування будь-якого об'єкта, необхідно оцінити ситуацію і виявити його демаскуючі ознаки.

До основних демаскуючих ознак об'єктів відносять:

- форму й розміри;
- яскравість і колір поверхні;
- тіні, що падають від об'єктів на навколишню поверхню;
- відблиски скла й металу;
- відбиті радіохвилі, інфрачервоне та інше випромінювання;
- кількість і взаємне розташування окремих об'єктів у складі групового об'єкта;
- рух, звуки, спалахи, пил, викинутий ґрунт, витоптані місця, сліди від руху машин, а також радіопередачі та інші ознаки діяльності військ;
- розташування відносно інших об'єктів, переднього краю.

Заходи тактичного маскування здійснюються підрозділами постійно і, як правило, своїми силами й засобами. Найскладніші з них, що потребують застосування спеціальних засобів, виконують підрозділи спеціальних військ.

Для приховування від наземної розвідки війська розташовуються й пересуваються за зворотними схилами висот, у складках місцевості, лісах, за будівлями та іншими місцевими предметами, які приховують їх від спостереження противника. На місцевості, позбавленій природних масок, техніку розташовують на плямистих ділянках, де її виявлення противником ускладнене. Аби зменшити помітність шляхів руху, траншей, ходів сполучення, ліній зв'язку, їх прокладають уздовж ровів, дамб, загороджень та між контрастних плям на місцевості.

Задля маскування військової техніки та озброєння під час пересування й розташування на місці використовують: маскувальні властивості місцевості; умови з обмеженою видимістю; місцеві маскувальні матеріали, табельні засоби приховування та імітації; маскувальне фарбування. Основним місцевим матеріалом, що застосовують для маскування військової техніки та озброєння, є зрізана рослинність. Для маскування техніки в русі зрізану рослинність прикріплюють за допомогою дроту, шнурів, мотузок тощо.

Розташовуючи військову техніку та озброєння на місцевості, зрізану рослинність укладають безпосередньо на об'єкт згори, а також установлюють (у ґрунт, сніг) навколо об'єкта, особливо з боку противника.

У всіх випадках рослинність розташовують таким чином, аби забезпечити максимальне приховування і водночас не створювати перешкод для дій екіпажів та розрахунків.

Військова техніка й озброєння, розташовані на поверхні землі відкрито, маскуються також опуклими масками-перекриттями з табельного маскувального комплекту.

Аби зменшити шум, бойові машини ведуть, знижуючи оберти двигунів, без ривків, звукових сигналів, уникають руху твердими кам'янистими дорогами та бруківкою.

Маскуючи військову техніку та озброєння, слід уникати їх розташування на відкритій місцевості з одноманітним фоном, позбавленій природних масок, нерівностей і контрастних плям. Не допускається розташування військової техніки та озброєння на місцевості таким чином, щоб їх силуети спостерігалися противником на тлі неба або на світлому фоні. Для зменшення помітності військової техніки та озброєння на відкритій місцевості, особливо взимку, їх слід розміщувати на ділянках (або спеціально підготовлених місцях) із контрастним фоном, зокрема на тлі темних плям.

Використання БПЛА створює нові загрози для підрозділів Сил оборони через їх малу помітність для виявлення засобами радіолокації, радіо-, радіотехнічної акустичної та оптикоелектронної розвідки.

Задля збереження життя особового складу підрозділів Сил оборони і виконання ними поставлених завдань дедалі більше актуалізується питання створення заходів антидронових захисту.

На сьогодні дослідження сучасних підходів до комплексного використання універсальних маскувальних каркасних масок (УКМ), зокрема з дообладнанням захисним антидроновим покриттям і виготовлення військових макетів, які імітують замасковану й незамасковану техніку, є актуальним і важливим аспектом для реалізації завдань захисту держави.

Для обладнання антидронових захисних сіток (покриттів) над об'єктами (командними пунктами, логістичними складами, засобами ОВТ тощо) використовують спосіб застосування маскувальних каркасних масок. Фактично над об'єктом захисту монтується (виготовляється) легкий міцний каркас («скелет»), на який у подальшому встановлюється (монтується) маскувальне покриття або антидронів захисна сітка.

Маскувальна каркасна маска виготовляється з підручних матеріалів (лісоматеріали, дрiт, цвяхи тощо) або з елементів промислового виготовлення.

Універсальна маска каркасна (УМК), що стоїть на озброєнні з часів радянського союзу, призначена для маскуванню військової техніки в окопах, укриттях, на технологічних майданчиках, стоянках, а також для створення масок-макетів будівель і масок великої площі (рис. 4.1).

Для приховування ОВТ від технічних засобів розвідки противника УМК і табельні маскувальні комплекти будуть застосовуватись у поєднанні з тепловими й радіолокаційними екранами із місцевих матеріалів. Для маскуванню ОВТ від комплексної розвідки противника УМК використовується із транспарантним радіорозсіювальним покриттям із синтетичних матеріалів разом із тепловідбивним покриттям із металізованої плівки (тканини).

Така модель у поєднанні з радіолокаційними відбивачами й тепловими імітаторами придатна і для створення хибних позицій розташування військ (рис. 4.2).

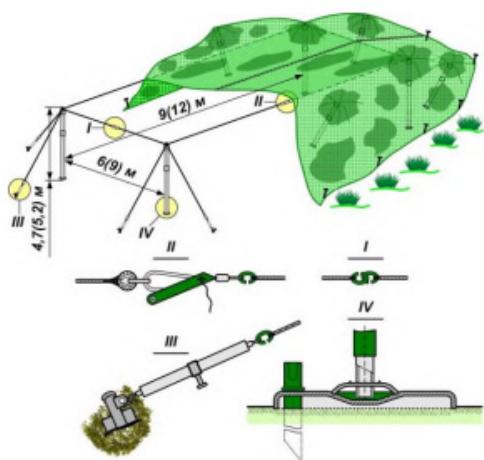

Рисунок 4.1 – Універсальна маска каркасна

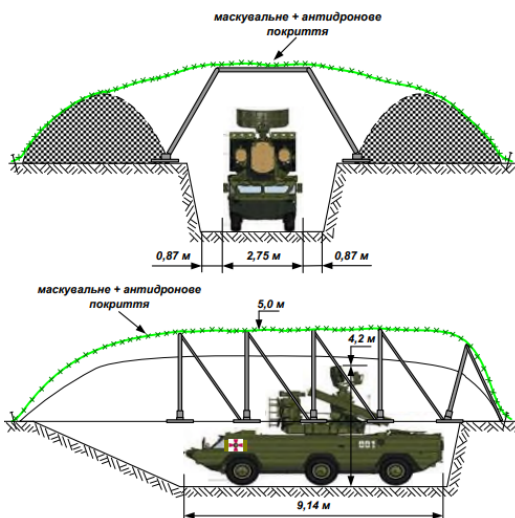

Рисунок 4.2 – Варіант схеми встановлення маскувального та антидронового покриття на УМК над укриттям

Для обладнання військових макетів, що імітують замасковану й незамасковану техніку, об'єкти слід вибирати тактично об'єктовано і з урахуванням характерних особливостей місцевості. Терміни влаштування хибних об'єктів мають відповідати термінам облаштування реальних об'єктів.

Для імітації замаскованої техніки в окопі зводять хибний окоп за допомогою стійок-підпор, над якими влаштовують маски-перекриття із покриття табельного маскувального комплекту. В окопі на стійках висотою 250 см встановлюють відбивачі радіолокації, а з боку апарелі – теплові імітатори.

Задля імітації замаскованої техніки поза окопом додатково влаштовують простий каркас із жердин (брусів) макета техніки, над яким розгортають маску-перекриття (рис. 4.3).

Хибні окопи для бойової і спеціальної техніки та автотранспорту, а також хибні траншеї й ходи сполучення відривають на глибину 50–60 см із дотриманням необхідних розмірів у плані.

У місцях розташування макетів і хибних споруд обов'язково імітують ознаки життєдіяльності, характерні для цього об'єкта (сліди колісних і гусеничних машин, артилерійський вогонь, рух техніки тощо).

У хибних районах, на хибних позиціях застосовують макети техніки та озброєння, влаштовують хибні траншеї, ходи сполучення, окопи для спорядження і танків, укриття для техніки, особового складу, а також хибні дороги.

Для імітації діяльності військ застосовуються такі імітувальні засоби й матеріали: імітаційні набої; заряди вибухової речовини; приладдя для підриву; димові шашки; горючі матеріали. Імітаційні набої призначені для імітації пострілів із гармат і мінометів. Постріли з гармат калібру 85 мм та 100 мм демонструються за допомогою імітаційних патронів ІМ-85 та ІМ-100. Постріли з мінометів демонструють за допомогою імітаційних патронів ІМ-82 та ІМ-120.

Заряди вибухових речовин застосовуються для вибуху снарядів і мін. Зазвичай використовуються заряди бризантних вибухових речовин.

Горючі матеріали (гас, бензин, дизельне паливо тощо) використовують для імітації пожеж і вибухів, місцеві матеріали – для імітації пожеж і димів.

На лісистій місцевості потрібно показувати до 30 % штатної бойової техніки і зведених споруд, на відкритій – до 50 %.

Рисунок 4.3 – Імітація замаскованої техніки в окопі (укритті)

В умовах пустельно-степової місцевості у хибних районах і на позиціях необхідно показувати до 80 % бойової і транспортної техніки.

Для імітації техніки, металевих і залізобетонних об'єктів та інших великих наземних цілей застосовують кутові відбивачі. Відтворення демаскуючих ознак радіолокації макетів техніки досягається улаштуванням металевої обшивки макетів або застосуванням кутових відбивачів.

Для захисту від високоточної зброї противника використовуються маскувальні властивості лісу, а також яри, зворотні схили висот, поля радіолокаційної невидимості тощо.

Маскувати потрібно майже все, що якимось чином може допомогти ворогу визначити обсяг, склад, положення та задум подальших дій наших підрозділів (рис. 4.4).

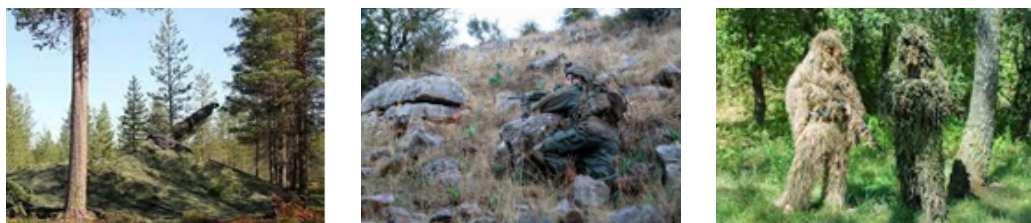

Рисунок 4.4 – Маскування зброї та особового складу

Візуально особовий склад може бути виявлено на такій відстані: 1,5-2 км – неозброєним оком; із застосуванням біноклів, стереотруб та інших оптичних приладів – 8-10 км; засобами теплової розвідки – до 0,5 км; засобами наземної радіолокаційної розвідки (незалежно від умов погоди й часу доби) – 4 км.

Під час розташування й діяльності підрозділів насамперед максимально використовуються маскувальні властивості місцевості. Це можуть бути природні маски (крони, групи дерев і кущів, будівлі), нерівності рельєфу або місцеві предмети (насипи, схили, будівлі, огорожі тощо), а також видові властивості місцевості. Кольори обмундирування та спорядження мають максимально зливатися з ділянкою місцевості або предметом (стовбури дерев, каміння, огорожі, плямисті ділянки тощо).

Для того, аби зробити менш помітними шляхи руху, траншеї, ходи сполучення, лінії зв'язку, їх слід прокладати вздовж ровів, дамб, загороджень і між контрастних плям на місцевості.

Розділ 5. ДІЇ ГРУПИ (ВІДДІЛЕННЯ) ПІД ЧАС ОБОРОНИ

5.1 Дії групи у позиційній обороні

Позиційна оборона – основний вид оборони. Вона найповніше відповідає головній меті оборони й ведеться шляхом завдання противникові максимальних втрат у ході наполегливого утримання підготовлених до оборони районів місцевості. Застосовується позиційна оборона на більшості напрямків і насамперед там, де втрата території недопустима. Головна мета – міцне і тривале утримання районів (рубежів).

Оборона має бути стійкою та активною, здатною протистояти ударам усіх видів зброї, атаці значної кількості танків і піхоти противника, вести активну боротьбу з його повітряними десантами, аеромобільними та диверсійно-розвідувальними групами. Вона повинна бути протитанковою, протиповітряною і протидесантною, глибокоешелонованою і готовою до тривалого ведення бою в умовах застосування противником зброї масового ураження, високоточної зброї та засобів радіоелектронної боротьби (рис. 5.1).

Рисунок 5.1 – Мета й умови переходу до оборони

В умовах безпосереднього зіткнення з противником складність переходу до оборони полягає в тому, що підрозділ вимушений обороняти не підготовлений в інженерному аспекті рубіж у стислі терміни, під сильним вогневим впливом, а іноді й під час відбиття контратак танків і піхоти противника. В окремих випадках такого переходу до оборони обстановка може утруднюватися тим, що у підрозділу будуть відкритими один чи й обидва фланги, бракуватиме особового складу, витрачено значну частину боєприпасів та інших матеріальних засобів. Зайняття оборони в таких умовах ускладнює проведення роботи з організації системи вогню та інженерного обладнання позицій.

Під час переходу до оборони *в умовах відсутності зіткнення з противником* створюються більш сприятливі умови для організації оборони та її інженерного обладнання. Командир відділення (групи) має більше часу та кращі умови для ретельного вивчення місцевості, вибору вигідних оборонних позицій, проведення рекогностування, а особовий склад – для інженерного обладнання місцевості. Задля прискорення інженерних робіт з обладнання опорного пункту можна застосовувати інженерну техніку та інші засоби механізації. Механізованому відділенню (взводу) дається змога зайняти вигідний рубіж для оборони, максимально використати захисні властивості місцевості, її інженерне обладнання, краще підготувати вогонь та систему вогню.

В обороні підрозділ має більші можливості ефективно використовувати маскування, аби приховати дійсні та показати хибні розташування позицій, бойової та іншої техніки, вогневих засобів. Це змушуватиме противника безцільно завдавати ударів.

Однак і в таких умовах необхідно пам'ятати, що противник спроможний у будь-який момент завдати авіаційних і ракетних ударів, замінювати місцевість засобами дистанційного мінування, провести висадку повітряних десантів чи ДРГ, а також можуть активізувати свої дії незаконні збройні формування. Тому вміле і своєчасне використання своїх переваг в обороні може сприяти не лише протистоянню наступу переважаючих сил противника, але й досягненню більш рішучої мети – зриву наступу, що готується. В оборонному бою кожен солдат, уміло використовуючи свою зброю, фортифікаційні споруди, загородження та вигідні умови місцевості, повинен успішно вести боротьбу з живою силою противника, знищувати його танки та інші броньовані машини.

Стійкість та активність оборони досягаються таким чином.

1. Витримка, стійкість і завзяття підрозділів, що обороняються, відбиваючи атаки противника, їх високий моральний дух; майстерно організовані оборона і система вогню; безперервна розвідка противника.

2. Ретельне маскування опорного пункту (вогневої позиції).

3. Уміле використання вигідних умов місцевості, її інженерного обладнання і застосування несподіваних для противника способів ведення бойових дій.

4. Виконання заходів захисту від зброї масового ураження і високоточної зброї противника.

5. Усебічне забезпечення та підготовка особового складу до довготривалого ведення бойових дій, зокрема і в умовах повного оточення.

Відділення (група) не має права залишати позицію, яку займає, і відходити без наказу старшого командира.

Дії групи у позиційній обороні подібне до оборони механізованим відділенням, що обороняє позицію до 100 м по фронту, маючи на ній основні, запасні (тимчасові) позиції для вогневих засобів, які дають змогу спільно із сусідніми відділеннями знищувати противника вогнем перед фронтом і на флангах опорного пункту взводу. Усі підступи до неї мають бути під дійсним, особливо фланговим і перехресним вогнем, а загородження й перешкоди добре проглядатись і прострілюватися.

У межах бойової позиції механізованого відділення обладнуються окопи для основної і запасної (тимчасової) вогневих позицій БМП (БТР), ручного кулемета, гранатомета, місць для стрільби стрільців, командира відділення, укриття для особового складу (перекрита ділянка траншеї, щілина, бліндаж), хід сполучення до БМП (БТР), ніші для бойових і господарських запасів, розширення для забезпечення зустрічного руху, відхоже місце, дренажна яма. За наявності часу може обладнуватись укриття для БМП (БТР). На бойовій позиції відділення або на її фланзі можуть розташовуватись вогневі засоби старшого командира.

Вогневу позицію для БМП (БТР) доцільно обладнувати в центрі бойової позиції відділення, на її фланзі або позаду неї на віддаленні до 50 м із таким розрахунком, аби забезпечувалося прикриття відділення вогнем бойової машини, ураження противника з максимальної відстані та безпека особового складу відділення.

Командир відділення на бойовій позиції розташовується у такому місці, звідки зручніше керувати підлеглими, спостерігати за місцевістю та сигналами командира взводу.

Бойовий порядок механізованого відділення – бойова лінія і БМП (БТР). Залежно від обстановки й рішення командира стрільці, кулеметник і гранатометник відділення у бойовій лінії розміщуються рівномірно або розосереджено у складі бойових груп (двійками, трійками). Відстань між військовослужбовцями в разі рівномірного розміщення може бути до 14–16 м, між бойовими групами – 20-30 м, а між собою у групі – до 5 м (див. рис. 5.2, 5.3).

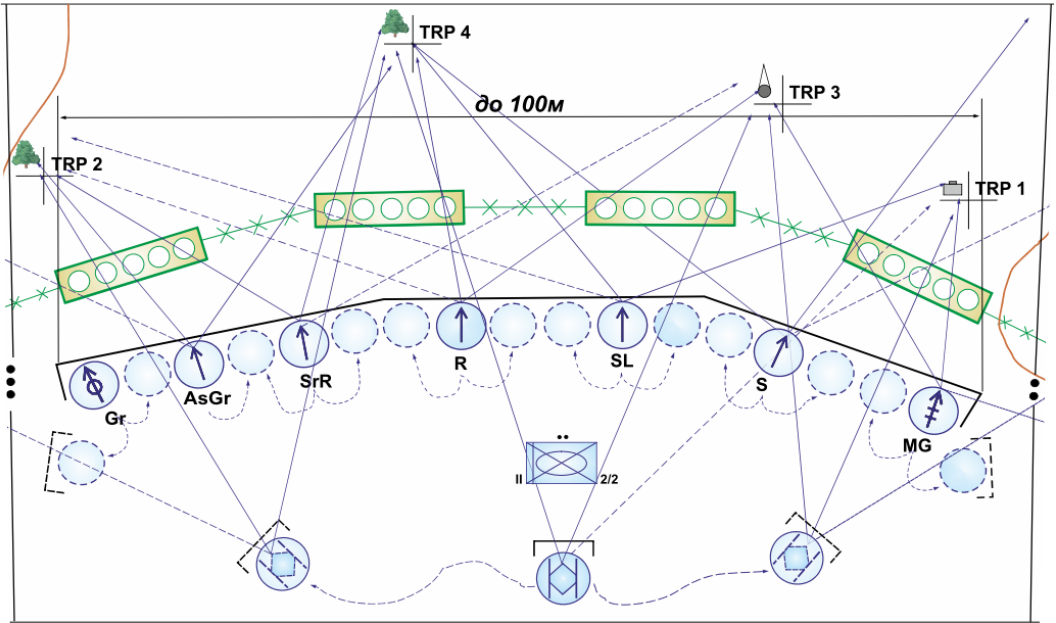

Рисунок 5.2 – Рівномірний бойовий порядок

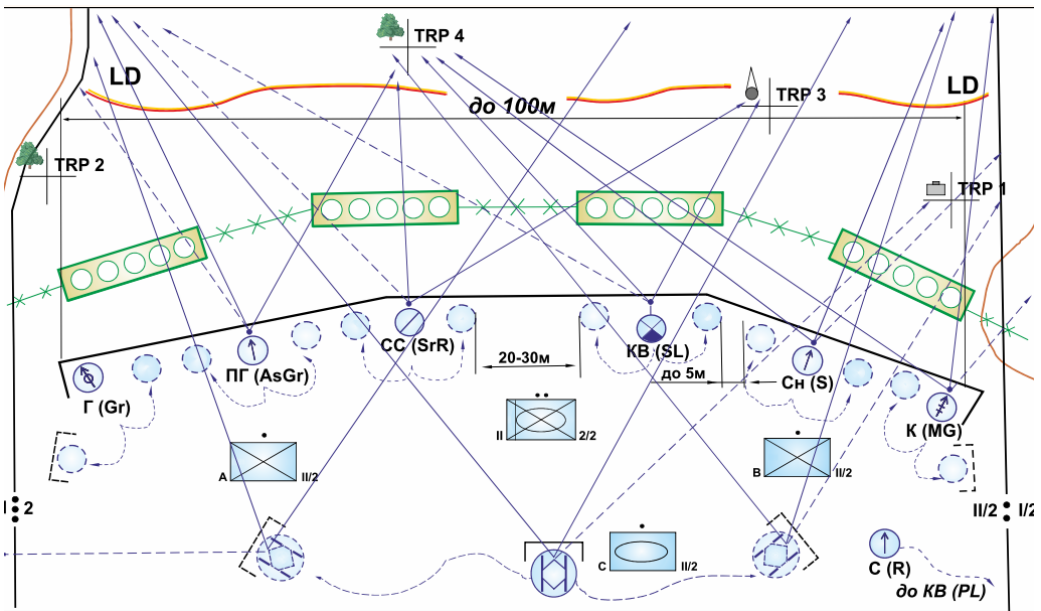

Рисунок 5.3 – Бойовий порядок із поділом на бойові групи

На позиції відділення стрільці, кулеметник і гранатометник розташовуються так, щоб усі підступи до неї перед фронтом і на флангах перебували під ефективним, особливо фланговим і перехресним вогнем, а загородження та перешкоди добре проглядалися і прострілювалися.

Під час дій в оборонному бою склад бойових тактичних груп може бути таким самим, як і у наступальному бою.

Завдання, що вирішують бойові групи в обороні, такі.

Перша бойова група:

- 1) ведення розвідки на відстанях 500–700 м;
- 2) знищення живої сили та неброньованих засобів противника на відстанях 300–500 м;
- 3) використання найбільш підготовленого й фізично розвинутого солдата у резерві для посилення небезпечних місць (діє за вказівками командира підрозділу, залежно від умов обстановки).

Друга бойова група:

- 1) ведення розвідки на відстанях 500–700 м;
- 2) знищення живої сили і броньованих засобів противника на відстанях від 300–500 м;
- 3) охорона командира підрозділу.

Третя бойова група:

- 1) із використанням оптичних прицілів і БпЛА, бойової техніки ведення розвідки противника на відстанях до 2000 м;
- 2) знищення живої сили противника на відстанях до 2000 м із залученням ударних дронів FPV;
- 3) знищення броньованих цілей противника на відстанях до 1500 м із залученням ударних дронів FPV.

Кожному солдату вказується таке: 2–3 вогневі позиції, які необхідно змінювати після кількох черг (пострілів), а також сектори стрільби (основний і додатковий), які потрібно перекривати не менше ніж на 10–15° (170–250 тисячних), створюючи зону суцільного вогню; сектор обстрілу для кулеметника в обороні – до 120°, для автоматника – до 40°.

Висування на вогневі позиції здійснюється під вогневим прикриттям чергового вогневого засобу і вогню БМП (БТР), БпЛА-бомберів та ударних FPV.

Щоб зменшити ймовірність знищення БМП (БТР) і танків вогнем ПТКР та ударними FPV противника, для кожної одиниці бойової техніки обладнуються 1–2 укриття (за зворотними схилами висот, у ярах, у лісі тощо).

5.2 Дії групи у круговій обороні

Кругова оборона – це вид оборонного бою, під час якого група, підрозділ організують систему вогню, інженерні загородження та бойові порядки таким чином, аби забезпечити ефективний захист від противника з усіх напрямків або в разі загрози оточення противником. Інакше кажучи, оборона ведеться на 360° (рис. 5.4).

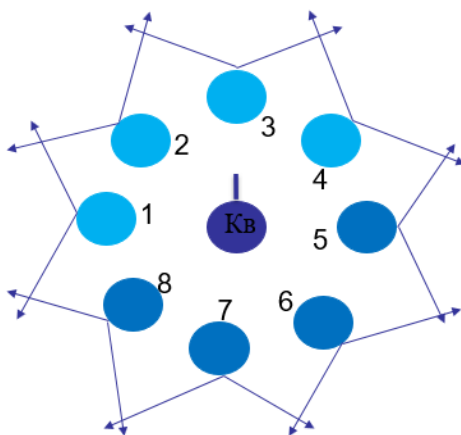

Рисунок 5.4 – Розташування групи у круговій обороні

Тактика кругової оборони застосовується у разі загрози оточення, необхідності утримання позицій в ізолюваних умовах, а також під час оборони важливих об'єктів.

Основними елементами кругової оборони є рівномірний розподіл сил, секторний контроль вогню, наявність резерву для маневру, а також розвинена система комунікацій і постачання. Вогнева система організується так, аби забезпечити перехресний, ешелонований та безперервний вогонь по противнику, а кожний підрозділ відповідає за свій сектор. Укріплення позицій здійснюється за допомогою окопів, траншей, бліндажів, мінних загороджень та інших інженерних споруд, що мають ускладнювати просування ворога.

Насамперед здійснюється підготовка району бойових дій. Після визначення місця перебування групи для кругової оборони проводиться розвідка місцевості. Командир групи проводить розвідку навколо району (місця) оборони з метою визначення ймовірних маршрутів висування противника. Найкращий спосіб визначення його маршрутів – це уявити себе на місці противника. У подальшому визначають райони ураження противника на підході до наших позицій. Особовий склад має розташовуватися на позиціях таким чином, аби максимально використовувати всі наявні засоби для ураження противника.

Наступним кроком є планування обладнання системи загороджень. Протипіхотні міни направленої дії і дротяне загородження значно уповільняють рух противника. Інженерні заходи виконуються своїми силами і мають підсилити живучість і стійкість підрозділу. Кожна ділянка місцевості перетворюється на міцний опорний пункт, бойову й вогневу позицію, справжню фортецю з круговою обороною, яка забезпечує їх довготривале утримання навіть в оточенні противником.

Після встановлення інженерних загороджень командир підрозділу повинен уміло розмістити засоби ураження на можливих шляхах підходу противника. Систему вогню будують, урахувавши вогневі можливості й узгоджені дії всіх видів зброї підрозділу й доданих йому вогневих засобів, у поєднанні з інженерними загородженнями та природними перешкодами. Вона має забезпечувати ураження противника, передусім його танків та інших броньованих машин, на підступах до оборони, перед переднім краєм, на флангах й у глибині оборони, можливість ведення ефективного фронтального, флангового і перехресного вогню, а також кругову оборону опорного пункту. Усі вогневі засоби, включені в систему вогню, мають бути готові до ведення вогню і здійснення маневру вночі та в інших умовах обмеженої видимості. В основу системи вогню покладається вогонь БМП (БТР), протитанкових гранатометів, кулеметів, БпЛА-бомберів і ударних FPV. Готовність системи вогню визначається зайняттям БМП (БТР) та іншими вогневими засобами вогневих позицій, підготовкою даних для стрільби, а також наявністю боєприпасів.

Атаку танків і піхоти противника, що наступає на броньованих машинах без спішування, відбивають шляхом зосередження вогню БМП, танків, протитанкових засобів і ударних FPV, механізованого підрозділу по машинах управління, головних (найбільш небезпечних) танках, а потім – по інших танках і броньованих машинах, аби змусити піхоту спішитися.

Піхоту противника, що спішилася, відсікають від танків вогнем стрілецької зброї та БпЛА-бомберами і знищують. Атаку танків і піхоти, яка наступає за ними у пішому порядку, відбивають вогнем із БМП, танків, протитанкових засобів та ударами БпЛА різних типів, по танках противника і одночасно вогнем зі стрілецької зброї, кулеметів бойових машин, доданих вогнеметів по піхоті, аби відсікти її від танків і знищити. БТР ведуть вогонь по легкоброньованих цілях, протитанкових засобах і групах управління противника. З наближенням противника до переднього краю оборони вогонь досягає найвищої напруги. У всіх випадках підрозділ повинен намагатися зірвати атаку противника до його виходу на передній край оборони.

Для того, щоб запобігти просуванню піхоти противника траншеями та ходами сполучення вглиб опорного пункту й убік флангів, у них швидко встановлюють підготовлені заздалегідь їжаки, рогатки та інші переносні

загородження. Підрозділ за підтримки вогневих засобів старшого командира повинен утримати кругову оборону й не допустити просування противника та розвитку його наступу.

5.3 Порядок дій під час вимушеної оборони

Підрозділи можуть переходити до оборони навмисно або вимушено, завчасно чи під час бою, за відсутності зіткнення з противником або у безпосередньому зіткненні з ним.

Вимушена оборона – це організований перехід до утримання позицій або території в умовах безпосереднього зіткнення з противником, коли підрозділ змушений перейти до оборони без попередньої підготовки своїх позицій.

В умовах безпосереднього зіткнення з противником група, отримавши завдання перейти до оборонного бою, насамперед відшукує на місцевості природне або штучне укриття, швидко займає кругову оборону й готується до бою.

Якщо вимушена оборона застала підрозділ в умовах міської або сільської забудови, він повинен негайно зайняти найбільш вигідні для оборони будівлі та споруди, організувати систему вогню з урахуванням вулиць, перехресть, підходів та можливих напрямків атак противника. Особливу увагу слід приділити створенню кругової оборони, використанню підвальних приміщень, верхніх поверхів і дахів для ведення спостереження та вогню. Необхідно швидко обладнати вогневі позиції, барикади, проходи між будівлями, а також забезпечити зв'язок і взаємодію між підрозділами, щоб ефективно відбивати атаки противника й утримувати зайняті рубежі до підходу своїх основних сил.

Організація і ведення оборонного бою підрозділами дає змогу виділити фактори, які сприяють успішному виконанню бойових завдань. Це зокрема такі:

а) мінування ймовірних шляхів висування противника (напрямок руху техніки), що надає перевагу у скоюванні, затриманні штурмових підрозділів противника та забезпечує завдання йому вогневого ураження;

б) цілодобове спостереження за полем бою, що дає змогу швидко приймати рішення стосовно вогневого ураження противника та маневру підрозділами;

в) ефективне управління підпорядкованим особовим складом молодшими командирами та підтримання взаємодії між усіма створеними елементами бойового порядку;

г) прояв військової хитрості та активні дії на випередження противника;

д) постійна готовність вогневих засобів до відкриття вогню на ураження.

5.4 Відхід, заміна на позиціях. Вихід із бою

Відхід на іншу бойову позицію проводиться тільки за наказом командира, під прикриттям вогню артилерії, мінометів та БпЛА. Відхід здійснюється раптово для противника, з використанням димів, аерозолів та в інших умовах обмеженої видимості. Якщо солдату наказано разом з іншими солдатами підрозділу прикривати відхід, то він повинен непохитно утримувати позицію, яку займає, не допускаючи прориву противника (рис. 5.5).

Рисунок 5.5 – Порядок відходу підрозділу

Після досягнення тими, хто відходить, наміченого рубежу чи позиції, солдат за сигналом командира починає відхід, здійснюючи його перебіжками. Зробивши першу перебіжку, він забезпечує вогнем відхід своїх товаришів. У разі переслідування противником солдат вогнем зупиняє його рух, а сам відходить, здійснюючи перебіжки під прикриттям вогню підрозділу.

Під час відходу важливо вміти швидко й непомітно, у взаємодії із сусідніми підрозділами, відірватися від противника, непомітно зайняти новий вигідний рубіж, приготуватися до бою та відбити напад противника, завдаючи йому втрат.

Коли противник, що проник через наш передній край, контратакований підрозділами з глибини і починає відходити, солдат, який у цей час перебуває на своїй позиції на передньому краї, надає допомогу тим, хто контратакує, знищуючи вогнем противника, що відходить.

Якщо ті, хто контратакують, підходять до позиції підрозділу, то солдат за наказом командира переходить у контратаку.

Дії підрозділу бойовими групами можуть бути такими: командир групи і кулеметник ведуть вогонь по противнику з основних позицій, а гранатометник або інший член групи споряджає магазини, а після трьох-чотирьох черг бойова група за сигналом командира змінює позицію, далі дії повторюються.

Знищення противника, що увірвався до траншеї (ходу сполучення), може здійснюватися бойовими групами. При цьому перша група просувається по її дну і вогнем упритул, гранатами знищує противника, а друга – діє з обох боків траншеї (ходу сполучення), вогнем і гранатами підтримуючи дію першої групи, знищує противника, який намагається покинути траншею або надати допомогу тим, хто діє в ній.

Вихід із бою та відхід застосовують із метою залишення зайнятого опорного пункту (району оборони) і зайняття більш вигідного рубежу або виведення своїх військ із-під удару противника.

Вихід із бою підрозділу – це маневр військами, що виконується для уникнення ударів переважаючого противника, виграшу часу або зайняття більш вигідної позиції. Відхід здійснюється за наказом старшого командира і передбачає виведення підрозділу з-під вогневого впливу, маневруючи у безпечніший район.

У разі безпосереднього зіткнення з противником маневру відходу передуює вихід із бою. Для забезпечення виходу з бою основних сил підрозділу виділяються групи прикриття. До їх складу від взводу (роти) може бути призначено по одному посиленому відділенню або бойову групу від кожного взводу, який перебуває у безпосередньому зіткненні з противником. Ці підрозділи залишаються на зайнятих ними позиціях задля введення противника в оману, ведуть посилений вогонь і підтримують той режим бойових дій, який був перед виходом із бою. Для управління ними призначають старшого командира, що підпорядковується командирові взводу (роти) і підтримує з ним зв'язок. Підрозділ прикриття відходить згідно з наказом командира взводу (роти) раптово, як правило, всіма силами відразу або короткими перебіжками від одного пункту місцевості до іншого, надаючи взаємну допомогу вогнем.

Усі заходи щодо виходу з бою і відходу проводять приховано у короткий термін і без порушення попереднього режиму діяльності особового складу. Водночас велику увагу приділяють забезпеченню виходу з бою, прикриттю відходу, організації регулювання руху на маршруті, а також установам загороджень, завалів і засідок на шляхах руху противника.

Бойовий порядок підрозділу під час виходу з бою і відходу складається з підрозділів прикриття, охорони та головних сил.

Порядок виходу з бою залежить від характеру дій противника, одержаного наказу на відхід та інших умов ситуації. Його можна здійснювати тоді, коли противника зупинено, або в разі його дуже активних дій.

У першому випадку порядок виходу з бою може бути таким. Підрозділи прикриття залишаються на своїх позиціях до вказаного часу або сигналу і ведуть такі самі дії, які були до початку виходу головних сил із бою.

У визначений час згідно з наказом командира бойової групи (взводу) всі підрозділи відходять раптово, як правило, по всій смузі одночасно. Якщо противник виявить їхній відхід і розпочне переслідування, то в такому разі підрозділи прикриття, утримуючи наступ противника, відходять короткими перебіжками з рубежу на рубіж. При цьому спільно з інженерно-саперними підрозділами вони руйнують мости, переправи й ділянки доріг, улаштовують мінно-підривні та інші загородження у напрямках руху противника і тим самим затримують його просування.

Під час виходу з бою в умовах активних дій противника бойова група (взвод) вогнем усіх засобів завдає йому ураження, а за необхідності частиною сил чи у повному складі може раптово контратакувати, аби зупинити наступ противника, а потім за допомогою виділених підрозділів прикриття, вогню артилерії, БпЛА, гранатометів, загороджень, димів і аерозолів швидко вийти з бою і відійти головними силами у вказаний район. У районі збору командир бойової групи (взводу) уточнює відділенням (взводам) і доданим засобам завдання щодо відходу, а також організовує розвідку й охорону головних сил.

5.5 Застосування засобів радіоелектронної боротьби

Сучасне поле бою характеризується високою насиченістю безпілотних літальних апаратів різного класу й призначення. Це перетворило радіоелектронну боротьбу з допоміжного елемента на один із головних чинників тактичного успіху.

Основними завданнями РЕБ залишаються:

- порушення управління БпЛА противника;
- придушення каналів супутникової навігації;
- зниження ефективності розвідки противника;
- захист власних військ та об'єктів.

Тактика відділень, груп, взводів побудована на багаторівневому принципі, який охоплює:

1) *тактичний рівень* – системи середньої дальності (до 30 км), що створюють «купол» над підрозділами, об'єктами, логістикою;

2) *рівень ближньої дії* (так званий окопний РЕБ) – портативні або автомобільні системи (до 10 км), які безпосередньо прикривають позиції та особовий склад.

На тактичному рівні (радіус до 50 км) діють мобільні і стаціонарні системи, які прикривають передові підрозділи, командні пункти від роти й вище на рівень та логістичні маршрути. Їхня основна функція – запобігти

використанню розвідувальних і ударних дронів у зоні розташування військ, забезпечуючи тим самим безперебійну роботу тилу та боєздатність передових частин. Рівень ближньої дії, або окопний РЕБ (радіус до 10 км), є найбільш поширеним і водночас найбільш гнучким, оскільки містить портативні пристрої, автомобільні станції та індивідуальні РЕБ-рюкзаки. До їхніх завдань належить безпосереднє прикриття окремих позицій, бліндажів, одиниць техніки чи особового складу від FPV-дронів противника, які діють у тактичній глибині і становлять найбільшу загрозу для живої сили.

Робота систем РЕБ ґрунтується на кількох принципах, які дають змогу ефективно нейтралізувати загрозу.

Радіоелектронне придушення (РЕП) полягає у створенні потужних електромагнітних сигналів у тих самих діапазонах, що й ворожий дрон, завдяки чому канал управління або передавання даних блокується. Унаслідок цього дрон (залежно від моделі та програмних налаштувань) або повертається на точку старту, або здійснює аварійну посадку, або падає безконтрольно.

Спуфінг – більш складна форма впливу, коли система РЕБ створює фальшиві сигнали супутникової навігації, змушуючи дрон «думати», наче він перебуває у зовсім іншій точці. Це призводить до відхилення маршруту, втрати цілі або навіть падіння апарата.

Радіоелектронна розвідка (РЕР) забезпечує виявлення дронів ще до того, як вони потраплять у зону візуальної видимості. Станції РЕР працюють у пасивному режимі, «прослуховуючи» спектр і виявляючи характерні сигнали, які випромінюють БпЛА. Це дає змогу вчасно виявити загрозу й підготуватися до її нейтралізації.

Тактичний рівень – захисний «купол» над військами

Тактичний рівень орієнтовано безпосередньо на прикриття військових підрозділів, які ведуть бойові дії на конкретних ділянках фронту. Системи середньої дальності з радіусом дії до 30 км створюють так званий *захисний «купол»*, що охоплює райони зосередження особового складу, артилерійські батареї, опорні пункти та логістичні артерії. Завдяки тому, що такі системи зазвичай устанавлюються на автомобільних платформах, вони мають високу мобільність, а отже, здатні переміщуватися разом із військами, розгортатися у найнебезпечніших місцях і створювати локальні зони заборони для ворожих безпілотників. Особливістю цього рівня є його гнучкість: комплекси можуть швидко змінювати позиції, уникаючи ураження противником, а також інтегруватися в єдину мережу, обмінюючись даними з іншими засобами РЕБ і розвідки.

Чим насиченішою є така зона комплексами середньої дальності, тим щільнішим стає «електронний купол», через який противнику практично неможливо протиснути свої розвідувальні або ударні дрони без ризику їхньої втрати.

Найбільш масовим і водночас динамічним є так званий окопний РЕБ, що став невід’ємним атрибутом позиційної війни в Україні. Його системи мають відносно невеликий радіус дії до 10 км, але саме вони забезпечують безпосередній захист солдата в окопі, техніки на позиції або навіть окремого бліндажа від FPV-дронів, які завдають прицільних ударів по конкретних цілях.

До цього рівня належать різноманітні засоби: куполоподібні системи РЕБ, що створюють електронну «півсферу» навколо позиції; автомобільні станції, які прикривають техніку на марші; портативні рюкзаки РЕБ, що дають змогу бійцю створити власну «захищену бульбашку» (рис. 5.6).

Рисунок 5.6 – Зразки окопного РЕБ «Бабай», «Анти-скид»

Ефективність окопного РЕБ залежить від багатьох чинників: рельєф місцевості, наявність природних або штучних перешкод, відстань до оператора ворожого дрона.

Чим ближче ворожий оператор, тим складніше придушити його сигнал, тому українські підрозділи часто комбінують кілька засобів, перекриваючи широкий спектр частот і забезпечуючи захист у найбільш критичні моменти бою.

До зазначеного рівня належать також портативні засоби виявлення дронів «Ванільний Цукорок», «Дзига» та «Чуйка» (див. рис. 5.7).

Отже, багаторівнева українська тактика застосування засобів РЕБ є унікальним прикладом адаптації до умов сучасної війни, де кожний рівень оборони виконує свою роль у великій системі «електронного щита»: стратегічні комплекси захищають тил і критичні об’єкти, створюють

захисний купол над військами у тактичній глибині, а масові й гнучкі окопні системи дають шанс на виживання бійцям безпосередньо на лінії зіткнення. Завдяки такій гнучкій і розподіленій архітектурі Сили оборони України здатні протистояти постійно зростаючій і різноманітній загрозі безпілотних систем, демонструючи, що домінування в електромагнітному спектрі сьогодні означає контроль над усім полем бою.

Рисунок 5.7 – Портативні засоби виявлення дронів «Ванільний Цукорок», «Дзига» та «Чуйка»

5.6 Заходи маскуванню від БпЛА противника

В умовах повномасштабної війни дрони стали невід’ємною частиною ведення бойових дій. У мережі розміщено велику кількість відео, де зафіксовано як скидання гранат та інших боєприпасів із безпілотників по військових, так і удари по позиціях із використанням FPV-дронів. Останнім часом ворог дедалі частіше використовує дрони з тепловізором, здатні завдавати ураження у темний час доби. На сьогодні атаки ворожих малорозмірних безпілотників стають однією з найбільших проблем на фронті. Тому для наших військових на передовій особливо актуалізується питання захисту від ударів дронами.

Найбільш поширеними БпЛА противника на передній лінії наразі є комерційні квадрокоптери типу Dji Mavic 3, Autel EVO та їх аналоги. Ці дрони застосовують і з метою розвідки, і для скидання боєприпасів вагою до 500 г. Як боєприпаси можуть використовуватися ручні гранати, скиди, перероблені із гранатометних пострілів ВОГ-17 та ВОГ-25.

Розвідка квадрокоптером, як правило, ведеться на висоті близько 300 м (для убезпечення від ураження вогнем стрілецької зброї). Для точного скидання боєприпасів квадрокоптер опускається на меншу висоту – 100 м і нижче.

Конструкція FPV-дрона (або дрона-камікадзе) забезпечує оператору ефект присутності. Залежно від конструкції дрон може нести до 4 кг вибухівки. Зазвичай як боєприпас на FPV-дроні використовується граната від РПГ для ураження техніки або осколочно-фугасні боєприпаси для ударів по піхоті та обладнаним позиціям.

Перспективним напрямом боротьби з дронами є використання засобів радіоелектронної боротьби, що здатні порушити зв'язок між дроном і оператором. Водночас засобів РЕБ поки що бракує, крім того, противник активно впроваджує заходи з протидії РЕБ, і насамперед – зміну частот керування дроном. Отже, надзвичайно важливого значення набувають заходи з маскування та укриття особового складу й техніки від дронів. Найкращий спосіб уникнути ураження ворожим дроном – залишатися непомітним для його оператора.

Маскування та укриття передбачає комплекс заходів, спрямованих на зниження помітності особового складу й техніки, а також їх захист від дій противника, зокрема від дронів.

Якщо позиції розташовано у населеному пункті, військовослужбовцям варто більше перебувати у будинках, гаражах, під навісами й без потреби менше пересуватися на відкритому просторі. Вікна приміщення бажано закривати металевою або міцною синтетичною сіткою. Значно складніше забезпечити маскування та укриття на відкритих позиціях: лінії траншей та позиції без прикриття деревами. У такому разі важливо не дати противнику виявити місця постійних позицій і перебування особового складу. Потрібно менше пересуватися без зайвої необхідності, зокрема для відвідування відхожих місць. Демаскувати можуть натоптані на снігу, ґрунті стежки до відхожих місць за межами окопної системи та регулярне пересування з позиції та окопів. За змоги відхоже місце та прохід до нього має бути замаскованим згори маскувальними сітками, екранами.

У разі використання буржуйки у бліндажі створюється розгалужена система димоходів назовні (від 4 до 6 виходів, рознесених на максимальну можливу відстань один від одного), тоді стовп диму явно не демаскує розташування бліндажа.

На постах спостереження, вогневих позиціях обладнуються укриття «лисячі нори» так, щоб вони приховували особовий склад від спостереження БпЛА противника.

Над позиціями варто облаштовувати накриття із маскувальних сіток, гілок дерев, рулонних матеріалів, а також створювати декілька хибних позицій, прикритих згори маскувальними сітками, тканинами. Є ймовірність, що в разі атаки дрона його скиди або удари FPV-дроном спрямовуватимуться по хибних цілях.

Доцільно періодично облітати власні позиції дронам, щоб оцінити якість свого маскуваннн очима ворожого оператора. Надзвичайно цінна така можливість, її слід обов'язково використовувати.

Входи до бліндажів розміщують у бік дерев або інших перешкод, тоді оператору FPV-дрона буде неможливо зайти для ураження за зручною траєкторією і точно вразити ціль. Сам вхід має містити антидроновий захист у вигляді металевої сітки або міцних синтетичних сіток.

Багато також розміщувати маскувальні сітки над позиціями спостереження, вогневими позиціями та в місцях укриття. Такі сітки над системою окопів можуть забезпечити не лише маскуваннн, але й захист від скидів та FPV-дронів.

Обладнувати сітками траншеї треба таким чином, щоб сітки не перешкоджали веденню вогню з позицій, киданню гранат і в разі необхідності була змога швидко покинути окоп. При цьому слід брати до уваги, що звичайна маскувальна сітка не забезпечує достатнього рівня маскуваннн й не захищає від тепловізійних камер, якими дедалі частіше обладнуються дрони противника. Одним із найкращих матеріалів для маскуваннн позицій від дронів є флізелінова тканина – спанбонд із камуфляжним принтом. Ця тканина добре відома військовим, оскільки саме з неї вже багато років виготовлюють захисні сітки. Попередньо порізаний на тонкі стрічки спанбонд уплітається в основу синтетичної сітки. Спанбонд у вигляді суцільного рулону забезпечує не лише візуальне маскуваннн, але є достатньо ефективним антидроновим екраном, що забезпечує захист від тепловізійних камер БПЛА (рис. 5.8).

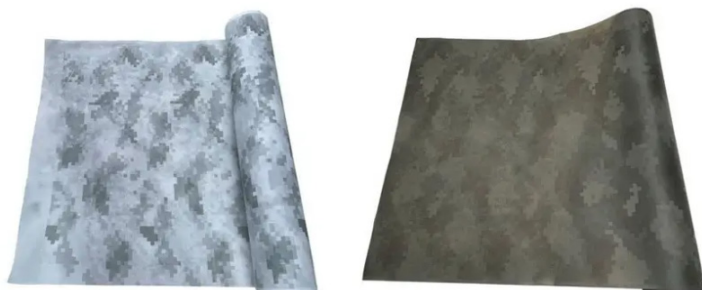

Рисунок 5.8 – Зразок флізелінової тканини «Спанбонд» із камуфляжним принтом

Спанбонд легко кріпиться до дерев'яної чи металевої основи армованим скотчем. У разі необхідності його можна кріпити до землі з використанням дерев'яних кілочків або прикопати край землею, закріпити за допомогою каміння. З'єднувати краї цього матеріалу між собою та ремонтувати порізи можна за допомогою армованого скотча (див. рис. 5.9).

Рисунок 5.9 – Окопна система, накрита флізеліною тканиною «Спанбонд»

Важливо розуміти, що навіть виконання всього комплексу робіт із маскуванню позицій не гарантує захисту від ураження з безпілотною. Захист від цього виду озброєння – надзвичайно складна проблема, яка потребує вирішення, що, очевидно, передбачає впровадження перспективних систем ППО та розгортання засобів РЕБ різного масштабу. Проте, якщо доступними засобами можливо мінімізувати загрозу вже зараз, їх потрібно використовувати.

Розділ 6. ДІЇ ГРУПИ (ВІДДІЛЕННЯ) ПІД ЧАС НАСТУПАЛЬНОГО БОЮ

6.1 Висування на рубіж атаки

Наступальний бій – це вид загальновійськового бою, який проводиться з метою розгрому (знищення) противника та оволодіння важливими районами (рубежами) місцевості або об'єктами. Він полягає в ураженні противника всіма наявними засобами, рішучій атаці переднього краю його оборони, стрімкому просуванні вглиб його бойового порядку, знищенні та полоненні живої сили, захопленні ОВТ, матеріальних засобів оволодінні визначеним районом (рубежем) місцевості, об'єктом.

Особовому складу доведеться діяти у складній обстановці, яка часто змінюється, ізолювано від сусідів, із подоланням великої кількості завалів, що утворилися внаслідок руйнувань будівель, пожеж і барикад, під фланговим, перехресним і багатоярусним вогнем противника. У цьому випадку у знищенні противника, що обороняється, важливу роль відіграватиме озброєння механізованого відділення: кулемети, автомати, ручні гранати, реактивні кумулятивні гранати, гранатомети, озброєння БМП (БТР) та БпЛА-бомбери.

Як доводить досвід участі підрозділів ЗС України у відсічі повномасштабного вторгнення росії в Україну, дедалі більшої актуальності набуває вивчення основних прийомів і способів дій солдата під час ведення наступу в сучасному загальновійськового бою. Тому навчання військовослужбовця діям у наступальному бою є обов'язком командирів ланки: відділення – взвод – рота.

Відповідно до вимог Бойового статуту Сухопутних військ рух піхоти проводиться *короткими перебіжками від укриття до укриття*.

Під час руху між бійцями і групами постійно має зберігатися дистанція 4–7 м. Навіть за відсутності вогню противника бійцям слід дотримуватися обережності й не затримуватися на відкритих ділянках довше 2–3 с. Огляд потенційно небезпечних напрямків (вікон, горищ, проломів) ведеться безперервно.

Головне прикриття підрозділів здійснюється кулеметниками, снайперами, гранатометниками та екіпажами БпЛА. Причому кулеметники вестимуть вогонь по підозрілих місцях, у яких може перебувати противник, а БпЛА-бомбери робитимуть скиди на завчасно виявленого противника.

Основні елементи бойових порядків підрозділів визначено положеннями Бойового статуту Сухопутних військ. Проте, як свідчить досвід ведення збройних конфліктів останніх років, зокрема й досвід застосування підрозділів Збройних Сил України після повномасштабного вторгнення росії в Україну, умови обстановки потребують від командирів творчого пошуку нових, ефективніших, способів застосування у бою наявних сил і засобів, таких як БпЛА та FPV.

Зростання ролі дрібних підрозділів у боротьбі з нечисленними мобільними групами противника зумовило доцільність створення у складі механізованих підрозділів позаштатних бойових груп – *двійок, трійок*. Первинним підрозділом механізованих військ є відділення (*мвід*), до його складу можуть входити до трьох бойових груп.

Розподіл *мвід* на бойові групи дає змогу створити гнучкіший і більш розосереджений бойовий порядок, підвищити ефективність вогневого ураження противника і живучість підрозділу, а також забезпечує взаємну підтримку й прикриття вогнем на полі бою під час здійснення маневру.

У Бойовому статуті Сухопутних військ, ч. III. (*взвод, відділення, екіпаж*) визначається, що бойовий порядок механізованого відділення, яке наступає в пішому порядку, складається з бойової лінії з інтервалом між солдатами 6 – 8 м (8 – 12 кроків) та БМП, БТР (за наявності у командира відділення засобів зв'язку), що діє за бойовою лінією відділення *на відстані до 300 м*, на її фланзі або безпосередньо у бойовій лінії.

Задля зручності ведення вогню і кращого використання місцевості (*місцевих предметів*) солдати у бойовій лінії можуть висуватися вперед або зміщуватися вбік, не порушуючи загального фронту наступу і не заважаючи діям сусідніх підрозділів.

Для ведення бою у траншеях, ходах сполучення, у місті, лісі й горах, під час виконання завдань у глибині оборони противника, а також для кращої взаємодії у відділенні завчасно перед наступом можуть створюватися бойові групи – *двійки, трійки*. При цьому інтервал між бойовими групами може становити *15 – 20 м*, а між солдатами – *3-5 м*. Під час ведення наступу на місцевості, що забезпечує вогневу підтримку між бойовими групами, вони переміщуються по черзі під прикриттям вогню тактичних груп та екіпажів БпЛА і FPV, які вже висунулися на вказаний командиром рубіж. Після зайняття рубежу бойова група готується до ведення вогню і прикриває висунання групи (*двійки, трійки*), яка залишилася. БМП (БТР) діє за відділенням *на відстані до 300 м*, у проміжках бойових порядків або на одному з його флангів. *Задля підвищення ефективності виконання завдань у наступі* відділення може діяти також *тактичними групами*, які за призначенням можуть бути *маневреними (розгородження)* або *вогневими*.

Маневрена група призначається для оволодіння об'єктом атаки, знищення противника у траншеї (очищення траншеї), здійснення маневру для виходу у фланг і тил противнику, закріплення досягнутого рубежу і виконання інших завдань. У деяких випадках вона буде проробляти проходи у мінно-вибухових і невибухових загородженнях, виконуючи функції групи розгородження. Командиром групи, як правило, призначається старший стрілець.

Вогневу групу очолює командир відділення. Вона призначена для прикриття дій маневреної групи, знищення живої сили і вогневих засобів противника на об'єкті атаки і на його флангах, запобігання підходу (маневру) противника до об'єкта, який атакується, позбавлення противника можливості надавати допомогу своїм вогнем тим, хто обороняється, а також атаки його на вказаному об'єкті спільно з маневреною групою.

Під час наступу відділення тактичні групи можуть діяти таким чином:

- у лінію;
- уступом управо (вліво);
- у дві лінії (одна за одною).

У всіх випадках інтервал між групами може становити 25 – 30 м, дистанція – 30-50 м, а солдати у групі діють спільно або *на відстані* 3 – 5 м один від одного. БМП (БТР) може діяти за тактичними групами *на відстані до 300 м*, у проміжках між ними, на одному з флангів відділення або входити до складу однієї з груп. Пересування здійснюється прискореним кроком або бігом, перебіжками та переповзанням.

Атака полягає у стрімкому й безупинному русі танкових і механізованих підрозділів у бойовому порядку на максимально можливій швидкості у поєднанні з інтенсивним вогнем із танків, БМП (БТР), ударних FPV, а в міру зближення з противником – і з інших видів зброї, слідом за розривами снарядів своєї артилерії, мінометів та БпЛА-бомберів із метою знищення його живої сили, вогневих засобів і оволодіння вказаним об'єктом (рубежем). *Атака в пішому порядку застосовується* під час прориву підготовленої оборони противника, укріплених районів, коли є значна кількість протитанкових засобів, а також на важкодоступній для танків і БМП (БТР) місцевості. Вона може проводитися одночасно або послідовно (див. рис. 6.1, рис. 6.2).

Одночасна (фронтальна) атака проводиться механізованим відділенням під час наступу у бойовій лінії, бойовими *двійками, трійками* або тактичними групами, які переміщуються, прикриваючи одна одну (див. рис. 6.3).

У такому разі БМП (БТР), використовуючи складки місцевості, ривками від рубежу до рубежу (від укриття до укриття) просуваються за своїми відділеннями на відстані, яка забезпечує надійну підтримку вогнем свого

особового складу, що атакує, а БМП зі стабілізованим озброєнням – безпосередньо у бойовій лінії своїх відділень або у складі групи вогневого забезпечення і маневреної групи.

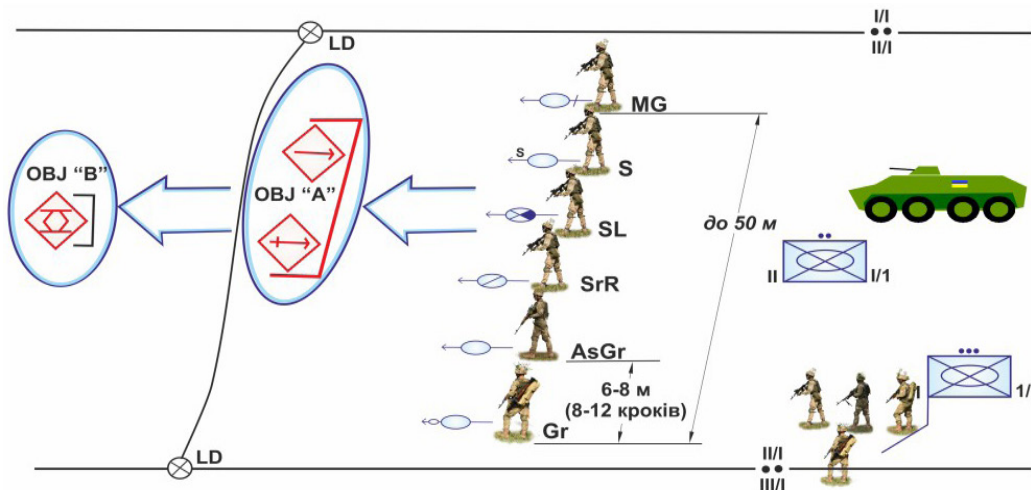

Рисунок 6.1 – Одночасна атака

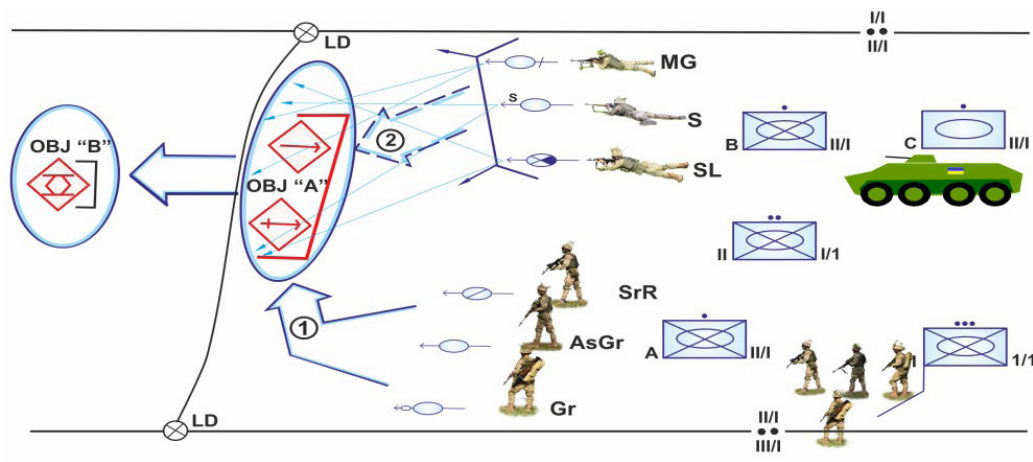

Рисунок 6.2 – Послідовна атака

Послідовна атака відділенням проводиться у такому порядку:

1) група вогневого забезпечення відділення своїм вогнем забезпечує дії маневреної групи, знищуючи живу силу й вогневі засоби противника на об'єкті атаки відділення, на флангах і в найближчій глибині;

2) маневрена група під прикриттям вогню відділення, артилерії, мінометів, танків, БМП (БТР), БПЛА-бомберів, ударних FPV, аерозолів (димів) атакує противника, оволодіває вказаним рубежем, закріплюється на ньому і забезпечує

атаку групи вогневого забезпечення; з виходом групи вогневого забезпечення на рубіж маневреної групи командир відділення уточнює завдання і відділення продовжує наступати вглиб.

Прийоми та способи дій бойових груп на полі бою:

- інтервал між військовослужбовцями бойової групи по фронту становить 5 – 6 кроків;
- кожний стрілець *може мати 2 – 3 вогневі позиції (робить кілька коротких черг з однієї позиції, потім змінює її)*;
- кожному солдату бойової групи призначаються сектори стрільби – основний і додатковий, які між стрільцями перекриваються (*не менше ніж на 15 тисячних*), створюючи зону суцільного вогню;
- висування до рубежу переходу в атаку і переміщення у бою здійснюються на візуальному віддаленні й дальностях, що забезпечують взаємну підтримку вогнем;

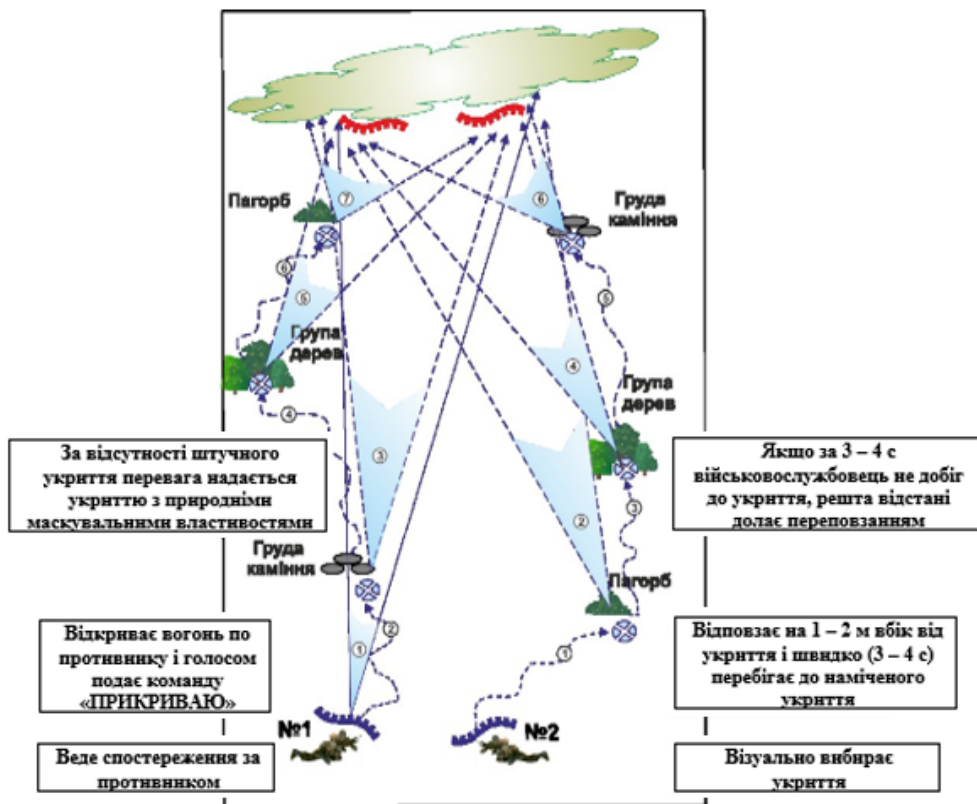

Рисунок 6.3 – Переміщення полем бою

– переміщення на полі бою здійснюються послідовно, спочатку перший стрілець переміщується перебіжками під вогневим прикриттям старшого і другого стрільця *на відстань 50 – 100 м*; усе це відбувається під чітким супроводженням БпЛА (рис 6.4).

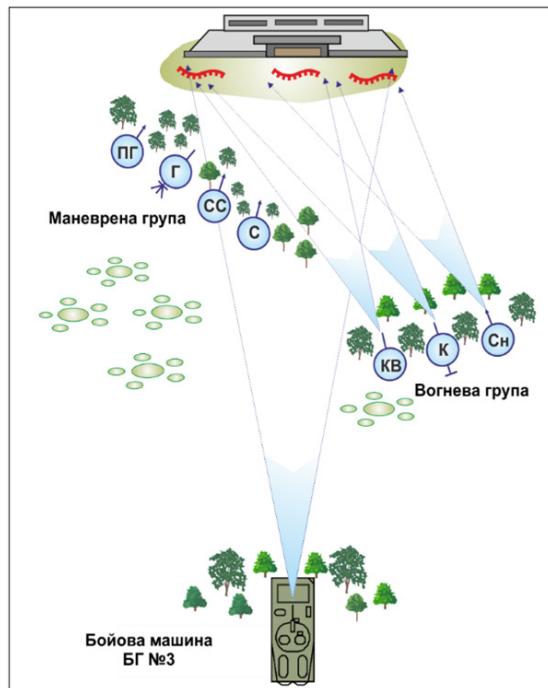

Рисунок 6.4 – Прийоми і способи дій бойових груп під час наступального бою

Довжина перебіжки між зупинками для перепочинку залежить від місцевості та вогню противника й у середньому *має становити 20 – 40 кроків*. Зайнявши зазначений рубіж, стрілець обладнує перед собою бруствер і готується до ведення вогню. Після переміщення першого стрільця (під його і старшого стрільця вогневим прикриттям) на полі бою переміщується другий стрілець, а потім – старший стрілець. Переміщення має бути безсистемним. Старший групи *через кожні 50 – 100 м* уточнює бойове завдання стрільцям або ставить нове. Ці та інші команди старший групи отримує по радіозв'язку від екіпажу БпЛА, який супроводжує, або старшого командира.

Під час висування (виконання завдання) головний обов'язок кожного солдата є постійне й безупинне спостереження *на відстані до 200 м*, постійна готовність до відповідних дій у разі відкриття вогню з боку противника.

Після відкриття вогню по виявленому противнику необхідно безперервно змінювати вогневу позицію: зробити коротку чергу, відповзти вбік (перекотитися) на 3 – 5 м, зробити ще коротку чергу, а потім перебіжку.

У бойовій групі заздалегідь обговорюються засоби й порядок спільних дій, а також порядок взаємодії у бою.

Після зайняття чергового укриття необхідно негайно здійснювати спостереження за полем бою, а також бути в постійній готовності до вогневого прикриття переміщення інших військовослужбовців бойової групи. Якщо є можливість подальшого переміщення, подати їм заздалегідь установлений сигнал на пересування до наступного рубежу, а надалі умовними сигналами уточнювати завдання і новий кидок. Проте у будь-якому разі під час виконання завдання одним військовослужбовцем інші його прикривають – *це закон ближнього бою*.

Не можна залишати товаришів на полі бою. Військовослужбовець не має права без дозволу командира залишати своє місце у бою. У разі поранення вживаються необхідні заходи відповідно до алгоритму MARCH і взаємодопомоги та продовжується виконання завдання. У разі наказу відправлятися до медичного пункту особиста зброя береться із собою. Якщо можливості висуватися до медичного пункту немає, то потрібно відповзти в укриття зі зброєю та чекати допомоги.

Обов'язково стежать за витратою боєприпасів і заправленням бойової машини паливом: 25 % боєкомплекту і пального, яке носить (возиться у бойовій машині), є недоторканим запасом, що не входить у розрахунок під час виконання завдання.

Необхідно швидко вживати заходів до відновлення пошкодженого озброєння і військової техніки.

6.2 Проходження мінно-вибухових загороджень противника

Подолання мінно-вибухових та інших загороджень здійснюється послідовно у складі бойових (тактичних) груп:

– *маневрена група* долає загородження, займає укриття і завдає ураження противникові;

– *вогнева група* прикриває дії маневреної групи, потім долає загородження під прикриттям маневреної групи.

У відділенні на кожному бойову групу необхідно мати кішку, шнур (2 – 3 на відділення) і вміти їх використовувати для розмінування як мін на розтяжках, так і встановлених на ґрунті без заглиблення й маскування. Для пророблення проходів у дротяних загородженнях противника, виведення з ладу лінії зв'язку ефективно застосовувати мультитули, багнет-ножі.

Варто пам'ятати про можливість устанавлення мін, розтяжок та інших інженерних боєприпасів на напрямку дій відділення (групи). Перед початком дій необхідно без поспіху уважно роздивитися, вивчити місцевість *на відстань 25 – 50 м*, визначити свій маршрут просування, а також місце, куди наказано прибути, обов'язково враховуючи можливість прикриття від вогню противника.

Танк або інша броньована техніка, яка підтримує відділення, на полі бою просувається безпосередньо у бойовому порядку відділення, знищуючи протитанкові засоби, кулеметні розрахунки та інші вогневі засоби противника, руйнуючи інженерні спорудження. Передусім військовослужбовці своїм вогнем знищують протитанкові засоби противника. За допомогою великого безпілотної «Vampire», який росіяни прозвали «Бабою Ягою», можна знищувати деякі інженерні укріплення та мінні загородження.

Мінне поле долається, як правило, слідом за танком по його коліях або по проробленому проході бігом у складі підрозділу.

Першою мінне поле долає маневрена група, дії якої підтримуються вогнем вогневої групи, бойової машини та ударними БпЛА. Після подолання мінного поля перша група вогнем із вигідних позицій підтримує переміщення через мінне поле другої групи, що може долати його одночасно у повному складі або по черзі. Подолання мінного поля бойовими групами підтримується вогнем групи управління та вогневої підтримки підрозділу, а також вогнем із вигідного рубежу групи бойових машин, якщо вона створюється (рис 6.5).

Рисунок 6.5 – Послідовність переміщення бойових груп

Особовий склад, який атакує противника у пішому порядку, долає мінне поле слідом за танками по їх коліях або пророблених проходах. Із підходом підрозділу до загороджень за командою командира взводу «Взвод, у напрямку ... в колону по два (по три), направляюче – перше відділення, у прохід, бігом – РУШ» відділення під прикриттям вогню групи управління і вогневої підтримки (а під час наступу у дві лінії і вогню відділення, що наступає у другій лінії) на ходу займають місця у колоні взводу, встановленим порядком долають загородження і виходять на свої напрямки, підтримуючи вогнем одне одного.

Подолавши загородження, відділення за командою командира «Відділення, на такий-то предмет (рубіж) – до бою, ВПЕРЕД» розгортається в лінію і, ведучи вогонь, стрімко наближається до переднього краю оборони противника. Наблизившись до нього на 25 – 30 м, за командою «Відділення, гранатами – ВОГОНЬ» закидає його гранатами та вривається на передній край оборони, знищуючи противника вогнем уприутл. БМП (БТР), просуваючись від укриття до укриття, підтримує відділення вогнем. Команда операторів БпЛА також здійснює вогневу підтримку дронами.

6.3 Штурм укріплених позицій противника

Військовослужбовці зобов'язані прикривати один одного вогнем, і насамперед того, хто просувається першим, – це *головна особливість дій* солдата на полі бою під час виконання бойового завдання проти дрібних груп противника.

Водночас, коли один учасник групи просувається вперед, завдання інших – перебуваючи в укритті, вести спостереження за місцевістю і переміщенням свого товариша на глибину видимості й дальності стрільби і негайно відкрити вогонь (не пізніше 1–3 с) у разі виявлення противника, знищити його, не даючи змоги вести прицільний вогонь по тому, хто йде першим.

Зближення з противником є тактичною дією, пов'язаною з пошуком його військ, що закріпилися на позиціях, і вступом із ними у бій.

Під час штурму укріплених позицій противника необхідно керуватися такими принципами:

– підхід до противника проводиться так, аби бойове зіткнення з ним здійснювалось якомога меншим складом сил, що допоможе уникнути невиправданих втрат на початку бою, коли ще багато невідомого у системі його оборони;

– війська, які пересуваються, здійснюють висування по прикритих чи прихованих маршрутах від одного рубежу до іншого, використовуючи повітряне спостереження БпЛА з метою зниження ефективності вогню противника;

– підрозділи, що пересуваються, прикриваються вогневими засобами, які вже розгорнуті на позиціях і можуть вести вогонь по противнику, що перешкоджає пересуванню військ.

Зазначені питання охоплюють більш широкий спектр дій, аніж основи ведення вогню і пересування на полі бою. Іншими словами, солдат повинен уміти висуватися до об'єкта і, його досягнувши, знищити. Без доведення до досконалості цих основних принципів *індивідуальної бойової майстерності* неможливо опанувати інші прийоми і способи дій.

Украй важливо зрозуміти концепцію «*поєднання вогню і маневру*» і «*вогонь і рух*» (рис. 6.6).

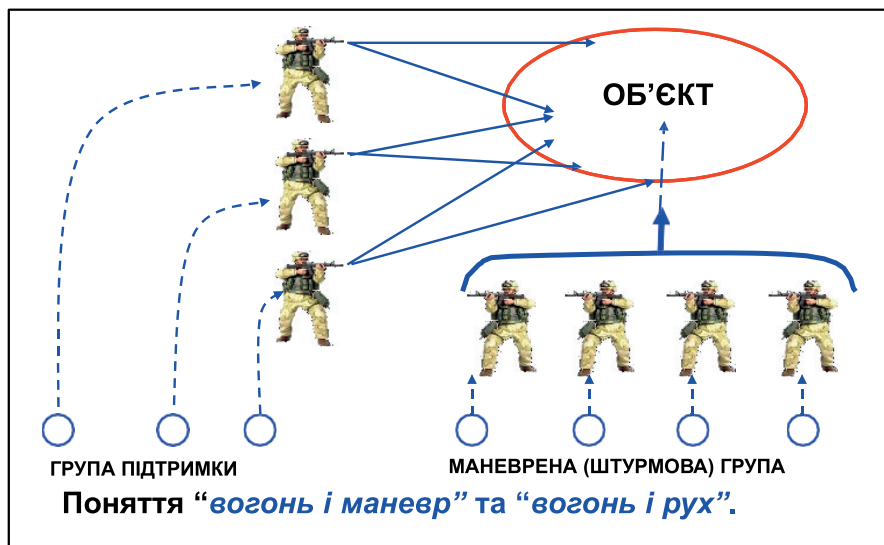

Рисунок 6.6 – Вогонь і маневр

«*Вогонь і маневр*» є основою будь-яких тактичних дій і способом дій, коли призначається *група вогневої підтримки*, що займає вказані позиції та прикриває висування *штурмової групи* до укріплених позицій противника. Її завдання полягає у пригніченні або знищенні противника, який може перешкодити висуванню *штурмового підрозділу*, а також безпосереднє знищення противника, що обороняється.

«*Вогонь і рух*» передбачає висування групи до цілі під прикриттям безперервного фронтального вогню. Украй важливо, що дії в такому разі не поділяються на дві стадії, а саме *ведення вогню і пересування*, що

здійснюються одночасно. У результаті існування двох непостійних чинників, зокрема місцевості і противника, розроблено декілька способів пересування, які використовуються підрозділами від відділення до бригади і не лише піхотними, а й механізованими і танковими.

Переваги застосування принципу «вогнь і рух» полягають у тому, що одна частина штурмової групи здійснює перебігання у той час, коли інша веденням зосередженого вогню не дає противникові підняти голови, таким чином пригнічуючи вогнь противника. Це покладено в основу всіх тактичних теорій. Будь-які способи пересувань під час ведення бойових дій засновані на цьому принципі.

Принцип «вогнь і рух» сприяє вдосконаленню таких практичних навичок.

Польовий вишкіл. Через напруженість вогневого бою і для того, аби вижити, солдат зобов'язаний ефективно використовувати укриття, маршрути і перешкоди.

Поводження зі зброєю. Виживання солдата на полі бою залежить від взаємної підтримки (система бойових *двійок*) і без професійного володіння зброєю ця підтримка не буде досить ефективною. Обов'язковим є вміння влучно стріляти, швидко й чітко міняти магазин, усувати затримки.

Взаємодія. З огляду на те, що для ефективності вогню і пересування потрібна тісна взаємодія, між членами *двійки* і всередині підрозділу має бути порозуміння. Самі по собі *двійки* не здатні виграти бій, для досягнення загального успіху вони повинні діяти як частина підрозділу.

Контроль за веденням вогню. Ефективність пригнічення противника вогнем групи підтримки дає змогу штурмовій групі зближуватися з ним, заощаджувати боєприпаси. Оскільки штурм ведеться з кількох напрямків, солдат повинен вести прицільний вогнь, аби не вразити своїх товаришів.

Управління. З огляду на те, що декілька дій відбуваються одночасно в різних місцях, командир підрозділу повинен уміло керувати підлеглими. Водночас кожний солдат мусить інформувати командира й передавати його команди.

Керівництво. Кожен командир має владу для управління діями своїх підлеглих із метою розгрому противника. На противагу попереднім методам ведення бойових дій, коли ключовими чинниками були груба сила й ненавченість, сучасний бій потребує компетентного командира, здатного миттєво приймати правильне рішення.

Правильне поєднання вогню й маневру створює такі можливості.

1. *Дає змогу солдатів зближуватися з противником.* Будь-якій людині властивий інстинкт самозбереження. Якщо вашому життю загрожує небезпека, ви так само діятимете агресивно, аби захистити себе. При цьому пробуджується інстинкт убивства.

2. Розвиває наступальний порив і сприяє підвищенню ефективності дій підрозділу.

Успішне ведення вогню і пересування залежать від ефективної взаємодії кожного солдата. Опанування цієї навички робить підрозділ дуже ефективним і ретельно злагодженим механізмом.

Захопивши укріплену або флангову позицію, відділення здатне знищити опір без уповільнення загального просування вперед, зберігаючи темп наступу. Правильне поєднання *вогню і маневру* дає змогу відділенню діяти самостійно й вести наступальні дії проти сил противника, які переважають.

Складники принципу «вогень і рух» такі.

1. *Підпорядкування є обов'язком кожного.* Отже, солдат самостійно вибирає маршрут висування, аби дати командирові більше часу на планування бою. Тож взаємодія і дисципліна вкрай важливі для виконання цього принципу.

2. *Швидкість – вирішальний складник:*

– здійснення прицілювання по рухомій цілі потребує приблизно 2 – 3 с, на місцевості це означає 5 – 15 м, отже, для того, аби вижити, солдат повинен перебігати від позиції до позиції якомога швидше;

– заощадження боєприпасів, оскільки для виходу до об'єкта необхідно менше часу;

– деморалізація противника, бо той не у змозі ефективно уповільнити просування;

– збереження темпу наступу.

До мінімуму обмежується пересування по відкритій місцевості без вогневої та повітряної підтримки БпЛА-бомберів. Якщо цього потребують обставини, доцільно застосовувати такі способи дій, як переповзання, збільшення щільності вогню групи підтримки, застосування димів (аерозолів), повітряного спостереження БпЛА.

Напрямок атаки має становити кут, близький до 90° у напрямку вогню групи прикриття (рис 6.7).

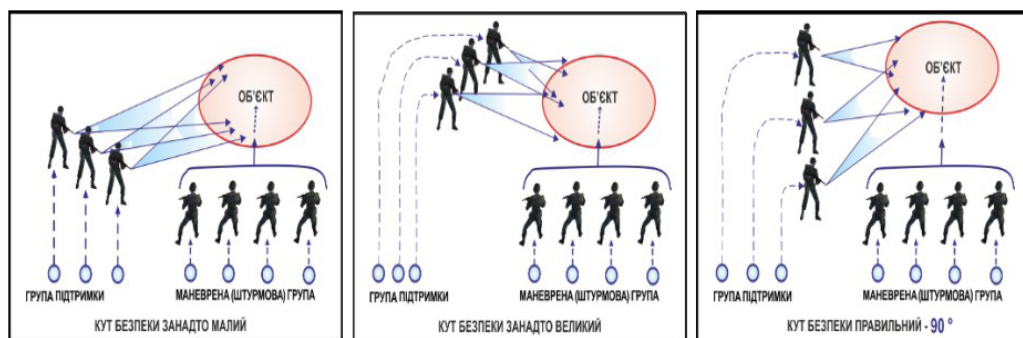

Рисунок 6.7 – Вибір кута безпеки дій штурмової групи

Помилка у виборі мінімального кута безпеки (*кут між напрямком стрільби і напрямком наступу маневреної групи*) призведе до того, що:

- 1) швидкість зменшиться і темп наступу буде втрачено;
- 2) витрата боєприпасів зросте;
- 3) підвищиться уразливість свого підрозділу (групи), що може спричинити втрату ініціативи.

Група чисельністю 7 чоловік (*4 – штурмова група і 3 – група підтримки*) атакує ціль із різних напрямків.

Цей спосіб застосовується у такому разі:

- відповідні позиції для групи вогневої підтримки, використання яких дасть змогу подавити противника точним вогнем;
- зручні шляхи підходу, якими штурмова група може наблизитися до противника;
- противник має недостатню вогневу потужність.

6.4 Дії групи прикриття

Група, яка діє у складі прикриття (заслоні), призначається для захисту основних сил підрозділу під час оборони, наступу або на марші. Власне кажучи, група прикриття охороняє штурмовий загін, розташовуючись із лівого або правого краю групи. Головні завдання групи прикриття:

- 1) розвідка – виявлення ворога, засідки, небезпечні ділянки;
- 2) маскування руху основних сил – створення заслону, відведення уваги або утримування противника від прямого контакту;
- 3) вогневе прикриття – надання тимчасової вогневої підтримки для захисту підрозділу (утримування позицій, придушення вогневих позицій);
- 4) захист флангів і тилу – запобігання обходу чи раптовим атакам;
- 5) організація безпечних коридорів – контроль маршрутів підходу або відходу, розчищення мін чи перешкод групою зачистки;
- 6) сприяння евакуації – прикриття основних груп евакуації.

Водночас як інша група здійснює маневр або пересування, група прикриття забезпечує вогневу підтримку, створюючи умови для безпечного висування, зміни позицій чи виходу підрозділу з-під вогню противника, зберігаючи ініціативу й темп бою.

Озброєння група прикриття: штурмові гвинтівки (карабіни); легкі кулемети (ПКМ, М249); реактивні протитанкові гармати (РПГ22, М72 LAW, MATADOR, С90-CR тощо).

Для ефективнішого виконання завдань група прикриття може формуватись у ході бою, використовуючи різні бойові порядки (лінія, уступ, клин). Стрільці, кулеметники та гранатометники групи прикриття ведуть вогонь для знищення живої сили й техніки противника, придушення його вогню і підтримки темпу наступу або просування основних сил підрозділу. Група може займати вогневі позиції для стримування атак противника, прикриття флангів і створення умов для маневру основних сил.

6.5 Дії групи штурму

Штурмові дії проводяться з метою розгрому (знищення) противника та оволодіння такими важливими об'єктами місцевості (рубежами), як окопні системи, лісосмуги, окремі будівлі або опорні пункти противника. Ці дії є тактичним прийомом, який використовують штурмові загони або групи для ліквідації вогневих точок і оборонних споруд ворога.

Озброєння штурмової групи: штурмові гвинтівки (карабіни); легкі кулемети (ПКМ, М249); підствольні гранатомети; щонайменше 10–12 шт. ручних гранат на кожного. Крім великої кількості гранат штурмовики так само отримують збільшений боєкомплект, бо під час захоплення вони не повинні зупинятися, знижувати ритм наступу і натиск в очікуванні, поки їм піднесуть боєприпаси. Діє правило: спочатку в окоп, приміщення чи будівлю входить граната, потім – солдат.

Штурмова група розбивається на двійки або трійки. Бійці діють разом як одне ціле і захищають один одного. Штурм лісосмуги, окопної системи чи будівлі бажано проводити у світлий час доби. У темряві, не володіючи належною інформацією про планування об'єктів, які піддаються штурму, про внутрішні укріплення і закладені міни, атакувальний підрозділ ризикує потрапити у пастку і бути повністю знищеним. Атакувати будь-які об'єкти вночі може лише спеціально навчений підрозділ, до екіпірування якого входять ПНБ, тактичні ліхтарі, безшумна зброя, індивідуальні засоби зв'язку тощо.

Штурм об'єкта розпочинається з найкоротшої дистанції, при потужній вогневій підтримці та постійній розвідці операторів БпЛА. Група БпЛА має розташовуватися на відстані приблизно 1 км від об'єкта штурму. До її завдань належить визначення кількості особового складу противника, виявлення прихованих вогневих точок, маршрутів висування до цілі та ймовірних точок прориву, а також спостереження та ведення групи під час штурму.

Для того, щоб підібратися до об'єкта якомога ближче, доводиться просуватися через чагарники, знищені лісосмуги, зруйновані будівлі, підвали, тунелі підземних комунікацій, тож важливо постійно дивитися під ноги на предмет виявлення мін-пасток. Для прихованого підходу до об'єктів, які штурмують, так само може використовуватися димова завіса.

Штурм розпочинається раптово і проходить максимально швидко, оскільки будь-яка затримка дає змогу противникові прийти до тями, перегрупуватися й організувати оборону. Після того, як штурмова група увірвалася в окопну систему чи будівлю, здійснюється їх зачистка. Під час зачистки слід дотримуватися правил, зокрема таких.

1. Рухатися всередині окопної системи або будівлі дуже швидко, не зупинятися посеред окопних проходів, кімнат і сходових кліток в урбанізованій місцевості.

2. У приміщення, бліндажі або за повороти окопу входити тільки після гранати, але навіть після цього буде не зайвим прострелити особливо підозрілі предмети як в окопі, так і в кімнатах: маскувальними сітками можуть бути завішані проходи, «лисячі нори» тощо.

3. Визирати з-за рогу якомога ближче до рівня підлоги або ґрунту. Водночас стежити, аби не було видно ствол автомата, амуніції або частин тіла, що могло би попередити ворога.

4. Темні проходи, кутки й коридори перевіряти автоматною чергою.

5. Кидаючи гранату вгору, прораховувати варіант, що вона може відскочити від будь-якої перешкоди й повернутися до того, хто її кинув.

6. Не підходити впритул до вікон, інакше можна отримати кулю як від ворога, що засів у сусідній будівлі, так і від своєї ж групи прикриття.

7. Під час руху парами або трійками у жодному разі не можна допускати, аби противник вклинився між бійцями. У такому разі ворог має змогу безперешкодно відкрити вогонь, а члени групи ризикують перестріляти один одного.

8. Здійснюючи штурм в урбанізованій місцевості, зокрема всередині будівлі, пам'ятати про можливість рикошету як від своїх куль, так і від вогню противника.

6.6 Дії групи закріплення

Дії групи закріплення (або штурмової групи) спрямовані на захоплення та утримання позицій, що передбачає: просування під прикриттям вогню, БпЛА та димів; зміну вогневих позицій, забезпечення секторів обстрілу;

швидко обладнання укриттів («лисячих нір») тощо. Зайняті визначені позиції потрібно утримувати, знищуючи противника, який намагається атакувати чи відновити втрачені позиції, а також підтримувати свої групи вогнем, створюючи умови для просування або оборони свого підрозділу.

До основних принципів дій групи закріплення відносять такі.

1. Займання та утримання позицій. Група займає ключові й визначені командиром місця, рубежі (панівні висоти, перехрестя доріг, населені пункти, окопні системи) і діє як форпост, його завдання полягає у недопущенні просування або контратаки противника.

2. Ведення вогню. Група веде прицільний вогонь по противнику, знищуючи вогневі засоби й живу силу противника, що намагається атакувати або відновити втрачені позиції.

3. Маневр і пересування. Аби мінімізувати втрати, передбачається швидко переміщення бійців від укриття до укриття із застосуванням прийомів перебігання та перекочування.

4. Взаємодія. Організовується між іншими підрозділами для підтримування їх вогнем, коригування і спільного ведення бою.

5. Інженерне обладнання. З використанням природних і штучних предметів створюються перешкоди, а також здійснюється мінування.

Отже, дії групи закріплення є ключовими для досягнення успіху під час бою, завдяки їм створюється надійний рубіж утримання та здійснюється вогнева підтримка.

6.7 Способи зачистки окопів противника

Зачистка окопів – це злагоджені дії штурмової групи у ближньому бою, де кожний борець виконує свою роль для повного контролю над позицією. Тактика передбачає командну роботу (один прикриває, інший заходить), швидку реакцію на ворога, відпрацьовані впродовж тренувань рухи, а також чітке й послідовне просування від одного рубежу до іншого, аж до повного звільнення.

Зачистка окопної системи противника потребує належного підходу до вибору спорядження та озброєння. Вибране спорядження під час пересування не має знижувати мобільність військовослужбовця, обмежувати і сковувати рухи, оскільки рухатися доводиться вузькими окопними проходами. Не рекомендується приєднувати на систему Molle багато підсумків. Кожен має брати лише те, що безпосередньо відповідає його спеціальності і потрібне йому під час штурму. Слід також пам'ятати про додатковий захист шиї, пахової зони і плечей.

Розглянемо декілька способів зачистки окопів. Важливо розуміти, що бій в окопній системі здійснюється на двох рівнях: над окопом і в окопі.

Перший спосіб – відпрацювання першого рівня групою із 12 бійців під прикриттям другої групи (рис. 6.8):

1) для спостереження за групою і для коригування вогню піднімаються БпЛА;

2) працюють артилерійські розрахунки та розрахунки БпЛА;

3) зближення з окопною системою відбувається максимально близько на техніці з вогневим прикриттям;

4) висувається група резерву;

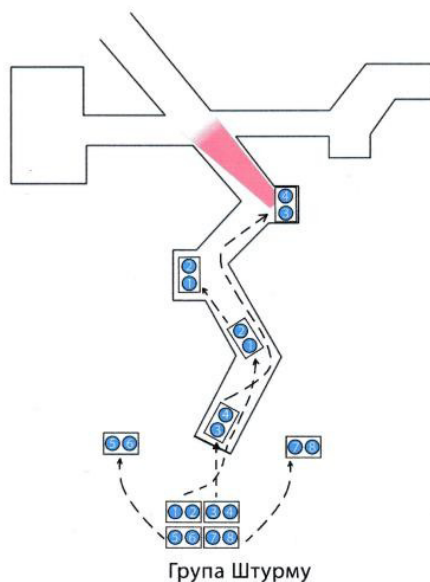
5) зачистка відбувається агресивно й безупинно;

6) здійснюється закріплення на позиціях та очікування команди на подальші дії.

До основної штурмової групи входять 8 військовослужбовців, 4 з них належать до групи вогневої підтримки. Забезпечення основної штурмової групи: штурмові гвинтівки, ручні гранати. Забезпечення групи вогневої підтримки: штурмові гвинтівки, кулемети калібру 7,62 мм, підствольні гранатомети (ГП 25 або М320А1).

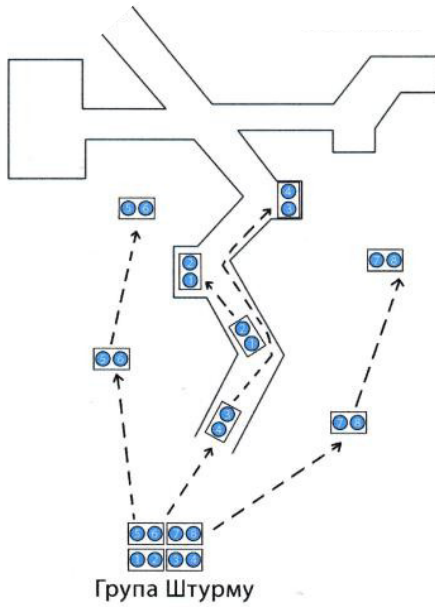
Група із восьми військовослужбовців розташовується на першому рівні в утворених парами позиціях на відстані візуального контакту, але захищені від противника. Їх завданням є повне зачищення окопної системи від противника, виявлення мінно-вибухових пристроїв, а також штурм бліндажів та їх подальша зачистка.

Група вогневої підтримки займає позиції з правого й лівого боків окопу, забезпечуючи прикриття флангів для максимального подавлення противника вогнем за допомогою кулеметів. Вони переміщуються вздовж лінії окопу, зберігаючи візуальний контакт з основною штурмовою групою. Цей варіант дає змогу забезпечити більш ефективно й безпечно проведення штурмової операції за умови чіткої координації дій основної групи і групи вогневої підтримки.

Група Резерву

Рисунок 6.8 – Перший спосіб зачистки окопів противника

Група Резерву

Рисунок 6.9 – Другий спосіб зачистки окопів противника

Другий спосіб полягає у відпрацюванні штурмовою групою першого і другого рівня окопної системи (рис. 6.9). Група у складі 12 військовослужбовців, серед яких 8 – основна ударна група, 4 – резервна група. Дві двійки основної групи працюють на першому рівні на відстані візуального контакту, перебуваючи за укриттям. Їхнім завданням є зачистка окопу противника, виявлення «лисячих нір» та мінно-вибухових пристроїв, а також штурм бліндажів і їх зачистка.

Водночас двоє військовослужбовців рухаються другим рівнем із лівого боку окопу, інша двійка – другим рівнем із правого боку окопу, прикриваючись бруствером. Рух може здійснюватись як по внутрішній частині бруствера, так і по зовнішній. Їхнім завданням є прикриття групи першого рівня і вогневий контроль дальнього сектора, а також ділянок окопу, які становлять загрозу групі першого рівня. Рух

штурмової групи здійснюється постійно, аби деморалізувати сили противника і не допустити перегрупування й перехоплення ініціативи.

Група, що замикає, у складі чотирьох військових є резервною, може поповнити або замінити будь-кого зі складу штурмової групи, здійснити поповнення БК, у разі поранення надати першу медичну допомогу під вогнем за алгоритмом MARCH. Група резерву не здійснює евакуації пораненого у безпечну зону, оскільки її пріоритетним завданням є штурм окопу. Евакуює пораненого окрема евакуаційна група.

6.8 Застосування FPV-дронів

FPV-дрони є новим видом безпілотників, що активно використовуються під час війни. Головна відмінність цих БПЛА від решти «пташок» – керування через спеціальні окуляри, тобто від першої особи, що й означає англійською аббревіатура FPV – First Person View.

FPV-дрон являє собою зібраний каркасний коптер-конструктор із закріпленою камерою. Такі дрони вважаються набагато дешевшими за продукцію DJI. Це конструктор, який можна зібрати під конкретні завдання: камікадзе, бомбери, розвідувальні тощо.

У навчених руках ударні FPV-дрони – високоточна зброя, здатна знищувати особовий склад, фортифікаційні споруди й важку броньовану техніку ворога.

Режим FPV передає відео з камери на дроні у реальному часі. Оператор бачить місцевість у спеціальних окулярах, начебто він – пілот, що перебуває всередині самого БПЛА. Дрони можуть розвивати швидкість понад 100 км/год.

Збройні Сили України та Національна гвардія України використовують різні типи FPV, одним із яких є 10-дюймовий FPV-бомбер LuckyStrike (рис. 6.10). Такий дрон-бомбардувальник може скидати боєприпаси вагою до 1,5 кг із висоти 80–100 м на швидкості 60 км/год, що унеможливорює його збиття.

Ефективність уражень залежить від майстерності пілота, адже дрон керується в ручному режимі.

Рисунок 6.10 – FPV-бомбер LuckyStrike

Подібні дрони можна задіювати для того, щоб залетіти у бліндаж, у вікно будівлі для дорозвідки чи ураження цілі як дрон-камікадзе (рис 6.11).

Застосування таких дронів дає змогу зберегти життя і здоров'я військових, адже люди є найціннішим ресурсом. Якщо, наприклад, провести дорозвідку

Рисунок 6.11 – Загальний вигляд дрона-камікадзе

мавіком, а потім підняти FPV-коптер на відстані 5 км, то з легкістю можливо долетіти й уразити ціль – спостережний пункт, зброю або транспорт ворога.

Найскладніше вражати рухомі цілі. Точність у FPV-дронів вища за міномет. На 7–8-дюймовий дрон можна причепити міну або постріл від РПГ і так само ефективно донести заряд до цілі.

Під час польоту оператори використовують окуляри, що створює враження реального польоту. Для того, щоб стати справним пілотом, який влучає точно в ціль, треба постійно тренуватися.

Найскладніше навчитися літати на мультироторних системах варіанта FPV. Це дуже тонка робота, що потребує координації і дуже тонких рухів: 5–10 % руху стіком може перетворитися на швидкість понад 50 км/год.

Погодні умови так само відіграють велику роль. Відсутність вітру – ідеальні умови, однак треба навчитися працювати у різних умовах. Так, під час польоту дрон може зносити, тому важливо вміти його вирівнювати.

Сучасна війна є війною технологій. На фронті активно й ефективно застосовуються технології: від мавіків до літаків, які раніше використовувалися в авіамоделюванні на світових чемпіонатах. Доступні наразі супутникові системи дають змогу військовослужбовцям знати про те, що відбувається у тилах противника.

ВИСНОВКИ

Проведення штурмових дій малими бойовими групами в сучасних умовах довело свою ефективність як адаптивний спосіб досягнення тактичних цілей. Застосування таких груп дає змогу підрозділам діяти приховано, швидко реагувати на зміни обстановки, ефективно використовувати рельєф місцевості, забудову та інженерні споруди. Визначальну роль у діях малих бойових груп відіграють злагодженість дій особового складу, чіткий розподіл функцій у групах, постійна взаємодія між військовослужбовцями, підтримка з повітря, а також ініціатива командирів на тактичному рівні.

Водночас успіх штурмових дій малими бойовими групами великою мірою залежить від рівня підготовки особового складу, якості планування, а також забезпечення вогневими засобами, ресурсами зв'язку, розвідки та підтримки БпЛА з повітря. Узагальнення бойового досвіду, системне навчання, застосування сучасних методів підготовки та постійний аналіз бойових дій – необхідні умови підвищення бойових можливостей підрозділів.

Тактика відіграє й надалі відіграватиме найважливішу роль у досягненні успіху у бою. Забезпечення перемоги над противником у сучасних умовах ведення бойових дій потребує зосередження зусиль командирів усіх рівнів на чіткій організації та ефективному веденні комплексної підготовки ще на етапі мирного часу, використання можливостей усіх видів, сил і засобів загальновійськового бою.

Специфіка службово-бойової діяльності Національної гвардії України і практика її бойової підготовки постійно вносять корективи у зміст і способи виконання поставлених завдань. Запропонований навчальний посібник містить базові положення, але не описує всі випадки, які можуть виникати у процесі підготовки й ведення бою, особливо в умовах, що швидко змінюються. Зважаючи на сучасні виклики, курсанти й командири підрозділів під час підготовки до занять, навчань та виконання службово-бойових завдань повинні якомога ширше використовувати всі доступні джерела інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

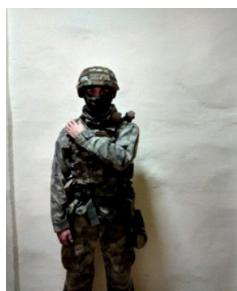
1. Бойовий статут Сухопутних військ. Війська протиповітряної оборони Сухопутних військ Збройних Сил України. Київ : Наш Формат, 2024. 176 с.
2. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Ч. III. Взвод, відділення, екіпаж. Київ : Наш Формат, 2022. 408 с.
3. Настанова з використання умовних знаків у графічних документах НГУ : наказ командувача Національної гвардії України від 28.05.2025 р. № 610.
4. Про затвердження Положення про загони спеціального призначення Національної гвардії України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.12.2018 р. № 1036.
5. Тактико-спеціальна підготовка : навч. посіб. / М. Г. Голубок та ін. Харків : НА НГУ, 2021. 309 с.
6. Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (Львів, 29–30 листоп. 2023 р.). Львів : НАСВ, 2023. 381 с.
7. Зведення військових фортифікаційних споруд в особливих умовах : навч. посіб. / А. Каршель та ін. Львів : НАСВ, 2022. 147 с.
8. Інженерна підготовка : навч. посіб. / Д. Д. Данилов та ін. Львів : НАСВ, 2017. 252 с.
9. Зелений В. І. Загальна тактика : підручник. Київ : Паливода А. В., 2011. 242 с.
10. Стащук М. В., Толстонос Д. Ю. Основи бойового виживання воїнів та тактичної медицини : навч. посіб. Київ : КІ НГУ, 2024. 178 с.
11. Тактична медицина. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/lessons/taktichna-medicina> (дата звернення: 22.11.2025).
12. Застосування БПЛА у військовій справі та аерозніманні : монографія / В. М. Глотов та ін. Львів : Львівська політехніка, 2022. 194 с.
13. Програмний комплекс «Кропива». Керівництво оператора (UA.ЛОГК.00002-01 34 01-05). Київ : КБ «Логіка», 2019.
14. Стілвелл А. Військові дрони. Безпілотні літальні апарати (БПЛА) / пер. з англ. А. Сарікова. Київ : Знання, 2025. 144 с.
15. Ларсен К. Е. Тактика легкої піхоти для дій малих груп. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 240 с.
16. Міні Д. С. Посібник з оборони міст у сучасних умовах. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 158 с.
17. Попереднє відпрацювання бойових завдань з тактичних прийомів, методів та способів тактики малих підрозділів : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 112 с.

ДОДАТОК

Спрощений варіант передавання інформації жестами

Таблиця – Інформаційні жести

				
один	два	три	чотири	п'ять
				
шість	сім	вісім	дев'ять	десять

Військовий

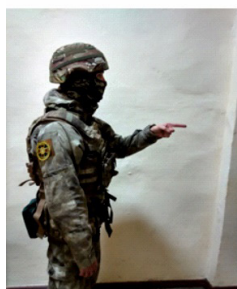
Чоловік

Жінка

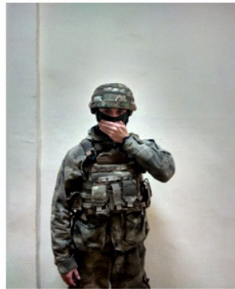
Дитина

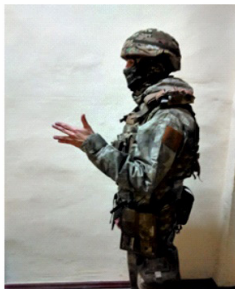
Ти

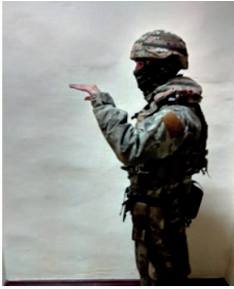
Я

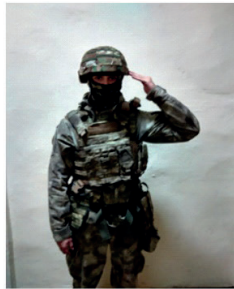
Заручник

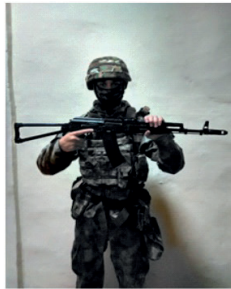
Собака

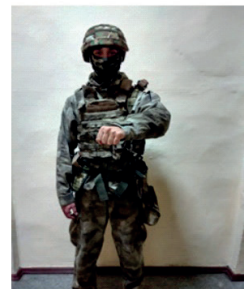
Тварина

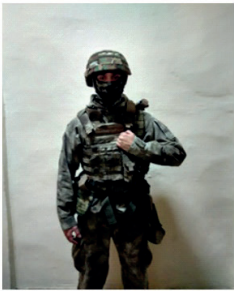
Будівля

Військова
техніка

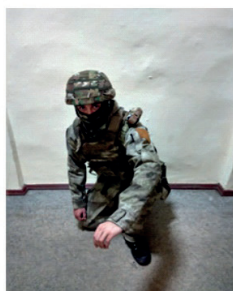
Машина

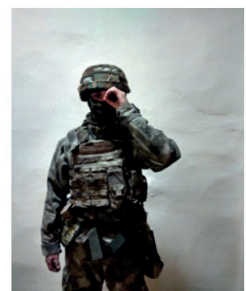
Поранений

Міна

Розтяжка

Спостерігач
(спостерігати)

Відчуваю запах

Слухати

Бачу (дивись)

Напрямок руху

Зупинитися

Дорога
(перехрестя)

Відстань
(1 палець-50м)

Точка збору

Зміна між
військовослужбовцями

Зброя
(зброєні люди)

Шикуння
«В лінію»

Прікрый

Не прийняв

Прийняв

Кількість

Кругова
оборона

Навчальне видання

РЕПЕНКО Олександр Миколайович
ВАСИЛЬЄВ Микола Володимирович

**ПРОВЕДЕННЯ ШТУРМОВИХ ДІЙ
МАЛИМИ БОЙОВИМИ ГРУПАМИ**

Навчальний посібник

Редактор *Я. М. Холоденко*
Комп'ютерне макетування *Д. В. Кубайчук*

Формат 70×100/16. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 10,96

Наклад 10 прим. Зам. № 5/26

Видавець: Київський інститут Національної гвардії України.

Адреса: вул. Оборони Кієва, 7, м. Київ, 03179

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції Серія ДК № 7696 від 08.11.2022 р.